

SUEZIG ÉS VISSZA.

UTIRAJZOK.

SUEZIG ÉS VISSZA.

UTIRAJZOK

Irta

B. Pongrátz Emil.

II. KÖTET.

PEST,
KIADJA PETRIK GÉZA.
1870.

1.

Ismailia.

Szerencsésen megérkeztünk, s most itt ülünk a kikötőben, fullasztó hőségben kofferjeink tetején, epedő reménynyel tekintgetvén szerteszét, hogy nem érkezik-e számunkra valami izenet vagy utasítás, hogy miként és hova szállásoljuk be magunkat. Egy pár száz vad, kalandos alak ugrál körülöttünk és podgyászunkat rángatja; de hiába, mert senki sem tudja, hol töltjük az éjet.

Hamar megfélelkedtem az éjről, mert előttem néhány lépésnyire a nap kelt fel, — Eugenie császárné ugrott ki sajkájából. Szép fején nagy szalmakalapot viselt hosszú sárga fátyollal, keblén pedig ismét marciusi-ibolyacsokor diszlett. Királyunk, ki könnyű zöld kabátot, fehér nadrágot és szalmakala-

pot viselt — a parton várta számos főúr társaságában Franciaország szultánját. Andrásy gróf, kinek szellemdús ötletein gyönyörködtünk, közöttünk állott.

Sajátságos nő ez a francia szultána! Mikor az első Napoleonnak unokája föllépett Franciaországban, miután Strassburgban és Boulogneban majdnem örültnek látszott, mikor nyomról-nyomra egyik erős állást a másik után foglalá el, s végre . . . francia császárrá lett, az egész világ elbámult s még csak néhány évvel is ezelőtt úgy bódolt neki, mint a világ urának. És e férfival, kinek alig volt elég a császári korona, egy igénytelen egyszerű spanyol nő, hogy hasonlattal éljek, szembe ül az életre-halálra játszandó sakk-parthiehoz ; oly biztonsággal, melyről azelőtt fogalma sem volt senkinek, oly biztosan tesz huzást huzás után, s anélkül, hogy csak perczig is remegne, félredob tornyot, lovat és futárt — végre matt! És Montijo kisasszony ugyanazon trónra ül, melyen császárok leányai ültek, és oly elemeken uralkodik, melyeknek megfékezése lehetetlennek látszott.

Honnau van, hogy ez neki mégis oly könnyen sikerült?

Egyiptomi utazásom előtt azt hittem, hogy e kettős kérdésre lehetetlen feleletet adni ; hanem

Port-Saidban, az ismailiai bálban és a Timsah-tó, partján a felelet önmagától jött.

Eugenie császárné csodálatos bűbája még ma is épen azon szép, csöndes és valóban nőies biztonság és elfogulatlanság következtében, melyet mindenkor és minden alkalommal fel tud tüntetni, elenyészhetetlen, szétrombolhatatlan. — Mikor a szárazra lépett, leirhatlanul kedves nyájasságával és ama finom szerénységgel, mely a nőnél ellenállhatatlan, szóbaállott a körülötte levő urakkal s azután elastikus lépteivel körülsétált, valakitől e szavakat hallottam: „Toujours la jeune fille!“ És ezt bajos is lett volna tagadni: mert valóban oly benyomást tett mindnyájunkra.

Egy öreg rendű urasággal, kinek közelében álltam, kissé tovább diskurálgatott, s mikor az öreg ur kimerítőbben felelt neki, mélyen elgondolkozva, könnyedén s csöndesen lehajtá fejét s úgy nézett ki nagy bölcsen lecsukott szempillái alól, — gyönyörű, szellemdús tekintet volt az, mire aztán öregünket fölszólítá, hogy mutattassa be magát a Tuillériákban, ha Párizsba megy — majd ott feladni fog! Nyugodtan szemügyre vettem őt és úgy jött nekem, mintha sohasem láttam volna oly nemes

nőt, ámbar egy-két nő, kiket ismerek, talán ugy külsőleg szebb is lehetett, mint ő.

Néhány pillanat mulva utánozhatlan bájjal nyújtá karját királyunknak, ki a közel lévő kocsához vezeté.

A menet megindult. Mi is összeszedtük podgyászunkat és mentünk, — senki sem tudta hova; előre, — a többi után.

A fejedelmi vendégek előtt vagy 50 fegyverzett beduin nyargalt plene carriére. Gyönyörű szálas legények, kitűnő lovakon, fehér vagy színes burnuszokban, hátukon hosszú löfegyverrel, oldalukon diszes karddal, yatagánnal, kezökben hajlékony lándzsával, melyet bámulandó ügyességgel dobáltak a levegőbe, majd ismét felfogták, azután egymásra rohantak, fegyvereiket durrogatva s puskát kantárt egy kézben tartván, míg a másikban lándzsáikat forgatták. Egy-másra rohantak lándzsa-szegezve, s midőn az ember azt hitte, hogy rögtön agyonszúrják egymást, azon pillanatban úgy megállottak, mintha lovaik lábai egyszerre a földbe gyökereztek volna. Ha mindenik tíz évig működött volna Renz cirkuszában, nem fejt-het vala ki ily ügyességet.

Azt az élénk sürgés-forgást, melylyel minden lépten-nyomon találkoztunk, lehetetlen kimerítőleg

vázolnunk. A kelet ragyogott itt egész pompájában és nagyszerűségében, mert a khedive ide Ismailia homokterületére nemcsak beduinokat gyűjtött össze a syriai sivatagról, hanem thuaregeket és nubiaiakat is, kik harmincz napig utaztak ez ünnepélyre; — minden össze volt itt halmozva, mi csak az arab játékokban, szemfényvesztésekben, tánczokban, vallásos mutatványokban és szertartásokban föllelhető s érdekes, és mindez a legeredetibb csoportokban s a legfantasztikusabb sátorok alatt vonta magára idegen látogatói figyelmét. Minő festői, csillogó és villogó zűrzavar, minő zaj, tolongás és — mekkora por!

Valóságos tündérélet a homoksivatagon. Ahol még három nap előtt a pusztaság homokja sárgult, ott ma diszes angolkert virágai illatoztak; a hol egy pár nap előtt csak kóró hevert, ott ma fényes palota áll, mely sok ezer embert képes befogadni falai közé.

Itt nincs lehetetlenség! Három-négy nap alatt egész várost építenek. Nem kell hozzá egyéb, csak pénz és ember, — az pedig van elég.

Amerre a szem tekint, mindenütt vigadók csoportjával és a legérdekesebb jelenetekkel találkozik. Minden lépten lát az ember egy-egy szép európai nőt, kiben oly nagy volt a vállalkozási szellem, hogy

még a nagy tengeri ut borzasztóságától sem riadt vissza, hanem eljött Afrikába, hogy itt tevén és száma-
ráron nyargaljon.

Jobbra-balra zúg a nagy dob és szól a tambura, és körülötte eszeveszetten ugrál és kering egy csoport ember.

Izmailia még nagyon fiatal város, lételét a suezi csatorna megnyitásának köszöni.

Házakat csak imitt-amott láthatunk, de közöttük pompás épületek s gyönyörű nyaralók is vannak csinos kertekkel és parkokkal, melyekben a legbübb keleti növényzet diszlik — pálmafák, bananok, tamariszkok, sycomorok, itt-ott igen szép illatos virágokkal vegyítve.

Amint a homoktengerben uszom, véletlenül egy sátor előtt állok meg, s nagy meglepetésemre ezt olvasom a rajta függő táblán: le baron Pongrátz. Bravo! Ez tehát az én sátorom. Olyan ügyesen ide találtam, mintha csak önmagamnak kalaúza lettem volna. Alája bujtam szépen és tünnepélyesen megtelepülék. Kedves kis sátor volt ez. Találtam benne ujdonat új matráczt, selyempaplant, finom vánkosokat, mosdó-eszközöket, gyertyát, sőt még szappant és fogkefét is. „Mein Liebchen, was willst du noch mehr?“

Egész utczák voltak sátorból alkotva, ezer és ezer ember tanyázott alattuk, s valamennyi ily ügyesen volt felszerelve. Minden tárva-nyitva, szét-szórva, — még kofferjeinket sem zártuk be, de azért egy gombostű sem veszett el, mert az arab szentnek tartja a sátorhelyet, s jaj annak, aki onnan valamit elidegenít. Midőn kibujtam a sátorból, egy arab fiu guggolt már előtte, aki mosolygva adta tudtomra, hogy egy kis baksisért ügyelni fog, hogy az európaiak valamit el ne vigyenek, mert az arabnak — úgymond — nem kell.

Közvetlen a sátor mellett egy csoport arab ül és rémitő hajlongások között imádkozik. Ha valakinek nincs helye, szépen leül a homokba a tarka ruhás igazhivők közé és bámúl, miként ők bámulnak, vagy ha tetszik velők együtt nevet.

Ügyes kis intemezzo volt az ünnepélyben a díszszemle, melyet a khedive rendezett. Egy csapat pompás gyalogság — szép sötétbarna férfiak, csengőbongó kardokkal, — vonúlt legelől; utánok néhány ulánus-svadron következett lobogó zászlócskákkal, melyek mind szépen, vigan lengedeztek; a menetet oly látvány zárta be, melyet az európai parádékon hiába keresnénk; legalább négyszáz fölciczomázott hosszú lábú teve következett, melyeken őszbeborult

beduinok ültek, apáik minden ékszerével, diszkardjával, turbánjával, himzett szőnyegével felékesítve, sajátságos nemzeti dalt énekelve. Körülöttük mindenütt harsogó szédítő zene, rettentő ének, és óriási homok.

Ahol a sivatag közvetlenül az alkirály palotájáig terjed, ott akarták a legelőkelőbb arabok érdekes fegyverjátékukat bemutatni. A nézők sokaságában hatalmas kettős szinkör alakult. Erős, kissé zömök lovakon néhány száz pompásan öltözött lovag vágtatott elő s a legeszeveszettebb galoppban hozzá fogtak a pusztai bajviváshoz. Hangos harci kiáltás között suhogtatták reszkető lándzsáikat; a legféktelenebb tovaszáguulásban is azonnal megtudták lovaikat fordítani; mintha szántszándékkal megakarták volna gyíll olni egymást s mégis ügyesen kikerülte az ütést mindenik. Ha ketten kaptak össze a viadalban, egyik rendesen lovastól fegyverestől özszerogyott és vastag porfelhő borította be az eleste-
ket; de komoly baj sohasem történik e játékoknál, akár meddig tart is az.

E valóban minden leírással daczoló nagyszerti harczjáték, csak jó későn végződött, hogy más nem kevésbbé nagyszerű látványnak engedjen tért,

mely csakugyan a regevilág varázsbirodalmába tartozik.

A hőség kiállhatatlan volt, s így nagyon örültem, midőn az izzó és izzasztó nap a láthatár szélén könnyed légfátyol mögé rejtette magát s azután eltűnt a legnagyobbszerű világítások egyikében, mely alatt a Timsah-tó hullámai formaliter föllángoltak, s a nap bucsúsugaraival izzó vörös fényben reszkettek a megvilágított homokbuczkákon.

Egy ágyúlövés — azután a legkülönbözőbb nemzeti himnuszok hangjai közöt egyszerre letűntek a tarka lobogók ezrei, valamennyi árboczról és kötélzetről — naplemente van! De fen az éji égnek sötéten kék boltozatán a tele hold, leirhatlan pompával ragyogott, valósággal napfényyszerű világosságot hintve szét maga körül s egyszersmind Ismailia homokterületén mintegy varázsütésre ezer meg ezer apró láng gyuladt fel és számtalan léggolyó ragyogott a szivárvány mindenféle színében.

Ez aztán csakugyan érdekes látvány volt! Gyalog és kocsin, szamarakon, lovakon és óriási dromedárokon hullámozott kifelé a néptömeg, melyben mindenféle arczszín és mindenféle typus, minden vallásfelekezet, nem és kor képviselve volt. A terjedelmes pusztai színtér a lehető legszabadabb forgalmat enge-

dett minden irányban. A sokaság csak úgy nyüzsgött, mint a hangyaboly, s e roppant nagy sürgés-forgáshoz képzeljük oda még az egyiptomi zenekarok éktelen macskamuzsikáját, a beduinok csimpolyáit s a Timsah-tón teljes lobogó díszben pompázó öreg hajók ágyúinak folytonos bömbölését — s megvan az ismailiai népiünnep külső kerete. Mindenfelé tarka kedv, színes élet; az emberek mindennek örültek; semmi sem volt olyan bohó, a mi tökéletes legitimnek ne látszott volna; elegansul fölciczomázott angol nők mellett a puszták félmeztelen fekete fiai ögyelegtek s mikor a legmagasabb, magasabb, magas és közép magas uraságok fogataikban előrobogtak, ennyi császár, király és koronaherczeg s mindaz, a mi még ezekhez tartozott s velök járt, bihetőleg nekik maguknak is eszökbe jutott, hogy itt a Krokodil-tó partján, e nagyszerű népiünnep közepette s e valósággá lett regevilág ölében ők magok is közbejátszó, szereplő jelenségek, hogy itt az öt világrészből összeözlött emberárban és tolongásban annál élesebb ellentétet tüntethessenek föl. A minden perczen ujjá alakuló kaleidoskopban, Franciaország szép szultánája játszotta a főszerepet. Mindenki folytonosan csak őt akarta látni. Ha e nőre gondoltam, a kiért a sivár, magános Assuan tündéri tájképpé, az éj a pálmák

és akárcziák alatt röpke tűzrajoktól ragyogó fényes nappá s a mélységes esti csend a Nil partjain élénk, mozgékony életté változott át — úgy tetszék nekem, mintha az egész szuezi csatorna csak azért épült volna, hogy a szép szultána egyszer végig hajózhasson rajta, és hogy az a sok fejedelem, herczeg, nép, katonaság mind csak azért gyűlt volna össze a nép-ünnepre Ismailiába, hogy észak-nyugot Lalla-Rookh-ja egy rövidke óráig elgyönyörködhessek rajtok. Az újságok már jó előre kikürtölték, hogy a császárné, csak suezi útja bizonyos legyen, kész akár gyémántjait is eladni s így nem lehet csodálkoznunk, ha e csatornánál oly ünnepélyeket rendeztek, melyek többbe kerültek százmillió franknál. — Valóban esinos kis modern kiadása Kleopatra híres gyöngykivonatának, melyet ez antik Eugenie a római triumvir egészségségére fölhajtott.

Én saját egészségemre ohajtottam valami jóféle bort felhajtani, s valami izletes sülttel közelebbi ismeretségre lépni, s csakhamar befordultam az étkező helyiségek egyikébe, melyen óriási betűkkel írva állott: „Salon à manger pour Messieurs les invités!“ — hol vagy 500 éhesen leskelődő vendég várt a table d'hôte-ra. — Ezen ünnepélynek egyik főjellemvonása volt, hogy minden ember — mit Recht oder

Unrecht — neki ült a legelső asztalhoz s evett ami csak szemének szájának tetszett, — ha kaphatott valamit; kapni pedig nem volt nehéz, mert az állam-épületben az asztalok mindig terítve s mindig meg-
 rakva voltak, akárkinek akármilyen kellett, megszólított akárkit és rögtön előteremté, de senki sem látta, hogy honnan. A legkócosabb arab gyereket kellett csak megszólítani, hogy hozzon pezsgőt, s rögtön hozott, mintha a föld alól varázsolta volna elő. Hi-
 hetetlen, de így volt.

Mindaz, ami itt történt, az „ezer egy éjszaka“ meséi közé tartozik, melyekről álmodhatott az ember, de valósággal soha sem látta.

II.

A kigyóevők.

A változatos és zajos ebéd után, (a meghívott vendégek ezen ebédje félmillió frankjába került az alkirálynak) a beduinok tarka-barka sátorai közé mentem, melyek az egész ünnepélynek fénypontját képezték. Száz és száz gazdagon felcziczomázott, különféle színű lampionokkal kivilágított sátor állott egymás mellett egész kis várost alkotva. A sátorok előtt mindenütt kedélyes társaság ült egy kiterített szőnyegen s kényelmesen pipázott és kávé-t ivott, játszott, nevetgélt, vagy szótlánul bámult maga elé. Némely sátorban hangosan imádkozott egy-egy csoport kék burnuszos igazhívő, a másik előtt rettentően ütötték a nagy dobot, a harmadikban szemfényvesztők, csepüevők gyönyörködtek a kíváncsi közönséget, tovább lobogó fáklyák mellett egy óriási alak állott valami improvizált emel-

vényen, ki hajmeresztő productiókat vitt véghez éles késekkel és bárdokkal, néhány lépésnyire ettől utczai tánczosnők körül csoportosult a sokaság, kik magasan lángoló tűz mellett szétszilált hajjal félmeztelenül, kezekben hangos szavú csörgőkkel eszeveszett kankánt tánczoltak, — száz és száz ily trivialis alak ugrált térdig érő homokban, és sok europainak különös tetszését vivta ki.

A sátorok némelyike oly gazdagon volt diszitve, hogy hercegi salonnak is beillett volna, a díszes kereveteken kényelmesen nyújtózkodtak a sátor urai, kik igen barátságos és vendégszerető urak valának, mert erőnek-erejével is bevitték az embert, s kávéval, csibukkal kínálgatták. Voltam vagy négy ily sátorban, s csakhamar arabba improvizáltam magam, ami abból állott: hogy szörnyű fesztelenséggel döltem a pamlagra, lábaimat szépen keresztbe tettem, azután egy nagyot ásítottam, hogy a szolga kényelmesen szájamba tehesse a pipát, az erős feketekávét pedig úgy ittam, mintha a hegyi pataknak kristály vize volna. Hja! mindent meg kell szokni — mondá egy bölcös barátom — még az éhezést is, mert az ember nem tudja hogy mikor veheti hasznát.

Meglepetve állotam meg egy sátor előtt, melyben néhány száz ember gyült össze, s feszült figyelemmel

hallgatott és bámult. A sátor közepén óriási üst állott izzó parázszsál, e körül guggolt vagy húsz dervis. Kíváncsian kérdeztem hogy mit jelent ez sajátképen? Azt felelték hogy ezek a „Beni-Aissák“. Most már tudják, hogy mit jelent. Csakhamar elmondák azt is, hogy ez mind semmi. Menjek tovább az ötödik sátorba, mert itt csak egy kis töredék tart ünnepet, és e szertartás is csak fractio, — ott ellenben teljes fényben fogok mindent látni.

Elmentem az ötödik sátorba, s első gondom volt arról meggyőződni, nincs-e az ünnepélynél egy pár „skribler“. Szemeim Kecskeméthy Aurélt keresték; nagy volt örömem, midőn azt láttam, hogy nem látom őt.

— Megállj incarnatus pecsoviae — gondolám magamban, majd irok én olyan dolgot is, amit te nem láttál.

Sokat hallottam e furesa vallásfelekezetről, de felét sem akartam elhinni. Olvastam is egykor, hogy Afrikában évszázadok óta áll fenn egy hanyatlófélben levő mohamedán felekezet, mely magát „Beni Aissa“ (isten fiai) névvel tiszteli meg, és rettentő vallási ünnepélyeket tart, melyektől minden hitetlen visszariad. Marcolte de Luiviers említést is tesz róluk*), de nem

*) „Deux ans en Afrique“ czimű művében. 43. l.

eléggé kimerítőleg, úgyszintén Besssie R. Parkes angol utazó is, — de a borzasztó cerimonia leírását egyáltalán nem volt kedvem elhinni; — most saját szemimmel láttam, tehát el kellett hinnem. —

A sok valláshóbort között, mely a világon létezett és létezik, beleszámítva az aegyptusiak vöröshagyma-imádását is: bolondabbat képzelni sem lehet mint a kigyóevőké.

Az assirusok csillagimádásában van költészet. A hinduk három istenének — Brahma, Visnu, Siva — van értelme; az első teremt, a második megtart, a harmadik rombol. A lélekvándorlás tana: örökszép költészet Ezredekre nyuló öntudatos élet, mely jutalma vagy büntetése az emberek érdeme és vétkeinek. Mily magasztos eszme: kinek ember alakjában a lélek meg nem fért, ki mint ember rabbá volt teremtvé: holta után mint oroszlán fog élni, s amennyire hangja elhat, királyának fogja ismerni a sivatag! Mily édes ábránd, ki most hévvel szeret, hévvel és kinosan: holta után arany méhe lesz, szelid kis méhecske, mely virágról virágra száll, s esténként azon virág kelyhében fog aludni, melybe szeretőjének lelke költözött. A zsarnok, ki embereket és szent jogot tiport, néma féreg lesz, melytől undorodva fordul el mindenki. — A médok hegyeken tartott áldozataiban van va-

lami magasabb eszme, hiedelmök szerint ugyanis isteneik megbántódnának, ha őket falak közé zárhatni vélnék; de ebben semmi egyéb borzalomnál.

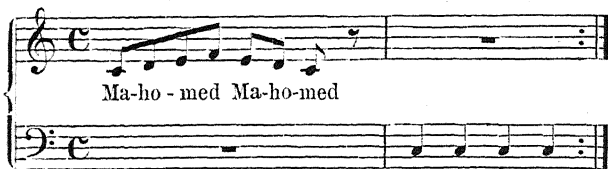
Még az Apis bikának tisztelete is, — mely a legvadabb vallási ünnepélyek egyike volt — fölülmúlja a kigyóevők szertartását.

A beteges rajongás sokat létrehozott már, mitől a józan ész visszariad.

E vallás alapítójáról nincs tudomásunk, követői sem tudnak róla. Hitöknek egyetlen és minden ágazata az: hogy egykor az üdvözítő azt mondá a pusztában éhség miatt panaszkodó tanítványainak: „higgyetek és megadatik nektek a mit kértek, egyetek köveket, rovarokat, sőt tüzet, és ha hisztek: e kövek, rovarok és a tűz táplálékká változnak át.“

Ennek emlékeül tartják borzasztó ünnepélyöket.

Az óriási sátor falai köröskörül diszes szőnyegekkel voltak bevonva. A sátor elején vagy hatvan dervis ült, kik szörnyű hajlongások között imádkoztak, de egyebet nem lehetett érteni, mint: Mahomed és Allah. A sajátságos ária, melyben e két nagy nevet énekelték, annyira megtetszett, hogy azonnal lekotáztam; elzongorázhatja minden olvasó — aki zongorázni tud.

Fortepiano.

Al-lah, Al-lah.

Ezt — amint ugy hamarjában megolvastam —
háromszáz-harminczhárom-milliószor dúdolták el.

Miután tartom a német közmondást hogy: „mit
den Wölfen muss man heulen“, én is elkezdtem dú-
dolni Zaytz „Mekkai basá“-jának egyik szeszé-
lyes áriáját, mely igen ápropos volt:

„Mahomed! Mahomed!

Hallgass meg engemet!

Nyújts kegyet!“

Az öreg sheik, becses nevén Sies-El-Batri, ba-
rátságosan kezet nyújtott, s megértvén, hogy magyar
vagyok, örömét fejezé ki e szerencsés véletlen felett,
s rokonának nevezett, azután pedig széket jelölt ki
számomra, amit igen okosan cselekedett, mert a sok
járkálásban nagyon elfáradtam. Egy szolga csakha-
mar csibukot és fekete kávéhozott. A dohány, me-
lyet szívtam, jobb volt még az alkirály dohányá-
nál is.

A ritka színjátékra és a sötét arczokra néhány halvány lámpa terjesztett kétes világosságot. A barna alakok között volt egy koromfekete, szenvedélyes arczú, duzzadt ajkú néger, ki maga elé helyezte terjedelmes üstdobját, hogy az adott jelre hatalmasan beledöngessen, néhányan hasonló zeneszereket száritottak parázs felett, hogy kellően felhangolhassák. Az öreg sheik Angelo Mihály képére emlékeztetett, hol Jeremiás a zsidóvallás hanyatlása miatt panaszkodik.

A Beni Aissák többnyire meglepően szépek voltak, markirt vonások, magas homlok, horgas orral, néhányan közülök alig 15—16 évesek. Midőn mindnyájan összegyültek, s az előkészületeket befejezték: az egész személyzet a parázsszal telt üst elé kuporodott.

Egyszerre fülhasogató pokoli dalt hallattak. Dörögés és dübörgés hangzott, mintha terhes gőzmozdony rohanna végig teljes gyorsasággal egy alaguton, de a befejezés fölülmulta a legiszonyúbb lármát is, melyet egy alaguton keresztül robogó vonat okozhat. A kezeket nem lehetett többé látni, oly gyorsasággal ütötték a dobot; a néger úgy viselte magát, mintha a sátán karmestere volna.

E zenélés közben a sátor elején ülő dervisek egyike állott fel, s miután tiszteletteljesen meghajtá

magát a sheik előtt, kitért karokkal forogni kezdett, először lassan, azután mindig gyorsabban és gyorsabban, úgy hogyha az ember ránézett, már szédülni kezdett a feje, de ő legkevésbé sem szédült.

Miután mintegy 20 perczig zenéltek és doboltak ez iszonyú módon, hogy egészen elkábultunk s eltompultunk bele és minden idegünket félelem szállotta meg: velőtrázkódtató pokoli lárma támadt, milyenről civilizált fülnek soha fogalmanem lehet. Egyszerre egy fiatal ember ugrott ki megfeszített erővel a zenélők sorából, s fejét forgatni kezdé. E műtétel folyton gyorsabb és gyorsabb tempóban ment, s néhány percz múlva azt hittem, hogy az nem is fej többé, hanem valami golyó egy kötelen, mintha nyakában csont és gerincez sem lett volna; oly roppant sebességgel, hogy néhány perczig arcát sem lehetett látni. A dobolók fölülmúlni iparkodtak egymást gyorsaságban. Olyan gyors és féktelen mozgás, himbálódzás, hánykolódás, olyan megőrüléshez vezető zene 64 és 128 ütényben, hogy sem hely, sem idő iránt tájékozni nem tudtuk magunkat. Egészen elkábultam, s szemeimet vagy behunyni vagy elfordítani kellett; szinte rosszul lettem, midőn a fiatal ember fejének ily veszett mozgását láttam, mely mozgás egész testén végighuzódott, olyan volt mint valami szövet, melyet ide- s tova rángat-

nak, himbálnak. Tagjai összevissza forogtak, mint a bonyolult fonál, mintha minden tag csak vékony szalaggal lenne a törzshöz kötve. Néha sem fejét, sem kezét, sem lábát nem láttuk, oly gyorsasággal forgott és röptilt egymásután. E gymnastikai gyakorlatot teljes félóraig folytatta, sőt a gyorsaság örületes fokára emelte a dobolás roppant sebes tempója szerint, úgy, hogy tagjait ép oly kevésbé látta az ember, mint a gyorsan haladó kocsi kerékfogait.

Egyszerre megállott, szemeit forgatva, és orrlyukait kitágítva, – de alig félperczre, mely után a legvadabb hangon kurjongá: tűz! tűz! tűz! — s örületesen ugrált összevissza. Egy arab izzó vassal lépett eléje, melyet az üstből vett ki, s átnyújtá neki. Ez megragadá a hideg végét, közel szemei elé tartá és a legörületesebb elragadtatással szemlélte, — rémitő volt arcának kifejezése!

A vasat háromszor megnyalta teljes komolysággal és áhitattal, azután irtóztató ordítás mellett ráütött tenyerével. Erre visszaadá a vasat és rémitő kurjongással több élelmet kért, mialatt a dobvirtuózok pokoli lármával iparkodtak kifejezni ki nem elégített evésdühének szenvedélyét.

A sheik jóváhagyólag mosolyogva intett neki,

mire amaz földre borult, s guggolva esüszott a főnök elé, mint a büntetését váró eb.

A főnök megveregette a vállát, megcsókolta a homlokát, s az ifjú az imádkozó dervisek között foglalt helyet, s velök énekelte: Mahomed! Allah! Erre egy másik erőteljes alak lépett ki, kinek a főnök tövisteljes kaktuszt nyujtott, melyből az ifjú örömrivalgással evett, mialatt a vér patakzott szájából. A sheik mosolygott e megadás és emelkedettség fölött, a többi arabok pedig áhitatteljesen bámultak.

(A dervis ott a sátor elején még mindig forog).

Miután étvágyát kielégíté, melyet bármely kóróevő szamar megirigyelt volna, megszűnt a dobzaj és az ájtatoskodók rivalgása. A hős lesütött szemekkel, áhitatba merülve járt a körben, mintha gondolatait akarná rendezni, — de a dobosok ismét működni kezdettek, eleinte lassan, tompán, azután gyorsabb ütemben. E jel egy második, hosszú hajú arabot kecsagetett, ki az elébbihez csatlakozék, s most a fejforgatás kétszeres lön, mely a körülröpkedő haj által hatszorosan ismételtetett, kétszeres lön a tagok ideoda dobálása és ficzamszerű elbicsaklítása is, — forogtak, majd tánczoltak egybefűződve, majd ismét elválva. Azután mindketten vallásos rajongással, és falni vágyó dühvel kiáltozák: tüzet, tüzet, tüzet! foly-

ton rikácsolóbban : tüzet, tüzet, tüzet! azután esengőn : tüzet, tüzet! végre örületesen : tüzet, tüzet! Két izzó vasat hoztak, melyet buzgó vallásossággal, elragadtatással nyaltak meg; azután ismét a kaktusz-csemegézés következett mint feljebb, csak hogy kétszeresen.

A főnök megáldá őket, mire az ifjak az imádkozók csoportjába vegyültek, s velök dúdoltak: Mahomed, Mahomed! Allah, Allah! A jó dervis pedig még folytonosan forgott és egyáltalán nem akart elszédülni.

Ezután oly jelenet következett, melytől még maig is irtózom, s melynek láttára számos európai elhagyta a sátort. Egy óriási alak lépett ki az imádkozók közül, kinek mélyen beesett szemei vadul forogtak; megállott a sheik előtt, ki szájába lehelt és homlokát megcsókolta, s azután egy zsákot vett elő, melyből két rőfös hosszú, fényes zöld szemü, kettős nyelvű, reszkető kigyót húzott ki, s átadá az óriásnak. Ez először játszani kezdett vele, azután fenyegette, mire a kigyó dühösen ágaskodott arcza felé, — az óriás erősen szeme közé nézett az undok állatnak, mire az meghunyászkodva simult hozzá. Az óriás ezután felkapta a vastag kigyót és karjára majd nyaka köré csavarta, mire a kigyó farkával csapkodott, és

igen közeli szomszédságomba jutott: különös jókedvvel sziszegett felém és öltögeté nyelvét, de én nem vágyódtam e magas ismeretségre. Valamennyi kigyó eszembe jutott, kikkel az életben dolgom volt, s így annál nagyobb undorral fordultam el tőle.

Ezután jobbjával a kigyó fejét, baljával a kigyó farkát ragadta meg, s mindkét kezét kifeszíté, mire a rút állat erősen hánykolódott.

A sheik jóváhagyólag intett, a dobolás eszeveszett sebességgel folyt, a dervisek gyorsabban kiabáltak az Allah-kat, az a szegény még mindig ott forgott egy helyben, — az óriás arcát örületes fanatizmus szállotta meg, haja égnek meredt, homlokán megsokasodott a redő, erei kidagadtak, ajkai reszkettek, szeme vad tűzben ragyogott, egyszerre felkiáltott vad, nyers hangon, mely a puszták homokjában eltévedt vérszomjas vadállat üvöltéséhez hasonlít, — oly hangon, mely vérünket fagylalá meg, kiáltá kétszer egymásután: Allah, Allah! s erre még egyszer szeme közé nézett a kigyónak, azután — — krapsz! lehárta a fejét utána a farkát, mire Mahomed nevét orditá, így harapdálta az undok kigyót, miközben ajkai tajtékot szórtak, szemei pokoli fényben lángoltak, s vad, csontos arcán olyan kifejezés ült, ami-

lyen a hiénáé lehet, midőn a temetőn a holtak csontjait emészti fel.

Midőn a kigyóból csak egy darabka maradt, melléje lépett a sheik, hogy a kedves csemegét elvegye tőle, de kezeit oly görcsösen szorította össze, hogy ez csak három embernek sikerült nagy erőfeszítés után. Az óriás úgy állott ott mintha félálomban volna, kezeit még folyton szájához emelte, s miután a kigyót elvették, ujjait rágta. Egy fiatal dervis villámgyorsasággal ugrott fel helyéből, oda futott az óriáshoz, s megirigyelve a túlvilági csemegét, melyben Allah amaszt részesíté, kikörmölt egy darabkát amannak szájából, gyorsan befalta és visszaszaladt helyére.

Az óriás tántorogva hagyta el a sátor e delicatesse után, mely neki tán jobban ízlelt mint más embernek az ananász.

A szegény dervis még mindig ott forog, és még most sem szédült el.

Szünet állott be, mely alatt egy csésze illatos kávé t kaptunk. Mig ezt ittuk, azalatt ismét egy veszett ember állott ki a közép re, s rettentő ordítás közt félkör alakú vasat döfött arczába, úgy, hogy az egyik vége száján ki, a másik pedig arczán lógott le. Ezután egész türelemmel egy második ily diszitménynyel ékesítette fel magát, úgy, hogy véres arczán a két

vas arányban állott. Végre nyaka alatt kis darab bőrt huzott össze, s egy harmadik vasat döfött rajta keresztül, ez úgy látszik, neki is, meg a nézők épülésére is elég volt. Így tánczolt és tombolt a legbohóbb örömmel, és a dobok úgy működtek, mint eddig egyszer sem.

Néhány pillanat múlva egy halvány igazhivő lépett melléje, kihúzta a vasakat arcából és vérét kiszopta. E perczben megszűnt forogni a szegény derwis ott a sátor elején.

Egyszerre az egyik dobot felforditák, és körülhordozák pénzgyűjtésre.

Bármennyire el valék tompulva, mégis nevetnem kellett önkénytelenül e nevetséges fordulaton és változaton a legtermészetellenesebb fellengzésből a legtermészetesebb bohóságba. — Apró pénzem különös jókedvvel csengett a türelmes eszközön, mely egy percz előtt még oly pokoli lármát csapott.

Elég volt ebből ennyi. A sheiknek udvariasan bókoltam és eltávozám.

Borzasztó és ritka dolgokat láttam. Megmagyarázni is szerettem volna ez ünnepélyt magamnak, de nem találtam az emberi természetben egyetlen vonást, mely erre vezessen.

Talán a vallás szükségében kereshetjük ennek

magyarázatát, vagy azon tapasztalati igazságban, hogy igen nehezen, vagy soha sem térünk el azon szokásos elvektől, melyeket gyermekeveinkkel szívunk be. Talán van a Beni Aissák között olyan, ki belátja, hogy józanabb és szebb vallás is létezik, de megmarad a mellett, mire apái tanították. Nekik a tűz és kigyóézés, a kaktusz-falás, nyakuknak keresztülszúrása oly magas élvezet lehet, mint a vakbuzgó keresztyéneknek az ostromozás, vagy más nemű testkínzás, mely a régibb századokban annyira divatozott.

Az önmegetagadást, önfeláldozást mindenesetre mint magasabb erényt tekinthetjük, mely, ha a történelmet lapozgatjuk, ezernyi magasztos és nevetséges, emelkedett és komikus példákban álland előttünk. A babyloniak a molochnak áldozták gyermekeiket; az indusok évekre elzáratták magukat; Husz megégetteté magát; az üdvözítő keresztfán halt meg. Ha a vértanúk történetét olvassuk, mondhatlan sok példa áll előttünk, mely bizonyítja, hogy a meggyőződés és rajongás emberfölötti dolgokat képes véghezvinni. De a világi eszméknek is ép úgy megvannak vértanúi mint a vallásiaknak. Hány martyrja van a honszeretnek, szerelemnek, munkásságnak, s más egyébnek! A szabadságért milliók áldozták fel életöket, Curcius a mélységbe veté magát hazájáért, Sokrates nyugod-

tan ürité ki a méregpocharat meggyőződéseért. Ott a hős Zrinyi, Szondi és ezer és ezer példa, mely mutatja, hogy az ember örömmel áldozza fel életét magasabb eszme vagy meggyőződéseért.

A tűz- és kigyóevő arcán is neme a vad magasztosságnak vonul végig, midőn nyakát keresztülnyársalja s az utálatos kigyó vére, vagy a tüzes vas megnyalása, mely előttünk nevetséges, neki olyan lehet, mint egy darab mennyei eledel. Mondják, hogy ez ünnepélyben ritkán vesznek részt, mert ilyen szertartás után mindnyájan igen elgyöngülnek és szenvedők; a sheik nem is bocsát az ünnepélyre gyöngé testalkatu egyént; ha egy-egy gyöngébb, az irtóztató dobolástól és saját képzelmetől fölizgatva a kaktusz élvezetére siet, s a főnök észreveszi, hogy fölöttébb megvan hatva, fejére teszi kezét az illetőnek, mely jel után vissza kell lépnie.

Szertartásukat mindig éjjel tartják, hogy a kétes világ, kísérteties alakjaik, s az egésznek vad költőségsébe burkoltsága annál inkább fokozza a képzelmet. Most már nagyon hanyatlóban van vallásuk, alig vannak néhány százan.

A borzasztó látvány után nagyszerű látvány következett! A holdvilágos éj s a mindenfelé pompásan ragyogó világítás daczára is már messziről észrevehettem a khedive palotájának és kertjének csillogását. Mintha csak egy tündérvilágból ide tévedett meteor lett volna! A még nem régi kert a palota előtt számtalan tarka-barka selyem- és papirgömbjeivel magikus fényben ragyogott — minden szín, ragyogás, villogás és varázs volt! Ilyen valóban keleties éji fény világa mellett haladtam föl a lépcsőkön, hol a gyönyörű mór-izléssel diszitett előcsarnokban azonnal észrevehettem, mit tesz egy bőkezű keleti fejdelem vendégének lenni. S azután jobbra balra termek oly épületben, melyet csak néhány nap előtt kezdettek építeni s alig bevégezve, még sincs oka magát sem gazdája, sem a beözönlő vendégsereg előtt megszégyelni. Hát még a teljes diszben megérkező hölgyek és urak a világ minden vidékéről, mily elragadó, sohasem nyugvó és minden perczben új meg új csoportozatot feltüntető kaleidoskop-szerű képet mutattak. E felzúdult hullámtömeg amaz emireknek, akik nemrég oly pompásan kitombolták magokat lovagjátékaikban, keleti szabásu, selyem-aranyhimzetű öltönyeivel, a mindenféle nemű egyenruhával, csillagokkal és rendszalagokkal — e tün-

déries hullámtömeg mind magasabbra és magasabbra emelkedett. Végre az ismert és ismeretlen egyéneknek és neveknek egész csoportja tolongott a termekben föl s alá; egyikünk sem törődött azzal, hogy a másikat hogy hívják, avagy kicsoda, mi-csoda; mindenik csak arra való volt, hogy látványul szolgáljon a másiknak, mindenféle nagyság, csillogás csak fénysugár vala, hogy az ismailiai palotát néhány órára kivilágítani segítsen. Nemsokára megérkezett királyunk is fekete frakkban, a bájos francia sultánát vezetve karján, ki rózsaszín atlasz-ruhát viselt brüsseli csipkéekkel, fején gyémánt korona ragyogott, gyönyörtű keblén fris márcziusi ibolyacsokor díszlett. Utánok jött a porosz koronaherczeg és más számos főúr, számos nagyság, kik más időkben, más vidékeken s más alkalmakkor talán korszakot képeztek volna, de most csak úgy tűntek föl, mint nagyobb meteorok egy megszámlálhatatlan hulló csillagözönben; megnézték, megcsodálták s azután — elfeledék őket mihelyst eltűntek s csak az általános csillaghullás hagyott maradandóbb emléket.

Az udvari bálon jelen volt vendégek száma többre rugott tizezernél; a nőkről meg kell jegyeznem, hogy igen szépen voltak — levetkőzve, mert

félmeztelen állapotukat valóban nem lehet öltözködésnek nevezni.

Éjfél után kezdődött a souper, melynek balandó aligha várta be a végét, — talán még most is tart. . .

Néhány pillanat mulva mélyen elmerülve feküdtem sátramban, s azon gondolkodám, vajjon álmodtam-e a sok bűbájról és borzasztóságról, vagy valóban láttam mindazt amit képzelni is alig lehet?!

III.

Bábel „en gros“.

Soha sem tudja az ember este, hogy mire ébred reggel. Ez annyira igaz axióma, hogy még a filozofusoknak sem jutott eszökbe ellenkezőt állítani.

Ki gondolta volna, hogy „rendez-vous“-ra ébrednek? Nagy óriási rendez-vous-ra, melyet félmillió szúnyog tartott sátramban. Az egyiptomi szúnyog átkozott rovar, specialis fullánkja van, melylyel borzasztóan tud csipni; e fajtához tartozhatott Bernát Gazsi szúnyogja is, mely egy téglát csipett meg, s a téglá fél óra múlva kétemeletes házzá dagadt.

Midőn sátoromból kibújtam, gazdagon össze-csipve, egy pár beduint láttam magam előtt, kik néhány száz pezsgős üvegen osztoztak. A bort kiöntözték a homokba, az üres palaczkokat pedig tevéikre rakták. Azután pedig láttam oly hatalmas népvándor-

lást, mintha csak Izrael fiai akartak volna Egyptomból ismét a Sinai hegy felé vándorolni. Csakhogy magunk nem lévén Izrael vándor fiai, nem a sinai hegyet és nem Palaestinát tekintettük az ígért földének, hanem Kairót, vendégszerető gazdánk fővárosát, melynél — a mint mondták — keletibb várost, e szó legtündérieresebb s másrésről pedig legszánandóbb értelmében az egész Oriensen keresve sem kaphatnánk. —

A „Nyugoti tartomány“, melyen idáig vergődtünk, véd- és dacszövetséget kötven a csatornával, nem volt járművünk, melyen utunkat tovább folytathassuk, a „tartomány“ diplomatája, ki e boldog állapot létrehozta, most mulathatott a hajókötelekkel, mert a szép spanyol menyecskét magunkkal vittük. Ugy terveztük, hogy néhány nap múlva Kairóból rándulunk ki Suezbe.

Podgyászunk magasan tornyosodik a kocsin, mely elé jól megtermett szamár van fogva; a szamarat én hajtom, és ez sokkal jobban van így, minthla engem hajtana a szamár. Így megyünk a vaspályához. Utközben találkozom a „krokodilus“ urral, ki messziről nevetve integet.

— Irigylem sorsát Herr Hofrath, mert ön örökké jókedvű.

— Tudja, én az olaszszal tartok, aki azt mondja: „l'allegrezza nutrisce la vita!“ ha más poharat nem üritgetek, üritem a „poculum hilaritatis“-t. E jókedv még az éjjeli ebéd következménye. Soha szebb ebédet nem láttam.

— Végig várta? Én már az elején megszöktem.

— Ha emlékszik rá, éjfél után kezdődött. Egész egy óráig mindent végig ettünk, „was gut und theuer ist“. A vendégek egy része ekkor oszlani kezdett, aminek szivemből örvendettem, mert a hőség kisebb, a hely pedig nagyobb lett. Két óráig pompásan folyt a multság; fölséges borokat serviroztak, és kitűnő csemegékkel traktáltak. Még várok egy kissé, gondolám, így is nemsokára vége lesz, s maradtam egész háromig, míg poharazgatás közben gyorsan múlik az idő. A szolgák még mindig hordták az ételeket, azt hittem, hogy elülről kezdik, de mindig újabb és újabb csemege következett. Ilyen fárasztó ülés után újra megéheztem, s da capo hozzá láttam az étkezéshez, titokban megvallva magamnak, hogy még csak most következik a java. Eközben bizony négy óra lett. Ekkor azt gondolám: a német „Gründlichkeit“ megkívánja, hogy az ember alaposan tanulmányozzon végig mindent, s így a nagy német nemzet hálával tartozik, hogy közmondásos alaposságunknak én

adtam legszebb jelét. Öt óráig győztem türelemmel, kitartással, és gyomorral, de tovább nem. Fölkeltem, körül tekinték, s azt vettem észre, hogy még folyton hordják az ételeket. Azon szomorú meggyőződéssel hagytam el a termet: hogy vannak a világon telhetetlen emberek is. — A viszontlátásra Kairóban.

Szerencsésen elvergődtünk a homokbuczkákon keresztül a vaspályáig, hol minden képzelmet fölülmuló, beláthatlan, hihetetlen, leírhatlan zürzavar uralkodott. Az óriási nép tömeg, mely tegnap ott ujjongott és tombolt, itt volt mind egy rakáson, minden pereputtyostól, — észak, nyugot, dél és kelet minden nemzete, teljes erejéből tolakodva és torkaszakadtából ordítva. Ezer ésezer bőrönd, utitáska, sétabot, plaid, diszkard és gyikleső egymásra rakva, a legnagyobb rendetlenségben, künn az utcza homokján, a folyosón, az előcsarnokban, fenn és lenn, jobbra-balra, mindenütt; a podgyász tetején desperatus alakok, kik rettentő káromkodást vittek véghez. A tömeg folyton erősebben tolong, minden perczen néhány száz friss ember érkezik. Minden talpalatnyi földért élet-halálharcot kell vívni. Egész Egyiptomnak nincs annyi waggonja, a melyen ez összesereglett tömeget egyszerre el lehetesen szállítani, pedig mind egyszerre akar indulni. Amint egy-egy vonatot nagy ügygyel-bajjal, egyp-

tomí kényelemmel összeállítottak, ezer és ezer ember rohant neki hanyatthomlok, és irtóztató verekedéssel foglalta el helyét. Mindenki kiabál amint csak a torlán kifér, de az emberek nem értik egymást, és ha értik, nem törődnek egymás bajával. Aki e bábeli harmóniát távolról hallotta, a föld alatt hömpölygő földrengés morájának képzelhette. — De hogy ne lett volna tolongás, mikor minden embert ingyen vittek az alkirály parancsa folytán, még a legkőcso-sabb arabot is.

Minden egy rakáson volt beláthatlan összevisz-ságban. Ember, podgyász, számár, kocsi, ócska vas, datolyás kosár, zöltség, uri-dáma és parasztasszony, — üres palaczkok, napernyők, törökpipák, paplanok, lepedők, pokróczok, piszkos zsákok, köpönyegek, tolótaligák homokkal, ócska lámpásokkal, léczek, sátorfák, zászlók, kövek, vöröshagyma, narancs, uborkasaláta, retek és még ráadásul minden elgon-dolható és elgondolhatlan hulladék a szó legszorosabb értelmében egymás felett, egymás alatt, egymás mel-lett, egymás ölében. Itt-ott egy-egy összekarmolt arczu, véres kezű ember, ki a koffercsatában meg-sebzé magát, — nagy urak, podgyászt czipelve hátu-kon, jajgató nők, kik holmijokat veszítették el. Mind-ehez hozzáképzelní az éktelen, egetverő sikítást,

fütyülést, orditást, nyivákolást, kuruttyolást, sipitást, káromkodást, a fevék bőgését, szamarak ordítását, a folytonos tolakodást, dulakodást, lökdösődést, — és kész a pokol! Eszembe is jutott Dante poklának felirata: „lasciate ogni speranza!“ innen épkézláb meg nem szabadultok!

Ehez a jeruzsálemi pusztulás is csak gyermek-játék lehetett.

Midőn a hosszas, eredménytelen várakozást megúntam, szerencsét akartam próbálni, hogy tán valami uton-módon helyet szorítok magamnak. Csakugyan találtam egy coupét, melyben egyetlen banditta arczu görög ült. Itt pompás hely lesz — gondolám, — de a görög nem azt gondolta, mert úgy rám förmedt, hogy e vadállati hangtól a coupé ablakai mind összetörték — volna, ha valamennyit jóeleve be nem zúzzák vala. Miként engeszteljem meg e szörnyű embert? Elkezdtem Homer „Iliasát“ idézni, de erre oly haragra gyúlt, hogy egy hatsövű revolvert rántott ki zsebéből és mellemnek szegezte. Mondtam neki, hogy nem vagyok szélsőbaloldali, de még ez sem használt. Nálam nem volt egyéb fegyver, mint parupli, de ezzel nem birtam meglőni. Eszembe jutott Tóth Kálmán barátunk, ki nyilván mondja: „Ha isten akarja, az aludttej is elsül“, — miért ne

sülhetne el az én paruplim is? De bizony nem sült el; s így, miután okosabban nem cselekedhettem, — visszavonultam, tudva, hogy minden embernek kisebb gondja is nagyobb annál, vajjon meglő-e most engem valaki, vagy én meglövök-e valakit. Azt azonban erősen megfogadtam, hogy ha még egyszer Egyiptomba jövök, egész tuczat hatesövű revolvvert hozok magammal.

Eszembe ötlött most a vén gonosz Voltaire tanácsa: „jó képet csinálni a rossz játékhoz!” s újra elfoglaltam a podgyász-trónust, honnan kényelmesen tanulmányozhatám a tömeg eszeveszett furakodását. Classikus jeleneteket láttam. A waggonok ablakaiból hosszú botokkal hadonáztak a bennülő boldogok, hogy az oda tolakodó sokaságot elriaszszák. Senki sem törődött vele, ha valakinek a fejét beverték. Egy pár véres fejjel több vagy kevesebb, — senki sem vette számba. A nőket az ablakokon dugdosták be, fejökkel befelé, ami természetesen homéri kaczajt keltett. Én sem akartam rosszabb lenni a többi férfinél, tehát elővettem üvegemet és néztem e ritka spektakulumot, mely nagyon beillett egyiptomi tréfának. Csakhamar más érdekes jelenet kötö le figyelmemet. Egy nyughatatlan utazó, kit englishman-nek néztem, a pályafőnököt ragadta meg gallérjánál fogva, s stentori

hangon kérde, hogy indul-e valahára a vonat. Az egyiptomi bámulandó türelemmel nézte őt végig, megigazította a gallérját, és azt felelte, hogy: Allah nem szereti a türelmetlen embereket. — „Beteg nők fél óra óta ül benn, és nem tudjuk mi fog velünk történni“. — „Beteg? — mondá a hivatalnok nyugodtan — miért nem maradt otthon?“ -- „Mikor indul e vonat?“ — kérde az angol ismét. — „Hova utazik az ur?“ — „Kairóba“. — „Akkor tessék még egy órát várni, mert e vonat Alexandriába megy.“

A confusio erre még nagyobb lett, az utasok egymásután ugráltak ki, amint e nem várt igéket hallák, s helyökbe mások rohantak fel, az ököl-jogot — mely itt egész pompájában uralkodott, teljes érvényre emelve. Sokat elvitt a vonat szerencsésen egészen más irányba, mint ahova szándékozott.

Utitársaim nagyon nyughatatlanok voltak, különösen Szende Béla gyakran idézett a bonvédek szótárából egy-egy körmönfont mondatot, de helyette Kenessey barátunk ritka türelemmel nézte szivarja füstjét, én pedig mondhatom, hogy fölségesen mulattam. Csakhamar átmentem a közeli vendéglőbe, hogy egy kis sziverösítőt hozzak számukra és kaptam egy üveg rossz bort egy pár szelet sonkát egy darab kenyeret nem több, mint 13 frankért.

Mily magas fokra emelkedett itt a demokrácia, megértheti az olvasó abból, hogy egy fellah megszólította az arab Gorovét az ipar- és kereskedelmi minis-tert (saját szememmel láttam), hogy fogja meg addig a számaru kantárját, míg a podgyászt ráarakja, és a minster megtette. Próbálna meg nálunk.

E kellemes állapot nem tartott tovább öt és fél óránál, miközben legalább ötvenszer törtettünk a waggonokig azon édes reménységgel telve, hogy valamára mégis eljutunk — hova? azt bizony senki sem tudta megmondani, — a coupéba, és ez elég — lett volna, de mindannyiszor visszavonultunk a suhogó fűtykösök elöl, melyekkel semmikép sem akartunk ismeretségre lépni.

Német utitársaink politizálás közben többször azzal vádoltak, hogy el akarunk szakadni Ausztriától, s ime most is ők szakadtak el tőlünk, keresztül-törvén a botok záporán, már túl vannak a határon, hanem a közösügyek rendezését szépen ránk hagyták (t. i. kofferjeiket), ebből nekünk jutott ki az orosz-lánrész, valóban egy-egy kis oroszlánna kellett válnunk, hogy megbirkozzunk a csürheléssel, mely körülfogott, s erőnek-erejével kapkodta ki a holmit kezünkől.

Végre délutáni két órakor, hosszú elszánt küzde-

lem után kaptunk egy üres coupét, melybe uri magunkat és valamennyi podgyászunkat, — lehetett vagy négyszáz darab — szépen beszállásoltuk, — sőt meg is indultunk.

Hihetetlen, de igaz, hogy ötnegyed óráig haladtunk, még pedig nagy sebességgel. Ekkor azonban új egyiptomi tréfa várt ránk. A vonat megállott, a sivatag közepén senki sem tudta miért. Megkérdeztük volna a conducteur, — de efféle individuumnak hire sem volt. Az egész, végzetetlen hosszúságu vonat két borzas fejü arabra volt bízva, kik közül az egyik a lábát löggázta le és a futó homokot bámulta, a másik pedig időnkint a gépet piszkálta egy törött ostornyéllel. Nehány percz múlva mindkettő a gép mellé ült, s azzal együtt elrobogott, mi pedig ott ültünk a sivár pusztaság kellő közepén, étlen, szomjan.

Ráértünk, — minek sietnénk. Ha ma nem jutunk el a kitűzött helyre, mire való a holnap? ha holnap sem érünk oda, majd elvergődünk egy hét múlva. Csak az angol tartja azt, hogy: „time is money“, itt az idő a legolcsóbb portéka; egy arab közmondás szerint: csak az ördögnek van sürgős dolga, Allah a türelmet szereti.

Egy teljes óra múlt el, de a gép még nem tért vissza.

A vendégek mind kiszálltak és egymást kérdegették, hogy mi történik velünk.

— Hova megy e vonat sajátképen? — kérde az egyik. — Sehova — felelé a másik.

— Nem tudná megmondani hova jutunk? — mondá a harmadik. — Madagaskár szigetére — válaszolá a negyedik. Az ötödik azt mondá, hogy Jeruzsálembe, a hatodik úgy vélekedett, hogy Kamcsatkába, de igaza csak annak volt, aki állitá, hogy *se h o v a*.

Sehova! itt veszteglünk a futóhomok közepén.

Olyan sivár pusztaság volt ez, melyhez az alföldi homok valóságos elragadó tündérkert, sehol egy madárka, sehol egy fa, sehol egy virágos domb, sehol egy oáz. Hosszan, szélesen, kietlen, halomtalan tér. — Mindenütt merre szem lát, sárga, halottsárga fűvénytenger terül el, melynek torlataiból itt-ott fehérítő csontok merednek elő, talán azon emberek csontjai, kiket a fenevadak emésztettek fel.

Beláthatlan, végzetetlen pusztaság; a szem elfárad, a lélek elzsibbad, ha végignézi rajta.

A távolban eltévedt karavánok vonulnak fáradt menettel az utnélküli sikon keresztül.

Itt-ott egy-egy árva, virágtalan levéltelen tövis meredez ki a homokból, melynek gyökere még ez

izzó pusztaságban is talál táplálékot. Ez a sivatag egyetlen növénye, kemény, száraz, fonnyadt, nem eszi meg semmi állat csak a teve, az is csupán akkor, ha éhhalállal küzd.

Láttam amint gépünk messze-messze, jobbra kanyarodott a homloktorlatok között. Szerencsés utat kívántam neki, és míg társaim szörnyüképen zúgolódtak, ismét az öreg Voltaire tanácsához folyamodtam; kiültem a homokba és érdekes élményeimet jegyezgettem.

Volt a társaságban egy jókedvű olasz, ki egy karesú majommal utazott, melyre valahol Felső-Egyiptomban tett szert; e veszteglést igen alkalmasnak találta arra, hogy kedvenczét bemutassa utitársainak.

Én, habár még akkor nem hallottam Vogt Károly előadásait, — nagy tisztelettel viseltettem az emberiség ősapja iránt, és teljes reverentiával süvegeltem előtte, mire szeszélyes ősapánk a fogait vicsorgatta.

Már sötétedni kezdett, de a gép még nem tért vissza.

— Hallja a távoli üvöltést? — kérdé utitársaim egyike.

— Hallom.

— Ez a sakálok emberhúsravágyó orditása.

— Most az egyszer azt hiszem, hogy mi ennők meg őket, nem ők minket.

Egészen besötétedett, és a rekkenő forróság után — amilyen nálunk nyár közepén sincs — a levegő szokatlanul meghűlt, s így visszasiettem a coupéba, egy jó keresztyénhez illő resignációval várva a törté-
nendőket.

Jó félóra mulva minden oldalról tolakodtak a vendégek a kocsikba, ami azt jelenté, hogy mégsem fogunk a sivatagon hálni.

A gép csakugyan megérkezett.

Az egész tréfa annyiból állott, hogy ismétlődött a nagyidai czigányok esete: elfogyott a tüzelőszerünk, s a gépnek néhány órajárársnyiról kellett azt beszerezni, s útközben százezer akadálylyal találkozván, csak most térhetett vissza. Csekélység az egész! kár volt annyira nyughatatlankodni.

Most azt kérdezték a vendégek egymástól: vajjon mikor érünk Kairóba? Az egyik azt mondá, hogy holnapután, a másik pedig hogy a jövő esztendőben.

Az eddigi tapasztalatok után az utóbbira volt ki-
látásunk.

IV.

K a i r o.

Egy lejárt világ emlékei környeznek, mely gránitban írta meg históriáját! Szilárd lerombolhatlan portale-ok, melyek mögött alaktalan romban hever maga a tulajdonképeni épület; siremlékek, melyek építésmódja előtt megdöbben a nyugoti kihült fantázia, karcsú minarettek, melyek büszkén emelik fejüket a felhőtlen ég felé, — mind régmúlt nagyidők tetteiről beszélnek; — a szellő évezredek csodáit, műmiák titkait, örökszép édes regéket susog.

Hajnal hasadtakor érkeztünk meg. Az első tárgy, mely szemünkbe ötlött, Magyarország czimere volt. Minden második oszlopon s majd mindenik ház országunk czimerét és nemzeti zászlónkat találtunk. Az első hang pedig, melyet hallottunk, számárordítás volt.

A szamarak itt igen nagy szerepet játszanak. Még nagyobb, mint nálunk. Kairónak 30 ezer szamara van, csupán a négylábuakat számítva. Az egész világ szamaragol itten, nő, férfi, gyermek, együtt és összevissza. Minden kirándulást számaron tesz az ember, a boltokba számaron megy, minden utcasarkon egy csoport számár áll, szóval ez a szamarak világa.

Álmosan, fáradtan koczogtunk apró szamarainkon az „Hotel d' Orient“ felé, azon szándékkal, hogy rögtön Morpheus karjai közé dobjuk magunkat. Magyarország két csinosan butorzott óriási termet kapott, melynek ablakai az „Esbekieh“ térre nyitak. E téren még nemrég óriási sykomorok zúgó lombjai nyújtottak enyhe árnyat a nap perzselő sugárai ellen, most európai színezetű square-ré (disztér) változott, széles, kényelmes járdákkal és csinos rácsozatokkal.

A fák helyett kárpótlásul ott emelkedik az operaszínház gyönyörű épülete, melyet a khedive készített, ott áll továbbá a francia komoedia-színház és a czirkus, melyben majd minden este tartanak előadást az alkirály költségén. Bevétel ugyyszólván semmi sincs és ha meggondoljuk, hogy a kitűnő zenekart, jeles khórusokat, nagynevű énekeseket és énekesnőket, ruha-

tárt és díszleteket, sőt a lovakat és a mülovertársulatok nélkülözhetetlen oroszán-kaliczkáját — egyszóval mindent Európából kellett hozatni, hogy a saison végén egy - két kivétellel ismét viasszaszállítsák őket, fogalmat szerezhetünk magunknak e kisebb-nagyobb élvek és multságok roppant költségeiről, amely multságokat elrácsózott vagy fehér gázzal bevont páholyokban még a háremek is meglátogatják.

Egyiptom fővárosa a khalifák uralkodása kezdetén a mai Ó-Kairó volt; arab neve Masr; a zsidók e nevet Mizraim - tól származtatják, Noe unokájától és Khám fiától, ki e városkát építette volna. A rege szerint 972-ben elhatározta egy khalifa, hogy a Nilustól félórányira új várost fog alapítani. A helyet czövekekkel kijelölte, egyik czövektől a másikig kötelet húzott s erre csengetyüket akgatott. Ekkor megparancsolta, hogy a kőművesek készen álljanak az alapkövek lerakására és a kőfalak építésének megkezdésére minden oldalon, mihelyt ő arra jelt ad; látni szeretné, hogy a csillagok mikor mutatkoznak kedvezőknek és szerencsét ígérőknek, s előleges elhatározás folytán akkor fogja megcsendíttetni az apró harangokat. — Hanem szerencsétlenségre egy holló épen akkor szállt a kötéltre, mikor Mars planeta — arabul Ka her — feltűnt; a csengetyűk megcsen-

dültek, a kőmivesek gyorsan lerakták az alapköveket s megtörtént az, mit a kalifa nem akart, mert Marsot az arabok baljóslatu csillagnak tartották. Így jutott az új város e melléknévhez El-Kahira, t. i. a győzelmes, hanem eredeti neve az új Kairónak is Masr volt mint a réginek, s a törökök és arabok még most is Masr-el-Kahira-nak nevezik.

E melléknevet mind e mai napig megis érdekelte, különösen a Fatimidák utolsó éveiben, amikor Kairót keresztes-hadak rohanták meg s részint le is égették, és utóbb Selah-Eddin (Saladin) alatt, ki az Ejubidák uralkodó családjának volt hatalmas megalapítója. E dynasztia vette körül a várost erős kőfallal s a fellegetvárát is az építette föléje.

Kairo Konstantinápoly után kelet legnagyobb s egyszersmind egyik legszebb városa. Lakóinak száma már e század elején több volt 300,000-nél, most 400,000-re teszik.

Az előkelőbb emberek s a kormány főbb hivatalnokai, valamint az alkirály családja is, török származásúak; az európaiak között pedig az olasz elem túlnyomó.

A város fekvése a Mokassam-hegység aljában igen kedves és kellemes. Minden oldalról pálmaligetek, akácza-sétányok és sykomor-erdőcskék, zöld

mezők és kertekkel körülvéve, sárgásszürke házai-
val, fehér palotáival és számtalan karesu minaretjei-
vel valóban keleti színezetű képet nyújt.

Mint mondják, Damaszkust kivéve, keletnek
egyetlen városa sem őrizte meg jellegében s külső ki-
nézésében a tulajdonképeni ódon keleties színezetet,
mint Egyiptom fővárosa.

. . . . „L'homme proposé“ — de itt az arabok
lármája disponál.

Alomról szó sem lehetett, mert már korán reggel
olyan sürgés-forgás, járás-kelés, csattogás-pattogás
lepte el az utcákat, amelyet például Pestfalva legne-
vezetesebb országos vására sem tüntethet fel. E ször-
nyű zajban csak azon boldogok alhattak, kiknek ide-
geit hajókötélből alkotta a természet, vagy akiknek
a l v ó lelkiismeretet adott. Én nem tartozván e sze-
rencsések közé, legezélszerűbbnek találtam kocsira
úlni az öreg arab ciceroneval, ki olaszul, francziául
és angolul is beszélt, s rövid szemlét tartani a város
nevezetességei felett. Nehány utitársam hasonlókép
cselekedett.

Először a citadellát néztük meg. Ajánlom min-
denkinek aki valaha Kairóba kerül, hogy e helyet,
ha teheti, korán reggel keresse föl, mert a hajnali
fény legkedvezőbben színezi ki az innen elénk táruló

gyönyörű tájképet. Semmi más pontról és semmi más időben Kairó oly szépnek nem tűnhetik fel mint innen, mikor a nap felkel. Szerfölött impozánsan terül el ilyenkor lábaink alatt a sárgásszürke óriási város számtalan s most a hajnali fénytől pirosra festett minaretjeivel, palotáival, kupolaival, kertjeivel és lige-teivel, észak, délnyugot és nyugot felől zöld rónaságtól környezve, melyen a Nilus kigyószik végig, míg túlról a távolból a sivatag lejtőjén a pyramisok integetnek át, jobbra pedig a folyam két hatalmas ágra oszolva siet a tenger felé.

A citadella falain belől, mely nem annyira a város védelmére, mint inkább féken-tartására épült, fekszik Szaladin szultán palotájának romjai és az úgynevezett József-kútja, kinek azonban semmi köze sincs azzal a másik szűzies és okos Józseffel, Jákob fiával, mert e kutat voltaképen Jussuf-kútjának nevezik és Szaladin előnévre emlékeztet, ki azt kitakaríttatá. A kút maga Egyiptom legrégibb korából való, de több századon át homokkal vala telve és majdnem egészen eltűnt. Egy felső és egy alsó aknából áll, mely 260 lábnyira van a szikla keblébe bevésvé. Egy csigalépcső levezet az első akna fenekére, hol a roppant nagy kereket egy ló forgatja, mely folytonosan egy rakás vedret tol fel az alsó kutból. E kutat s a helyet, hol

1811. márczius 1-én Emin Bei nevű mameluk lovának egy merész ugrásával a kőfalon keresztül 439 társának szerencsétlen sorsát kikerülte, kiket Mehemed Ali parancsára itt a citadella udvarán megtámadtak és lekaszáboltak, minden igazhívő muzulmán-vezető legelőbb szokta megmutatni. Az alkirály palotája és a különböző miniszteriumok épületei semmi nevezetes látni valót nem tartalmaznak. Ellenben Mehemed Ali mecsetje, mely az erőd mellett áll, építészeti szépség tekintetében, egyike kelet leggyönyörűbb modern izlésű építményeinek. Még egészen új; fehérmárvány s alabastrom oszlopai, falai, járdája gyönyörűen tündökölnek. A mecsetbe nem közvetlenül az utczáról jut be az ember, hanem először egy széles márványnyal kövezett udvarba jő, melyet három oldalról kecses tekintetű oszlopcsarnok vesz körül a negyedik oldalról van a bejárás a templomba. Az udvar közepén diszes márványkút áll csinos kupolával.

Amint beléptünk, az ajtó előtt guggoló igazhívők azonnal vörös posztó-papucsokat kötözték cipőinkre, mert e szent helyen nem szabad oly pogány sarukkal járni, mint a mienk. A mecset maga gazdagon van ékitve egyiptomi márványnyal; az ablakokat és a kupola nyílásait aranyos és színes arabesz-

kek fedik. A templom közepén egy csoport arab imádkozik és hajtogatja fejét, az egyik mélabús dalt énekel, mely meghatóan hangzik vissza az üres templomfalak közül. A bejárat melletti kápolnában jobbra áll Mehemed Ali sirja, az egész drága márványból van faragva és diszes szőnyegekkel beborítva; tetején vörös fez nyugszik.

Sokkal nagyobb szerű ennél Hasszán szultán mecsetje, melyet legszebbnek tartanak Kairóban, de nagyon romlásnak indult, s maholnap olyan rom lesz, amilyen itt néhány száz is van, mert az igazhívők nem javítanak semmit, hanem inkább utat építenek.

Kairó legrégibb mecsetje az Akmed-Ibu-Tulumé. Egészen a Kaaba stíljében van építve. Középpontját egy nagy nyílt udvar képezi, melyet oszlopcsarnokok képeznek. A templomnak egykor négy minaretje volt, melyekből azonban ma csak egy áll fenn; ennek tetejéről gyönyörű kilátás nyílik az egész városra és környékére. A mecsetet Kr. u. 879. évben építették. A halmot, melyen az épület áll, régen El-Kuttiának nevezték; mai neve: Kalat el Kebsh, a „Kos vára“, mert a rege szerint Ábrahám itt áldozta fel azt a kos, mely neki megjelent, mikor Izsákot föl akarta áldozni. Egy másik monda szerint

Nóé bárkája itt akadt fenn az özönviz után és az öreg patriárka hálaimájának emlékeül e dombot elnevezték Dshebel Oskurnak (ima sziklája). A megemlítésre legméltóbb tárgy, melyet itt láttam, a próféta széke volt; ezt Mekkából hozták és az arabok nagy tiszteletben tartják.

E nevezetes városnak összesen több mint 300 mecsetje van, de legnagyobb része romban hever.

Mintegy félórai kocsizás után, a Kalifák sirjaihoz értünk, melyek a várostól északkeletre fekszenek, útközben a temető mellett menve el, mely valóságos várost képez. Ennél szomorúbb helyet képzelni sem lehet. Hosszan egészen a véghetetlenségig sivár futóhomok terül el, melyen rombadőlt sírkövek hevernek szerteszét, egyetlen élőfa, egyetlen virág nélkül.

A siremlékek némelyike templomnak is elég nagy; csinos boltívek vannak föléjük emelve, s majd mindenik egy kis mecsetkápolnával van összekötve, azon mameluk-királyok pihennek bennök, akik 1382-től 1517-ig uralkodtak Egyiptom felett. A legnagyobb része rom, és korántsem oly érdekes, mint az utazó-könyvek mondják.

A siremlékek között minden lépten rongyos, fél- sőt egészen meztelen gyerekekkel és ragyogó fekete szemű lányokkal találkoztunk, kik sikitozva

kértek baksist. A lányok között, kiknek rongyruhája egyáltalán nem takarta el idomos testöket és szép kicsiny keblöket, volt egy pár igen csinos példány.

E nyakigérő homokból kivergődve, nemsokára árnyas fasorok közéjutottunk. Kocsink Heliopolis felé robogott. Jobbra-balra buján tenyésző földek, kukorica- és gyapotültetmények között vitt el utunk, melyen a fáradt szem édesen pihent meg. Az egész vidék olyan, mint a gondosan ápolt kert, minden irányban öntöző csatornák szelik keresztül.

A hajdankornak e nagyszerű városát, melynek bibliai neve On (fény) s melynek egy kis része a mostani Matarieh falu, könnyen föl lehet ismerni az obeliszkről, mely néhány romhalommal együtt az elenyészett város egyetlen maradványát képezi. Heliopolis az egyiptomi tudományosság és bölcsesség fő fészke volt. Ide jártak a görög tudósok s Pláto is a bölcsészetet tanulmányozni. A várost világhírű naptemploma tette nevezetessé, melyben a phoenix-madár Arábiából minden 500 év után megjelent, hogy magát egy tömjén-máglyán elégesse s hamvaiból megifjodva keljen ki. E pompás imaházból Pocoke idejében egy-két sárga márványból faragott sphynx töredékei még láthatók voltak. A sphynxek egy dromost (sétány) képeznek, mely két obeliszkhez veze-

tett; ezek közül csak az egyik áll fenn hieroglyphekkel borítva, melyeket most a darázsok szürke czellákkal egészen beépítettek. Ez obeliszket a legrégibbnek tartják Egyiptomban. A mint mondják, teteje bronzlemezzel volt beborítva. Feliratát curiusumképen ide iktatjuk: „A nap fia, Sesurtesen, a Horos ki az embereknek életet ad, a napkirály, ki a világnak van ajándékozva, felső és alsó Egyiptom ura, kit a tisztább vidékek szellemei szeretnek, a ki mindig él s az embereknek az életet adja, a ki az emberek élete, az Istennek (Phra) ki őt életadóvá tette“.

Beszélik a regekedvelő arabok, hogy itt egykor egy balzsambokor tenyészett, melyből a híres balzsamot készítették, melylyel Sabah királynője Salamont megajándékozta s melyet Kleopatra Egyiptomban is elterjesztett. E vidéken mutatják a „Nap forrását“ is, melynek keserű vizét a gyermek Jézussal Egyiptomba menekülő Mária édessé változtatta. E mellett áll a Mária fája, egy nagy, sok százados életre mutató óriási törzsű örökzöld sykomore, melynek árnyékában a jámbor monda szerint a szent család egykor megpihent. Az utazók el nem mulasztják, hogy e terebélyes fáról egy-egy ágacskát ne törjenek le emlékül. A balzsambokor többé nem él itt, hanem csak Mekka közelében, honnan termékét a balzsamot, kereskedők hordják Európába. . . .

Mire a kirándulásból visszatértünk, fölséges villásreggeli várt ránk. Kairóban átalán fejedelmileg éltünk. Egy óriási teremben étkeztünk, hol közönségesen többen valánk 300-nál. Az ebéd, mely egy királyi asztalnál sem lehet izletesebb és változatosabb, mindig hét órakor volt. Az európaiak mind, kik állandóan itt laknak is, sőt az előkelőbb arabok is ez órában szoktak ebédelni.

Villásreggeli után jónak találtam a hullámozó tömeg közé vegyülni, hogy a népeletet kissé tanulmányozzam.

Csakhamar elértem a város főutcáját a „Muskieht“-t, hol meglepetve állék meg egy szegleten, melyen nemzeti színű zászló lobogott, s az épület homlokán e felirat állt: „Éljen a király! Éljen a haza! Éljen a király a hazának!“ Magyar korcsma ez, melynek tulajdonosa egy Aradról ideszakadt szépszemű menyecske, kinek férje meghalálózván, ő egyenesen Egyiptomba vette útját. Azonnal betértem, megismerkedém vele, és a bécsiek iránti sympathiából jó bécsi sört ittam nála. E percztől fogva mindennap kétszer is meglátogattuk, minden magyar ember megfordúlt nála. Itt ismerkedtem meg az „egyp-tomi-magyar-egylet“ néhány tagjával is, kik az „óh nép“ pártjához tartoznak, s mint mondták:

igaz hazafiságuk addig nem engedi meg, hogy visszajöjjenek, míg a „Nép zászlójából“ nem lesz miniszter, a „Ludas Matyiból“ pedig államtitkár. Azt hiszem nem sokáig fognak várni! Később meglátogattam egyesületök helyiségét is, melynek falán Kossuth Lajos nagy hazánkfia arczképe diszlett, az egyik szegletben pedig óriási selyemzászló állott, melyre Danjaniczné, a zászlóanya küldé az aranyrojtos selyemszalagot. Beleirtam az egyesület könyvébe nevemet és sok jó munkát kívánván nekik, elbucúztam tőlük. Többnyire kézművesek, és munkások, s mindamellett, hogy szélbaliak, tisztességes emberek, s jól megdolgoznak.

Ha a menyecske vendégei nem találnak helyet a szobákban, kiülnek az utcára, még pedig oly messzire, a mennyire kedvök tartja, akár be a másik utcáig, vagy még tovább; senki sem törődik vele; itt minden szabad. Minden butorodat kihordhatod az utcára, kifekhetel akárhová, akár éjjel akár nappal, senki sem vesz róla tudomást. A policzia nem bánt, — mert nem existál.

Itt egy rövid óra alatt Kairó mindenféle festőinél festőibb viseleteit s az egész város arczulatát megláthatjuk, midőn mint valami óriási álarczos bál előttünk elvonul. Mozgalmas, tarka-barka élet ez, mely az arab regevilág csodás alakjaira és csoportozataira

emlékeztet. Fehér, veres, zöld turbánok, ez utóbbiak Mohamed utódait jelölve, égszinkék, barna és fehér-csikos, narancsszinű, veres, fekete kaftánok, pompásan himzett feketeöltönyök, veres és hirtelensárga színű papucsok, rongyos fellahk kék gyapotkabátokban, koptok fekete turbánokkal, övükben írószerekkel, katonák fehér kitlikben és esetlen állású fehér inexpressible-kben, arnauták (albanok), fustanellájokban, öveikben töröket, pisztolyokat, késeket, szóval egy egész fegyvergyárt czipelve, a puszták he-
duinjai hosszú fekete fürtjeikkel, fölpiperézett hárem-rabszolgák néger arczvonásokkal, görögök, törökök, lovakon, szamarokon, magas teve hátakon, aranyozott kocsik, fogatok, keletiesen öltözött kocsisoktól hajtatta, protestáns hittérítők fehér nyakkendőkkal, pápista barátok, görög pópák, angolok, akik a pusztai útra vannak kistafirozva — néha igen kómikusan — egyszerűen egy egész tarka-barka festői világ hullámzik, özönlik, tolakodik, nyargal és vágdat itt föl s alá! Az öszvérhajtsárok, kenyérhordók, sherbet-árusok s egyéb kereskedők fülszakító kiáltásai, a csengő-bongó zaj, melylyel az utcaszegleteken levő pénzváltók figyelmünket magokra vonják, a szamarak ordítása, a lovak nyerítése, a bivalyok és tevék tompa bögése, az arabok folytonos czivakodása és

az ima óráiban a minaretekről a Müezzín mély hangú kiáltása, széditő harmóniába olvadnak össze. Alig tudod merre fordítsd tekintetedet. A sokaság között kolduló dervisek lépdelnek sajátságos hegyes tetejű sapkáikkal, hosszú hajfürtjeikkel, bozontos szakállukkal, rongyos öltözetben, majd utánuk pompásan öltözött basák és bey-k nemes faju lovaikon, szénfekete nubák és abyssziniaiak hófehérbe öltözve, utánuk az indiai pósta négyfogatu omnibuszai és ket-tős fogatu fourgonai, felláhk víztömlőkkel, pipatisztítókkal, tättovirozott fellah-nők, s egész az idomtalanságig elfátyolozott és beburkolt uri-nők halványvörös, világoszöld vagy kénsárga selyemruháikban, melyekre fekete selyem vagy fehér felöltöny van vetve és fehér fátyollal kiegészítve, mely csak a szemeket hagyja szabadon, lassan tipegve és botorkálva e rop-pant embertömegén át, s mindkét felől szolgálótól támogatva, hol gyalog, hol szamaron menve; kigyó-szelidítők, bajvivók, virágárus-leányok, vízfordók, vakok világtalanoktól vezettetve, szegénység s nyomor a legiszonytatóbb alakjában s mindezek fölött gyönyörűen ragyogó tiszta, derült égboltozat, és szé-dítő bűz.

E hullámozó zürzavaros tömegbe gyakran bele-vegyül egy-egy halottas menet, amint a tarka szö-

vetekkel beakgatott halotti ravatalt koporsóstól együtt lassu léptekkel tova szállítják ; a mecset zászlói lobogva lengedeznek a légben, melyet a fogadott sirató asszonyok irtóztató jajveszékeléssel töltenek be. Néha meg az utczai táncosnők czimbálok és tamburinok hangjai mellett arab tánczokat produkálnak, melyeket sivitó énekkel kísérnek. Sokszor láthatunk lakodalmi meneteket is az utczákon végigvonulni. Az alsóbb osztályok e nászmeneteit az ilyenkor véghez vinni szokott éktelen örömvöltözés meg a zenészekről trombitákkal és dobokkal elkövetett szörnyű hangverseny már messziről elárulja.

A tömeg néha magával ragad székestől, asztalostól, mindenestől. Nem baj! a holmi megkerül, mert itt semmi sem szokott elveszui, — de magad hogyan kerülsz meg, az nagyobb kérdés. Egyszerre azt veszed észre, hogy egy szűk sikátorban vagy, ahol az orditozás még nagyobb.

Az európaiaknál átalán elterjedt azon hit, hogy a keleti nép henye és irtózik a munkától. Aki azonban ide jő és meggyőződik róla saját szemeivel, milyen sürgés-forgás uralkodik itt hajnaltól napestig, az csakhamar más véleménynyel lesz a keleti és különösen az arab iránt. A műhelyekben olyan szorgalommal dolgoznak, hogy bármely európai nép okul-

hatna rajta. Egész nap csattog-pattog a kalapács, reszel a fűrész, hubog a fújtató, a nagyon is primitív gépek és szerszámok sustorgása-, zúgása-, zakatolásának csak az est vet véget.

A szűk utczákon, melyek az égető nap heve ellen ponyvákkal, gyékényekkel és mindenféle szintű jó, vagy rongyos szövetekkel vonvak be sátorok gyanánt, úgy hogy az ember nappal is félhomályban botorkál, — ezer és ezer sürgős dolgu ember törtet keresztül. Ő tolongás oly óriási, hogy gyalog is alig lehet rajta áthatolni, aki pedig kocsin jár, attól kell tartania, hogy minden pillanatban egy tuczat embert elgázol. S mégis mint a villám úgy rohog keresztül egy-egy pasa kocsija, mely előtt lelkendezve szalad a lobogó ingujjú kengyelfutó; s hangos „vardá” kiáltással — mely az egyedüli elővigyázati intézkedés a lehető szerencsétlenség ellen — figyelmezteti a járókelőket, hogy tanácsos lesz kitérni. Az emberek gyorsan és ügyesen ugrálnak félre, közöttük utca képződik, mely midőn a kocsi tovarobogott, ismét bezárul; azután ismét új, erőteljes „vardá” hangzik, s a jelenet így százezerszer ismétlődik, s a hullámozás, mozgás pillanatról pillanatra nagyobb lesz. — Ha a lihegő „sais” kiáltása nem használ, ott van a hosszú bot, melyet a légben suhogtat azzal csak-

hamar hathatósabban figyelmezteti a tömeget, hogy
ur jön!

Százan és százan koczognak a tömeg között
szamarakon, öszvéreken, minden irányban, s szá-
már tulajdonosa, egy-egy borzas fiú kehegve fut
folyton állatja mellett, s torkaszakadtából kiáltoz:
„Riglak! Semalek! Jeminak! (Vigyázz a lábadra,
— térj ki jobbra, térj ki balra.) Ez így hangzik egy-
szerre száz és száz ajkról, e melódiába sehogy sem
akar belevegyülni a zöldségárusok kurjongása, a
vizhordók fülrepszto lármája, a gyümölcsáruslányok
sikoltozása, a drótozó rettentő éneke, és a százféle
megnevezhetlen portéka-árus rikoltozása, kik vetély-
kedve iparkodnak egymást fölülmúlni. Azt hiszed,
hogy örültek házába kerültél, s futni akarsz e velőt-
rázkodtató pokoli disharmoniából, — de nem lehet.
Nyomról nyomra kísér az mindenfelé.

Elkábulva állasz meg egy pillanatra, mialatt
megesküszöl, hogy a Bábel-tornya ehez képest Pytha-
goras-iskolája volt; — s azt hiszed, hogy a tömeg
majd elvonul előtted, de az folyton nő, s közötté
idomtalan tevék lépdelnek óriási épületfákkal meg-
terhelve, s így ha nem akarod, hogy az elül-hátul
balancirozó gerendák agyonüssenek, vagy a „sivatag
hajója“ eltiporjon: kénytelen vagy az árral tovább

úszni. Ezalatt szomszédaid jobbra-balra löknek, s egyszerre valóságos labirintbe jutottál, ahonnan nem vezet ki Ariadne-fonál.

Benn vagy az arabnegyedben.

Azt mondják, hogy aki ezt tanulmányozni akarja, az menjen gyalog, — csakhogya nagy mesterség, mert amit civilizált nyelven utczának neveznek, azt itt nem ismerik; girbe-görbe zig-zugok, hol minden pillanatban attól kell tartanunk, hogy egy-pár ház rögtön a nyakunk közé zuhan. Keskeny faházak, sárbódék, melyeknek ablakait sűrű farostély takarja el, s ezek néhol egészen befalazvák, mintha a házat senki sem lakná, pedig benn tarka-barka életzaja uralkodik. E házak nem sorban, hanem összevissza építvék, ahol esetleg régi falak vagy romok között egy kis alkalmas tér maradt. E házak legnagyobb részét csak az imádság tartja. Csak úgy függnek a levegőben azon gondolkodva, hogy összedőljenek-e már, vagy még várjanak néhány napot.

Megkérdeztem egy arabot, vajjon nem fél-e ilyen düledékben lakni, mely egy szép reggelen úgy oda nyomja, mint az egeret? Azt felelte, hogy nem fél. De egy oszlop tán mégsem ártana — véltem én. — Fölösleges — viszonzá a legnagyobb nyugalommal, mert e ház már ötven év óta így áll, s ha Allah

akarja: bizonyára még ötven évig állani fog; ha ellenben a dicső Allah nem akarja, támogathatja ő azt százezer cszloppal, mégis összedül.

Ez egész városnegyedben rom és pusztaság között jár az ember. Mindenütt az enyészet szelleme. A szűk sikátorok oly „unheimlich“-ek, kivált eset, mintha zsivány-tanyán járnánk. Jobbra-balra sötét, ominózus alakok huzódnak el, kiknek arczából bűnnél egyebet nem lehet kiolvasni. De e vészjósló alakok nem arabok, mert az arab jó és becsületes, hanem európaiak. Tudnivaló dolog, hogy a város el van özönölve Európa valamennyi privilegizált, patentírozott, kurszuson kívüli és kurszus alatti gazemberével, különösen ez alkalommal, midőn kilátás van gazdag prédára. Ezek kicsalják a becsületes arab népből még a lelket is.

E jómadarakból a legnagyobb mennyiséget Görögország szolgáltatja ad majorem Homeri gloriam!

Össze-vissza botorkálsz e szörnyű helyen, azon reményben, hogy majd csak ráakadsz az igaz útra, s midőn már erősen hiszed, hogy tudod magad tájékozni: akkor valami csonka torony, vagy elhagyott dűledék közelébe jutottál, mely körül idylli csendben nyugszik a sűrű fekete pocséta, milliónyi hulladékka

garnirozva. Ha visszafordulsz, keresheted az utat egy hétig, de nem találod, — azután pedig botorkálhatsz itéletnapig, innen ugyan vezető nélkül nem vergődöl ki.

Ezen lyukak között minden másodperczen ki vagy téve azon kellemes meglepetésnek, hogy valami moslékos lével nyakon öntenek, vagy egy kosár szemetet dobna a szemed közé, divatozván itt azon kényelmes szokás, hogy minden ház ablakából, ajtajából *con amore* az utcára öntöznek és dobálnak ki minden szemetet.

Olyan itt a bűz és szeny, hogy csak a boldog emlékezetű demokrata-körök helyiségei múlhatták fölül e tekintetben.

A sötét sikátorok között ezrivel tanyáz az apró barna, sakálhoz hasonló kutya, mely gazdátlanul és bántatlanul élvezi függetlenségét és a kidobált hulladék között keres tápanyagot. Senki sem bántja őket, ők sem bántnak senkit, még csak nem is ugatnak. Az arab szent állatnak tartja a kutyát, azért nem törődik vele, ha leül melléje és megnyalja száraz kenyerét. E kutyák oly megtiszteltetésben részesülnek, hogy a gyalogjárók rendesen kitérnek előlük.

E csavargó had esténként olyan extra-hangversenyt rendez, melyet sok kis város színházának zene-

kara megirigyelhetne. Időnkint, mikor túlságosan elszaporodnak — összefogdossák őket éjjel, titokban az alkirály parancsára, és a Nilusba ölik.

Félnapi botorkálás után valami szabadabb téren találod magad, ahol vagy száz csizmatisztító-gyerek sikit melletted, és ha czipőd úgy fénylik is, mint a tükör, még akkor is erőnek-erejével kitisztítják. A számárvezető gyerekek minden lépten elállják utunkat, megfogják kabátunkat, ránczigálnak össze-vissza, és fülünkbe kiabálják, hogy : „Gute Esi ! Bis-marck Esi !“

A normális állapot olyan itt, mint mikor nálunk valamely zsibvásáron egy pár száz zsidó veszekszik és verekszik.

Ha az ember egy vén törököt lát, ki bámulandó flegmával ül bódéja előtt és nagy füstfellegeket erget csibukjából, soha sem hinné, hogy ez oly lármás nép. Egyébiránt tán azért oly hallgatatag az öreg, mert fiatal korában eléggé kiorditozta magát.

A kevésbé szűk helyet, hova jutottunk, piacznak gúnyolják.

Aki arab piacot látott, az látta a világ minden szemetjét összehordva. Képzelden az olvasó egy jó-kora pocsolyát, mely telve van szalmával, náddal, narancshéjjal, halpikkelylyel, rostaaljával, ronggyal,

e pocsolyában jobbra-balra néhány száz bódét és sátorot, a sátorban egy-egy vén embert, mellette három-négy gyereket, ki mind torkaszakadtából ordít, vagy egy réztorku kofánét, ki énekelve magasztalja áruját, s kezében nagy legyezőt tart, hogy a milliárd rovarot elűzze, mely őt körülropködi; képzeljen a pocsolyában egy pár száz fel-alá mozgó szamarat s ugyanannyi fekete gyereket, ki mind eszeveszetten sívalkodik, körülötte egy sereg embert, ki mind öklével tör magának utat, s ehez oly kiállhatatlan szagot, melytől az ember megszédül, s előtte áll teljes fényében az arab piac. — Azt csodálom, hogy e vén asszonyok nem kötnek lakatot az orrukra, hogy e szörnyű parfümöt könnyebb módon élvezhessék.

Sokszor eltévedtem e zizzugok között, hova gyakran betekinték, hogy e sajátságos czigányéletet ismerni tanuljam, s midőn láttam, hogy az utat nem találom meg többé, galléron csíptem a legközelebbi jóképű arabot, s azt mondtam neki: „Eszbekieh,” — baksis! — Erre az arab mosolyogva integetett, és elvezetett a térre, melynek környékét már ismertem . . .

Nevetni fog az olvasó ha elmondom, hogy Kairó utczáinak, valami hármát kivéve, nincs nevök, s bizonyára azt kérdi, mi módon hordják szét a leveleket és hirlapokat. Naiv gondolat azt hinni, hogy

itt még a leveleket is széthordják. Mindenki maga megy a póstára és ott elkéri a levelét. El lehet képzelni a szegény póstamester kellemes helyzetét, akit egyszerre tizezer ember rohan meg levelét kérve . . .

Legfőbb mulatságom helyei a bazárok voltak, hol minden pillanatban ezernyi tréfás jelenetnek valék tanuja.

Kairó legérdekesebb bazárjai a Gorieh és a Khan-Khalil. Az elsőt Gori szultán után nevezték el, kinek hamvai ott nyugszanak, ebben legtöbbnyire drága selyem- és gyapotszöveteket árulnak. A Khan-Khalil a város közepén a régi Khalifa-sirok helyén fekszik s könnyen megtalálható, mert csak a Muskih főutczáján kell végig haladni s onnan balra a csibuk-készítők utczájába, s onnan ismét valami száz lépésnyire egy kis oldalutczába betérni, azután jobbra egy sikátoron keresztül menni, mely balra néhány düledék mellett vezet el, innen egyenesen megy az ember, míg az utczácska tart, azután kétszer jobbra, kétszer balra fordul, s ime ott vagyunk a bazárban; valóban nagyon könnyű megtalálni!

Ez a lehető legdrágább és legritkább portékákkal van tele rakva. A legjelentékenyebb árúboltokat leginkább törökök tartják, de igen sok nagy török ruharaktár van görögök birtokában is.

A kedélyes müzülmánok, egy-egy darab tarka szőnyegen guggolva, narghileh-jöket, csibukjaikat csöndes egykedvűséggel szipákolják, jókedvűleg nevetgélnek, s igen familiárisan élnek. Elészedethetjük és megmutogattathatjuk velök magunknak Persia, Smyrna és Kurdisztán tarka szőnyegeit, Damaszkus és Khorasszán fegyvereit; kedvünkre alkudozhatunk a kis-ázsiai valódi sárga török dohányon, vagy a barna latakieh-án, egy-egy sötét burnuszon, vagy egy tarka kuffieh-n (sallangos fejkötő-kendő, melyet itt az egész világ visel). Ha nem tudunk az árakban megegyezni, nyelvöket csattogtatják, jóbarátként bocsátanak el, és nyugodtan rakják félre holmijokat.

E bazárok nagy helyet foglalnak el s több építészeti nevezetességgel kínálkoznak. Az átjárók az áruboltok között igen keskenyek, s minthogy fedéllel vannak bevonva, homályosak és hűvösek. Rendszerint minden utca külön iparágnak van fenntartva. Van utcájok a szabóknak, csizmadiáknak, asztalosoknak, szijgyártóknak, fazekasoknak, pékeknek, aranyműveseknek stb.

Az alkudozás igen csöndesen és kedélyesen folyik, a kereskedő behívja Kundschaftját a boltba, hogy üljön le mellé a szőnyegre, kávézzék s pipázzék egyet vele. Itt azután el lehet alkudozni egész

itéletnapig. Ha van annyi türelmed, hogy az igazhívővel vesztegeds idődöt, sokkal olcsóbban kapod meg a portékát. Ha sokáig beszélsz vele, nem bánja akárhogy becsmérled ártóját, mondhat sz gorombaságot bőven, mind eltűri. Ha ellenben türelmetlenkedel, vagy azzal sérted meg, hogy le nem ülsz melléje, akkor egy fillért sem enged, sőt a magamféle nervozus emberrel azt is elkövette egyik-másik, hogy holmiját bedobálta a bódéba, keresztbe-tette lábait, s nagy nyugalommal azt mondá: ma físs! (nincs). Eszébe jut ilyenkor az igazhívőnek a közmondás, hogy „csak az ördögnek van sürgős dolga“, s az ideges türelmetlen embert legalább is az ördög kebelbarátjának tartva, ijedten szedi össze holmiját, s kétszeres áron sem ad semmit. Az európai, ki dragománjával a bazároknak megjelenik, el lehet rá készülvé, hogy tőle a valódi értéknek épen háromszorosát fogják követelni, ezt különösen a görög kereskedők teszik, kik minden embert megcsálnak. A törökök ellenben igen becsületesek és soha sem szedik rá a vevőt.

Gyakran vásároltam apró csecsebecsét egy öreg töröknél, s midőn mondám neki, hogy holmija drága, ősz szakálát mutogatta, azt jelentve vele: hogy becsületben öszült meg, azért nem is csal.

A görögök olyan könnyen rámondták bármi kis ártnál, hogy „cinque Napoleon“ — mintha öt garasról beszéltek volna. Ha az ember drágállotta, rögtön feljebb licitáltak, s amit néhány pillanat előtt két-három aranyon akartak adni, azt most tízre tartották.

Ha többen mentünk együtt vásárolni, oly mesés árakat kértek, hogy kaczagunk kellett, mire ők is velünk kaczagtak.

A bazárokbán mindenütt vannak kávéházak, melyekről európai embernek nem igen lehet fogalma. Az egész helyiség két öl hosszú, két öl széles, vagy még kisebb. Ablaka, ajtaja nincs, soha sem is volt; padlóról szó sem lehet, ilyen „luxus articulus“ előkelő házaknál sem fordul elő. A salon keleti confort-al van berendezve, összes butorzata egy rozszant piszkos asztal, melyen harmadévi hulladék diszlik, és három szék, mely Noé apánk idejében készíthetett. A sötét üreg közepén tűzhely áll, melyen jókora bogrács terpeszkedik, e körül sűrű-forog egy bozontos alak, ki a tüzet piszkálja és a vendégeket kiszolgálja. A vendégek (szegény arabok) egy-egy ócska bögrével, vagy törött lábú serpenyővel érkeznek meg, melybe a bozontos alak belemér egy jókora rozsdás kanállal valami sűrű fekete folyadékot, amit

az ember hajlandó volna vízzel feleresztett suvixnak tartani, de az araboknak igen jól esik. Prosit!

A legtöbb bazár közepén szegényes korcsmák és karavánszerájok (nagy raktárak) emelkednek, melyekben Indiából, Arábiából, Syriából, Sudánból és Perzsiából ide hordott különféle portékák hevernek egymásra halmozva, ezek egyszersmind szálló-helyül is szolgálnak arab és török utazók, különösen pedig a mekkai zarándokok számára; itt igen sok valóban keleties klasszikus jelenetnek lehet az ember szemtanuja.

Milyen általános zavar uralkodik itt a vételeknél és vásárlásoknál, elképzelheti az olvasó, ha elmondom, hogy hatvanféle pénznem forog közkézen. Az egyik angol, a másik franczia, a harmadik olasz, a negyedik török, az ötödik indiai, a hatodik orosz, a hetedik porosz pénzzel fizet, és így tovább; a világ minden pénzét veszik és adják, mindegyiket más-más értékben, s így az ember folytonos csalásnak, veszedésnek és vesztésnek van kitéve. Utitársaim sokat haragudtak, és sehogy sem tudtak eligazodni e zürzavaron. Majd tallérokat kellett számítani guineákra, majd spanyol aranyat frankokra, dollárokat piaszterekre, magyar aranyat rupeákra, huszasokat sabainokra, kopekeket altemislikre, rubeleket zarifekre,

és így tovább. Én voltam a társaság pénzügyminisztere, és jókat nevettem a számadásoknál, melyek sok tréfára nyújtottak alkalmat . . .

. . . Egy szép reggel azon hirre ébredtünk, hogy az alkirály haragszik. Volt is rá oka. Lapokat kapott Európából, melyekben azt írják, hogy egész világrészt meghívott egy nagy „Fress-parthiera“. Milyen udvariatlanok ezek az európaiak! A dolog úgy áll, hogy a khedive a csatorna megnyitási ünnepélyéhez hívta meg a vendégeket, mely véletlenül „Fress-parthie“-val áll összefüggésben.

Szeretném tudni, hogy milyen arcot vágnának a vendégek, ha az alkirály puliszkával tartaná őket, pezsgő helyett pedig lőrét töltetne poharukba?

Tagadhatatlan, hogy a vendégszeretetnek oly nemével találkoztunk eddig egész utunkon, mely a mesék országába tartozik.

Ezer meg ezer embert traktálni heteken át, és mindegyikért 65 frankot fizetni napjára, — ennek fele sem tréfa. De könnyű az alkirálynak, akinek annyi jövedelme van, amennyit akar. Ez úgy hangzik, mintha mese volna; de egy magas rangú egyiptomi hivatalnoktól tudom, hogy ha az alkirálynak egy pár millióra szüksége van, egyszerűen kiadja a

parancsot, hogy ez összeg két hét alatt hajtassék be, s törik-szakad, ez összegnek meg kell lenni.

Az sem érdektelen, mint szokták itt a rendeleteket foganatosítani. A khedive például azt mondja egyik pasájának, hogy egy hét alatt új palotát akar. A pasa egy alsóbbrendű hivatalnokot hivat magához „ad audiendum verbum“, s meghagyja neki, hogy rendelete egy hét alatt teljesítve legyen, különben elveszti hivatalát. Ez ismét egy alsóbb közeghez fordul s kijelenti, hogy számot tarthat 50 botra, ha a parancs nem teljesül. Végre ez összekerget egy pár ezer munkást, s kóstolóul, — hogy a munkához jobb kedvök legyen — azonnal veret a talpukra 25-öt, s így aztán minden a legszebb rendben megy. — —

— — Több napi itt-tartózkodásom alatt legnagyobb élvezetem abban állt, hogy estve kimentem a szabadba, hova édesen hívogatott a természet nagyszerűsége, a balzsamos levegő, és a magány enyhe kéje, hol zavartalanul társalkodhatám gondolataimmal. Itt a megragadó látványon merengtem el, amint a nap a gyönyörű pálma-erdőkön túl nyugovóra szállt. E pálma-erdő egy negyedóránnyira fekszik a várostól. Nem győztem eléggé gyönyörködni a nagyszerű látványban, melyet a természet e legszebb gyer-

mekei, a pálmák, nyujtanak. Európában, még a Földközi tengeren is, törpének, csenevészőnek látszik e délczeg fa, mindjárt észre lehet venni, hogy nincs teljes életerejében, míg ellenben itt, mintha csak a föld ápoló emlőjéről nőtt volna ki s mintha a létel öröme leveleinek egészen a hegyéig pulsirozna benne. Szent borzalom fogott el, milyet még azelőtt a természet szépségeinek láttára sohasem éreztem, valahányszor az erdő titokszerű homályába mélyedtem. A smaragdzöld talajból az előkelően karcsu és nyulánk törzsök egy magasztos góth imaház oszlopaiként emelkednek ég felé, a királyi koronák halkan himbálóznak, legyezőikkel a templomot zölden bevezve, s mikor a nap mind alább-alább hanyatlott, az egész pálma-templom folyó arany aetherrel volt befestve, csöndesen hullámozva mint a tömjénfelhők.

Lelkemet imaszerű eszmék szállották meg, s jobbnak éreztem magam a szent természet e sugár gyermekei között.

A zengő madárcák akkor végezték est-imájokat, a virágok álomra hajták illatos fejecskéjüket, a lombok titokszerű édes regét susogtak. A város zaja csak mint lassu elhaló moraj hatott ide. Semmi sem zavarta meg az erdő magasztos költészetét. Az éj csakhamar ezer csillagszemmel nézte az álmodó erdőt, — és ki-

rál ynőjét a holdat, mely teljes pompával ült fel azur-sátorába.

Szeliden ragyogó fényénél oly édesen el tudtam ábrándozni, mint fiatalságom azon boldog korában, midőn még a bú nem vésett redőt halvány homlokomra. Ilyenkor az enyhe szellő oly lágyan és ismerősen járt — susogott körülöttem, mintha kedveseimtől hozna izenetet; néha halkán sirt, panaszkodt, — tán fájt neki, hogy nem tudja szóval kifejezni.

Most ismét pálma-erdőt látogattam meg, a világ olyan korszakából, mikor még emberek nem éltek a földön.

Utam a sivatagon vezetett keresztül, melyen az enyészet szelleme ült. Sehol egy fa, sehol egy virágos domb; mindenütt amerre a szem lát, halottsárga fővénytenger.

A sivár, élettelen futóhomokon önkénytelenül szomorú gondolatok szállták meg lelkemet. A halál eszméjével foglalkozám. A halál gondolata mindenütt borzasztó, de itt százszorosau az. Miért fáj e gondolat egyedül az embernek? A természetben a halál sem nem leverő, sem nem vigasztaló. A pusztai vadállat gyötrő gondolat nélkül múlik ki, a madárka szeliden hal meg, a virág lehajtja szép fejét és megszűnik lenni, a pillangó szerelmi-kéjben válik meg az élettől,

a büszke cser, melyet villám süjt le, hősként terjeszti szét galyait, ezernyi életet hintve magvából, — egynek sem fáj a halál eszméje, — csak az embert kinozza e gondolat egész életén át.....

Mig ezeket gondolám, előttem állott a sajátságos meglepő, szivrendítő látvány, mely több a halálnál. Egy fekete mező, beláthatlan terjedelmű, melyet mintha csak fantasztikus, természetfölötti alakok népesítenének be látszólag, mint egy nekropolis ropant nagy foruma ledőlt oszlopsorokkal s összetördelt oszlopfőkkel, mint kolosszális állat- és embertestek fekve, állva, szétszórva, rendetlenül, iszonyuan. Közelébb mentem. Lovam lába egy fatörzshöz ütődött s az állat rémülten rázkódott össze: a fatörzs mély, csengő érczes hangot adott — kővé volt válva. A lombok, melyeken egykor csengő szavú madárcák csicseregtek, hol a vidámság, a boldog szerelem házája volt, — a fák, melyek között daloló leányok szedték az édes epret — mind, mind kővé válva.

Eszembe jutottak egy költő szavai:

„Láttatok már erdőt égni?

Oh ez ritka szörnyű látvány!”

Én azt kérdem: láttatok-e erdőt — kőből? Oh! ez ritkább, szörnyűbb látvány!

Leszálltam lovamról s kezemet a fatörzsre tettem, — jéghideg volt. Fölemeltem egy darabka redves fát a földről, de az is vasként nehezedett tenyereembe, mert az is meg volt kövülve. Tovább mentem s egy végig hasadt és egy keresztbetört fatörzset kezdtem szemügyre venni, azután meg egy kitépett gyökércsomót — minden a csalódásig hasonlított az élő fákhoz, még a szín is az élet színe volt s mégis ez az erdő kővé volt válva. A földön sem virult semmiféle növényzet, noha a homokhullámok csak imitt-amott hatolhattak be.

Melyik isten vagy daemon keze rombolta szét ez oszloptemplomot, ez óriási fákat, melyek egykor épen oly buján, épen oly életvidáman pompáztak, mint utódaik? Minő természeti esemény lehetett oly hatalmas, hogy a pusztítás e borzasztó művét elkövetni képes volt? Vulkanikus erők voltak-e a rombolók, vagy ha lassan történt, mily megmérhetetlen időket kell gondolatunknak átröptülnie! Talán az öreg Vulkan kihagyta kohójában a tüzet aludni ott alant és nem hatolhatott fel többé meleg életfolyam az epedő gyökerekhez..... Ki tudja mindezt?

„A föld aprónként kihül,“ — mondják nagyatyáink, akik öreg koruk miatt dideregve sajnálják

ifjúságuk napját, — vagy talán úgy is van? Talán
egykor kihal a földön minden élet, minden orga-
nismus? — Megkövesülnek az emberek.... és
kövé válnak a szivek?! Kőszív! még gondolat-
nak is borzasztó! És mégis mennyi kőszív él kö-
zöttünk?!....

V.

Kirándulás a pyramisokhoz.

(Kairo, nov. 21.)

Korán reggel indultunk meg, mintegy negyven férfi, ugyanannyi szamár és négy vállalkozó szellemű nő, hogy az ókor e szétrombolhatlan emlékeit meg-szemléljük.

Egy órai szamaragolás után a Nilushoz értünk; most mutatnék önöknek krokodilust, de szerencsétlenségünkre valamennyi alszik a víz fenekén; — itt hajóra szállánk szamarastól, s meglehetősen egymás hátán ültünk; én az evező-legények folytonos éneklésén gyönyörködtem, kik egész litániát recitáltak el. Sajátságos szokása az arabnak, hogy minden dolgot énekelve végez, ez ének folyton hangosabb lesz, míg végre lármává női ki magát. Megvigyáztam e jó fiú-

kat midőn hosszú dörongokon óriási köveket hordtak egy mecset építéséhez. Minden két-három lépés után megállottak, s tactusban kiálták kétszer egymásután: „jalla“ — „jalla“ (menjünk). Erősen bizonyítják, hogy mentül jobban kiabálnak, annál könnyebben emelik a terhet, s egyáltalán könnyebben végeznek minden munkát.

A hajós-legények minden evezőcsapásnál más-más vizi-szent nevét emlegették, s midőn munkájok szépen, üteny szerint ment, akkor elkezdtek Allah-t dicsőíteni. Lassan indultunk meg, de az evező mind mélyebben merült a vízbe, s folyton gyorsabban működött, miközben egyszerre kiáltották: „Felséges Allah!“ Ismét egy evezőcsapás és: „kedves Allah!“ azután: „hatalmas Allah!“ továbbá: „mindenható Allah!“ — és így tovább folyton hangosabban, miközben az evező perczről perczre erősebben működött.

Jó félóra telt el míg a tulsó partra értünk, mert a Nilus Kairó mellett oly széles mint a Duna Budapest közt harmadfélszer.

Itt ismét szamarainkra vetettük magunkat, s keresztülhatolva Gizeh szemétdombjain, vidáman ügettünk a szép úton, melyet az alkirály ez ünnepélyek alkalmára készíttetett.....

Egyiptom rég múlt dicső korszakának nagysze-

rűségéből csak a pyramisok maradtak meg sértetlenül..... Nyom nélkül zajlott el felettük a perzsák rombolási dühe, daczolni tudtak a görögökkel és rómaiakkal, a pogány, mahomedán és keresztyén fanatizmus mitsem árthatott nekik.

Most is oly büszkén rendületlenül állanak, mint évezredek előtt; mint egy kihalt dicső világ megkövesült csontvázai. Míg körülöttük egyik nemzet a másik után nyom nélkül enyészett el mint a tova-futó felhő árnyéka: ők mintha túl akarnák élni a világot, az időt magát, holt életöket egyik évezredből a másikba viszik.

Egy ily pyramis valóban a mindenható idő istenének felemelt intő ujjá, mely kérlelhetlenül emlékeztet mindnyájunkat a halálra.....

A sok ezerre menő idegen, ki azokon föl és alá mászkál, nem tudta, nem volt képes a vén kövek tisztes arcját megváltoztatni....

Van Egyiptomban egy példabeszéd, mely költőileg tárja elénk a pyramisok e hatalmas ellenállását, mely idővel és emberekkel egyiránt daczol. E példabeszéd azt mondja: „Minden fél az időtől, de az idő maga is fél a pyramisoktól.“ Ha meggondoljuk, hogy Egyiptom ezen ősrégi jelvényei évezredek óta állanak sértetlenül, szétrombolhatatlanul, hogy már Ábrahám

Krisztus előtt 2000 évvel meglátogató azokat, s körülöttük rendezett államot talált, el kell hinnünk, hogy az idő fél a pyramisoktól.

Első tekintetre széditő benyomást gyakorol ez óriási kötömeg az emberre. Maga a gondolat is széditő, hogy húsz évig szakadatlanul százezer ember dolgozott rajta. A tudósok szerint ez a világnak legmagasabb építménye. Térdig futóhomokban áll, s mogorván bámul le a lábainál fekvő sphinxre, az óvilág hét csodáinak egyikére. E talányszerű mű, melynek bevégzésén természet és művészet egyaránt közreműködött, veres porphyr-kőből van faragva, óriási nőfeje mereven tekint kelet felé a sivatagon végig rég letűnt idők felől álmodozva, mikor a száguldó, kavargó homokzáporokat látja. Szája nyitva áll, mint ha minden perczen meg akarna szólalni, hogy megátkozza ezt az önző gonosz világot. Egykor istenség volt, a legszebb fiatal lányok valának papnői, — most néma kődarab; — magánosan, elhagyottan áll a puszta közepén, kétharmadát eltemette a repülő homok

. Mielőtt a Kheops-pyramisra indultam volna, két markos beduint fogadtam, kik terhes utamon kísérjenek, de legalább is tizenöt ilyen fekete ficzko ugrált körülöttem, szolgálatát felajánlva.

Az itt élő szegény emberek nagyon tolakodók ugyan, de gyöngéden bánnak az európaival, s különösen ügyelnek, hogy baja ne essék. Igen jól tudják, hogy jaj annak, aki az európaiat megsérti vagy bántalmazza.

Mehmed Ali idejében történt, hogy egy arab egy európai utazó ellen lázított. A fejedelem sok ezer embert parancsolt össze, s maga elé hivatta az arabot, kérdvén: való-e a vád, melylyel őt illetik? Az arab bevallá, hogy való. — „Térdelj le és imádkozzál Allahhoz és a prófétához“ — mondá a fejedelem. — Az arab letérdelt és imádkozott, Ali pedig kihúzván pisztolyát, a tömeg szemeláttára sajátkezűleg fejbelötte őt, kijelentvén, hogy így jár mindaz, aki az európaiat bántja vagy ellene lázít.

A pyramisokra vezető út felette fáradságos, mert a lépcsők két sőt három lábnyi magasak és oly simák, hogy rajtok megállani alig lehet. Európai ember saját erejéből felmászni nem képes, s csak az arabok vaskos markaitól gyámolittatva, kik a szó teljes értelmében viszik az embert, válik az út lehetővé.

Valami 25 percz múlva feljutottam a fensik (plateau) tetejére, mely e pyramis legfelső pontját képezi; az ott élém tárult látvány a kiállott fáradalmakat valóban gazdagon kárpótolta. Alattunk terült

Kairó, a „győzelmes“, a khalifák nagyszerű fővárosa s hátunk mögött a Mokattam-hegység sárgás meredélyes falai.

Egy felől, a Nilus hosszában azon hely gyönyörű pálmaberkeivel találkozunk, melyen egykor Memphis állott, a dicső hajdankor városa, mely a pirámisokat, mint nagy temetőjének óriási emlékköveit hagyta ránk. Látjuk az abushiri, szakkarahi és dashuri pirámisokat, mint a sivatag határköveit, mely mindenütt élesen válik el a buja zöld rónaságoktól; és alattunk a sivatag, az örök nagy homoktenger. . .

A lejövetel ugyan könnyebb, mint a fölmászás, de még sokkal fárasztóbb; azonban hasonlítani sem lehet azon fáradsalmakhoz, melyekkel akkor kell megküzdenünk, ha a pyramis belsejét akarjuk meglátogatni.

Egy alig négy láb magas és három láb széles négyszögű aknaforma folyosó, mely kétségbeejtőleg sima kötornáczon visz lefelé meredek lejtővel, — e szűk folyosó képezi a bemenetet a katakombák titkaihoz.

Rejtett sikátorok hallgató országa! és e hallgatás telve van magasztos költészettel, mely örökké beszélni fog titkos regéket. . . . Egykor oly ismeretlen volt e hely mint a túlvilág. Kanyargós tévutak vezet-

tek egymásba, s aki egyszer közéjük tévedt, soha többé nem tért vissza Hideg, nyilástalan falak, merev boltozat, hosszú fülkesorok, melyekben bebalzsamozott múmiák laktak, kik örök időkre védve voltak az enyészettől. . . . Ah, mily nyomasztó eszme meghalni és el nem feledtetni! . . . A feledés és feledtetés a legenyhébb kéj!! . . . Szörnyű gondolat : holttestté válni és el nem enyészhetni! . . .

A beduinok kezében égő gyertyák lobogó fénye mellett mind mélyebben hatoltunk lefelé. Utoljára értük a legalsó sziklakamrát, mely a földszintől több mint száz és a pyramis tetejétől hatszáz lábnyira van. Már érezhetőleg nehezedik légző szerveinkre a dohos, nedves levegő s akaratlanul is eszünkbe jut „Blau-bart“ feleségének ismeretes dala : „Aussi möcht' i'!“ hanem az nem megy ám olyan könnyen, mert most ismét fölfelé huznak, vonnak és taszigálnak bennünket, míg a másik folyosóra jutunk, mely ugyanazon szeglet alatt, mint a kívülről lejövő, csakhogy fölfelé a pyramis belsejébe vezet. Ez épen oly alacsony, de ragyogó sima granittömbjeinek hajszálfinom összeillesztései annál szebb látványt nyújtanak.

Hirtelen csak valami csarnokszerű teremben látjuk magunkat s itt megint fölegyenésedhetünk, miután egy félóráig a szó szoros értelmében „négy kéz-

láb“ kellett mászkálnunk. A lég itt valamivel hűsebb, mint alant, de ismét rekkenővé lesz, mihelyest az ugynevezett királyi kamrába jutunk. Ez azon szoba, hol a halotti ünnepélyeket tartották, s onnan egy alacsony előszobán és egy kis ajtón keresztül a magas királyi kamrába érünk. Itt áll Kheops királynak egyszerű kőkoporsója; e nagyszerű pyramist a király azért emeltette, hogy múmiája örök időkre fenmaradjon. Sok, sok évig békén pihenhetett, míg Manun, a khalifa, kapzsiságtól elvakítatva, a pharao nyughelyét földulata, hogy kincseket találjon.

Öreg vezetőm egy sötét türeg előtt állott meg, mely előtt pietással hajtotta meg magát.

— Mi van ott? — kérdém. — Nem mehetünk be?

— Ugyanazt kérdezte egy nagy fejedelem, — felelé. — Ide nem mehetünk, mert elmozdithatlan kő zárja el a bejárást. Midőn a nagy Napoleon véres csatát vívott itt, atyám vezette őt e titkos rejtélybe, hova erőnek erejével be akart hatolni. Atyám mondá neki: Uram, ha van bátorságod velem egyedül jöni, akkor bevezetlek, de kíséretedből egy léleknek sem szabad ide belépni. A hős bement. Mintegy két óra hosszáig jártak a titkos helyeken. Végre atyám megállott egy koporsó előtt, melyben a nagy hóditó Sesostris ham-

vai nyugosznak. Ötezer év óta csak három fejedelem fordult itt meg, Nagy Sándor, Julius Caesar és Napoleon. Emlékül egy érmet adott neki és esküt fogadtatott vele, hogy e nép szabadságáért tenni fog valamit. A nagy fejedelem szavát utódja is beváltja, azért jött most a francia szultána közénk. — (Jó hogy okát tudjuk a bájos szultána ide utazásának).

Vidáman lélekzettem fel és örömmel üdvözlém Egyiptom gyönyörű egét, miután egy óráig bolyongtam a vén pyramis szívében, — mert ott lenni csakugyan borzasztó! Egy sokat szenvedett ember szíve sem lehet borzasztóbb!

Innen néhány száz lépésnyire sötét beomlott üregek tátonganak, melyekben óriási kőkoporsók fekszenek, miket semmi hatalom ki nem áshatott a föld mélyéből. Azután ismét hosszú földalatti folyosók, tele irva rejtelmes betűkkel, miknek mindegyike egy-egy népesemény. Soká bolyongtam a múmiák birodalmában, míg végre a kisebb pyramis felé vettem utamat, melyre öreg vezetőm különösen figyelmeztetett. Fáradtan ültem le a gránitkőre, hol az öreg a következő szép történetet beszélte el:

Réges-régen, ezelőtt majdnem 5000 évvel egy borkereskedő, ki csak nagy ügygyel-bajjal tudta táplálni övét, fölkerelkedett Szamosz szigetéről felesé-

gestől, gyermekestől és elment Egyiptomba szerencsét próbálni. E tündérország egyik nagy városában, az isteni Y a r o (Nil) partján megtelepedett s ott egy kisszerű borkereskedést nyitott. Hanem az élet itt is csak olyan terhes volt, mert az egyiptomiak minden külföldit, idegent megvetettek s kevélyek, tartózkodók voltak iránta; holmi jövevénynek a világért sem engedték volna meg, hogy velök egy asztalhoz üljön. A számószinak az élet ennyi bűja, gondja és kellemtelensége mellett egyetlen vigasza és egyetlen öröme kedves kis leánykája volt, ki őt gazdagon kárpótolta minden szenvedéseért. A kis Netkro (Nitokris) kedves és gyönyörű teremtés vala; szülői túlboldogak voltak, ha gyermekökre tekintettek, sőt magok a vendégek is az ivószobában, azok a komoly egyiptomiak, alig tudtak eleget nézni és bámulni a csodaszépségű leányon. És a kis Netkro szépsége éveivel csak növekedett. A szomszédok nem győztek eleget beszélni a leányka fénylő sötét fürteiről, szénfekete szemeiről és üde, rózsapiros arczáról és elnevezték őt „r ó z s a a r c z u“-nak.

Netkro szépségének csakhamar hire futott az egész városban; az ő kedvéért csak úgy hordták el a bort atyjától; csakhogy őt láthassák és gyönyörű arczán elmerenghessenek, a legtávolabb eső városré-

szezből is ide jöttek a vendégek bort inni; a „rózsaa rczu“ mindenki látni akarta, s a ki őt egyszer megláthatta, sohasem feledé el többé — ismét eljönni.

E nagyszerű látogatásnak senki sem örvendett jobban, mint a szegény borkereskedő. Szerény kis kereskedése napról napra növekedett és gyarapodott; alig tudta előteremteni a sok bort, melyet nála elfogyasztottak s az egyszerű, ismeretlen jövevényből nemsokára gazdag, tekintélyes kereskedő lett. Leányának pedig reggeltől estig tele volt mind a két kezcskéje dologgal, mert mindenki azt szerette volna, hogy neki a szép leány adja az italt. A legjobb bor sem ízlett a vendégeknek, ha nem ő nyújtá azt; mikor inni ment valaki, őt keresé szemeivel, és ha nagy szolgálatkészséggel az apa előugrott, mindjárt azt kérdezték: „Hát a „rózsaa rczu“ nincs itthon? — akkor várok míg haza jön!“

A szép Nitokris-nak tehát egy megálló percze sem volt egész nap. Hanem azért mindig fáradhatatlan és nyájas volt: a tarka lepke vidámságával röpkedett ide s tova és mindenkit ki tudott elégíteni. Mikor aztán mégis lophatott néhány szabad perczet magának, egy szolganő kíséretében azonnal a Nilushoz sietett, belemerült annak hullámaiba és új üde-

séget, erőt s életkedvet meritett onnan. -- A mindennapi fürdés a roppant hőség miatt és rendkívüli tisztaságszeretetök folytán az egyiptomiaknál oly nélkülözhetetlen szükséggé lőn mint az evés-ivás; és e szükségöket könnyű szerrel kielégíthették, mert minden jelentékenyebb város vagy a szent folyó mentén, vagy valamelyik szélesebb csatorna mellett feküdt. S aztán meg a fürdés nem is volt annyi czeremoniával megnehezítve, mint nálunk. Többnyire csak egyetlen könnyű öltönyt viseltek; szandáljai csak az előkelőbbeknek, s ezeknél is inkább csak a nőknek voltak; mindnyájan, férfiak úgy mint a nők, egyetlen sárgán vagy kéken csikozott kendőt viseltek fejökön, turbánszerűleg oda bonyolítva. Ennyiből állott egész öltözetök, — így hát a levetkezés is nagyon hamar megeshetett. Mikor aztán kényök-kedvök szerint kifürödték magokat, fölvettek egyetlen ruhájokat, felkötötték tarka kendőjüket és ment kiki a maga dolgára; törülközni felesleges lett volna — ott volt a nap.

Egy napon a szép Nitokris megint kisietett kísé-
rőjével, hogy magát a Nilus hullámaiban fölfrisitse. Nitokris még mindig a vízben volt; kísé-
rője pedig már kiszállt, felöltözött és a parton sétálgatott föl s
alá. Urnőjének szép koszorút akart kötni a gyönyörű

fehér lotoszvirágokból, melyek a parton oly buján tenyésznek. E virágok, melyek tengeri rózsáinkhoz igen hasonlítanak, az egyiptomi nők legkiválóbb kedvenczei voltak. Előkelő hölgyeket majd sohasem lehetett látni sem a sétányon, sem társaságban, sem amikor a vizen kéjcsónakázásra rándultak, anélkül hogy kezökben egy kis lotoszbokréta ne lett volna.

A szolgáló egy darabig gondatlanul mélázva bolyongott föl s alá.

„Rózsaarczu, rózsaaarczu“ — kiált föl hirtelen a leány, — „nézd csak azt a borzasztó nagy madarat!“

Nitokris föltekintett — s ime éppen fejük felett egy iszonyu nagy keselyű keringett széles körökben. A nagy madár mind szűkebb és szűkebb köröket irt a levegőben s mind alább és alább ereszkedett halványan lebbenő szárnyain. A leányokat rémület szállta meg; hangosan fölsikoltottak, segítségért kiáltottak, de senki sem volt a közelben, ki vészkiáltásukat meghallhatta, és aki szorongatott helyzetökben segítségükre sietett volna. Most már éppen felettök lebegett a baljóslatu madár, fejét lefelé fordítá — és nyilsebességgel csapott le feléjük. Nitokris a rémület kétségbeesett hangján sikoltott fel és kezeivel mindkét szemét eltakará. Szolgálója pedig halálos ijedelmében futásnak eredt.

Egy percz mulva ismét meglebbentek a hatalmas kesely szárnyai, — a két leány valami nagy nehezen erőt vett magán és oda mert nézni, — s ime a rettenetes orvmadár ismét fönt lebegett a légben, — magasabban, mindig magasabban — s egyszerre csak eltűnt szemeik elől. Nitokris kiugrott a vízből és zokogva borult kísérőnjé karjai közé. Mikor aztán az első ijedtségből kiocsudtak, haza felé akartak sietni s csak akkor vette észre a szép Nitokris, hogy a gonosz keselyű egyik piczike szandalkáját ragadta el. Ezért ugyan kár volt annyira megijedni! A „rózsaaarczu“ mezitláb sétált haza kísérőnjével, otthon elbeszélte kalandját s a másik papucsol megtartotta emlékül.

... Történt pedig ugyanez időben, hogy az ország pharaója fővárosából kivonult a sík mezőre, a szabad ég alá, hogy ottan tanácsosaival törvényt üljön. Akkortáiban még az ügyes-bajos dolgokat nem a törvényszéken, különösen e célra választott bírák előtt és nem írott törvények szerint igazították el; hanem a király nyilvánosan az egész világ előtt mondta ki az igazságot, és e nemes mesterségben tanácsosai támogatták őt. A perlekedő felek oda járultak, előadták sérelmeiket, végig hallgatták az ítéletet s akkor ismét eltávoztak, vidáman vagy szomorúan, aszerint, ahogy a király ítéletszava hangzott.

Egyszer csak a körülállók figyelmét valami hirtelen megzavará; egyik is, másik is az égre tekintgetett; emez itt ujjával a magasba mutatott, amaz ott meg bámulva kiáltott fel. A király maga is fölemelé fejét, melyet előbb mélyen elgondolkozva lecsüggesztett vala — s ime ott a magas levegő-égben egy hatalmas keselyű lebegett, a gyülekezett fölött. Senkinek sem volt eszében többé a törvényülés; a tanácskozásokat félbeszakították s mindnyájan az óriási madarat bámulták, mely hatalmas szárnycsapásokkal hasítá a levegőt felettök. Most szárnyait csöndesen kiterjeszté, előbb nagyobb, azután kisebb köröket irt le és mindjobban közeledett a földhöz. A jelen lévők feszült figyelemmel nézték e látványt, mert a keselyű Egyiptomban győzelmet hozó és szerencsét ígérő madár volt.

Most épen a király feje fölött lebegett. Ekkor kinyitotta egyik körmét s abból kiejtett valamit. A bámulat kiáltása harsogott ezer meg ezer torokból egyszerre. A keselyű pedig nyilsebesen lövelt el onnan s csakhamar eltűnt a nézők látköréből. A király ülésében egy kedves és csinos piczike szandál feküdt. A király szóitalanul ült ott; csodálkozás volt olvasható mindenki szeméből; senki sem tudta, hogy mire magyarázza e rendkívüli eseményt.

Végre a király ragadta meg a szót, mondván: „Ki magyarázza, ki fejt meg nekem ezt?” Elgondolkozva bölíntgatá fejét a böles tanács, de a rejtély megfejtése sokáig nem akart sikerülni senkinek. Ekkor előlépett egy öreg tapasztalt pap, mélyen meghajtotta magát a király előtt, s így szólott: „Te kérdeztél, oh nap fia és a te szolgád felelni fog neked. Egy leányka lábbelije az, melyet neked az áldásthózó madár az egek magasságából átadott; föl tehát, keresd azt, akit neked az ég ily módon ajánlékozott! Legyen ő a te feleséged és a mi királynénk!”

A böles beszédét mindenki figyelemmel hallgatta. És alig, hogy a vén pap elhallgatott, a tetszésnek egyhangu viharos lármája reszketteté meg a léget. „Föl! Föl!” — kiálták mindenfelől. „Keressük föl kedves királynénkat!” A királyt pompás diadalmenetben a trombiták harsogó hangjai és a nép üjjongásai között vezették a városba vissza. Itt már az egyesektől, kik előre siettek, mindenki megtudta a nevezetes eseményt. Örömrivalgás hangzott minden utczában s nemsokára hirnökök járták be az egész várost, s a dobok és trombiták zaja között kiáltották ki, hogy a nevezetes papucs tulajdonosát

a király hivatja és ha a nő neki tetszeni fog, vele együtt fog uralkodni Egyptom földén.

De csodálatosképen az egész nap elmúlt anélkül, hogy valaki jelentette volna magát; pedig bármely család leánya bizonyosan büszke lett volna rá, ha a nap fia mellett a trónon ülhetne. — Most már mittevők legyenek? A király a szandált gondosan őrizte; aki azt magáénak tartotta, nemcsak hogy pontosan le kellett írnia, hanem a párját is előmutatnia, sőt még ami több: a bele találó piczi lábacs-kával egyetemben. Csalni tehát ebben a dologban sehogy sem lehetett, bármennyire szerették volna megpróbálni sokan.

A királyi palotában alig tudtak hova lenni a bámulat miatt, hogy a szandálért senki sem jelentette magát. Arra ki sem gondolt, hogy a keselyű azt sok, igen sok mértföldnyiről, Alsó-Egyiptomból hozta. Ismét hírnökök jártak be a várost és nagy árt ígértek annak, aki a leányt föllelni segít. — Ennek sem volt semmi eredménye! A királynak sem kelte, sem nyugta nem vala többé a türelmetlenség miatt: „Akarom látni és kell látnom őt“, kiáltott, „habár egész birodalmam valamennyi kunyhóját végig kellene is kutatnom Philae-től a tengerig!“ Fölkerekedett tehát és bejárta egész birodalmát déltől északig és

minden városban kihirdetteté parancsát és kívánságát.

Igy oda is megérkezett, ahol Nitokris lakott; és mikor a hirnökök itt a nyílt utczákon rendeletét felolvasák, a nép mindenfelőlről kiabálni kezdte: „A papucs a rózsaaarczué, a szép idegené. Tőle ragadta el egy keselyű a párját. Igen, igen, menjetek a rózsaaarczúhoz, a borkereskedő leányához!” — Mig a körülállók Nitokrishoz siettek, hogy neki a szerencsés hirt megvigyék, a hirnökök visszavágtattak a királyhoz és fölkiáltának: „Üdv neked! Végre megtaláltuk, a kit keressz“, és elbeszélték neki, hogy mi történt. A király pedig nem győzte várni, mig az oly sokáig és oly epekedve keresettet hozzá vezetik, — hanem egész udvarával rögtön elindult a szép leány lakása felé.

Nitokris még jóformán magához sem térhetett bámulatából, mikor nagy zaj és lárma hallatszik az utczaról. Az ablakhoz futott — s ime a csörgetyűk és kem-kemek, a dobok és trombiták hangjainál 200 nehéz fegyverzetű buzogányos léptetett előre. Utánok ijászok és lándzsások; azután egy hirnök, a ki fennhangon kiáltozá: „Ape Rek! Ape Rek!“ (Hajtsátok le fejeiteket!) s az utczákon az összes nép meghajolt s azok pedig, akik az ablakoknál vagy a

háztetőkön álltak, hangosan kiáltozák: „Üdv a mi királyunknak!”

Végre megjelent az aranyozott kocsi, pompás lovaktól vonva, melyeket ismét fehérbe öltözött ifjak vezettek; és a kocsin ott állt a nap fia, fehér és vörös királyi koronájával diszitve. Jobb és balfelől és utána is szolgák mentek és hosszú póznákon strucz-tollból napernyőket és legyezőket himbáltak feje fölött.

A kocsi megállt a borkereskedő ajtaja előtt és a király belépett. — Egy félóra mulva ismét megindultak a buzogányosok, a zene fölharsant és imét hallatszott a kiáltás: „Ape Rek!” — de a nap fia mellett az aranyos kocsin ott állt a szép rózsaaarczu s mindenki örvendezett és ujjongott: „Üdv és áldás ifju királynénknak!”

A királyi pár útjára mindenütt virágokat szórtak; ünnepélyeket készítettek számára, melyeket a valódi szeretet és öröm őszinte bizonyítékai követtek. Az uj királyné túlboldogan érkezett meg a fővárosba.

Azután ismét egymást érte a sok ünnepély, meg a sok vigasság — és ami a legjobb volt, a vidám kedv utoljára ugyan véget ért, de nem férjének szeretete s a nép őszinte tisztelete, mely királynéját majdnem földfeletti lény gyanánt imádta és bálványozá. — És

Nitokris meg is érdemlé e szeretetet, mert valóban szerető anyja volt népének; vigaszt nyújtott az elhagyottnak, segélyt a szegénynek, ápolást a betegnek; nem volt ház oly kicsi és nem vala kunyhó oly szegényes, melyet föl ne keresett volna, áldást és boldogságot hintve mindenfelé. A hol megjelent, eltűnt a gond és a szükség s a béke s a vidámság költözött helyébe.

Évek multak el; a szép rózsaaarczú a legzavartalanabb boldogságot élvezé — szeretve és szeretetve — mi hiányozhatott volna neki? Ah, nem is gyaníthatá, hogy mi érheti még; nem hibette, hogy egész Egyiptomban akadt volna valaki, aki neki vagy férjének ellensége legyen. S mégis úgy volt. Találkoztak olyanok, akik a királynak sohasem bocsátották meg, és nem tudták elfeledni, hogy egy idegent emelt a trónra. Az ősi szokásokhoz és hagyományokhoz ezek erősen ragaszkodtak; nem akarták engedni, hogy azokat valaki megsértse és minden áron bosszút szomjaztak — habár a király életébe kerülne is az. Az elégületlenek titkos szövetezésöket szentesküvel erősítették meg — s rövid idő múlva Nitokris özvegygyé lön! Az egykor oly bájos rózsaaarczú most halvány, siró nővé változott; jajgatva, zokogva és kezeit tördelve állt szeretett férje

koporsója mellett s oly szívesen temettette volna el magát vele együtt!

A temetési előkészületekhez könyvek között fogott. A szerelem és hűség minden kigondolható jelét rápazarolta még a halottra is, míg végre 70 napi gyász után az eltemetés órája megérkezett. Mikor aztán a bebalzsamozott hullát a nyugoti hegyekben elhelyezték, mikor a sirbolt ismét bezárult, a gyászoló királynő még sokáig állt odatámaszkodva a befalazott ajtóhoz és imádkozott és sirt. „Aludjál jól, kedvesem“ — susogá. „Itt már nekem sincs sok tenni valóm; siromat megépítem, tégedet megboszulak s azután én is hozzád sietek!“ . . .

Másnap a királynő mintha csak átváltozott volna. Építész hivatott s egy p y r a m i s n a k, — tulajdon sirjának s azután egy nagy, ünnepi lakomákra alkalmas földalatti diszteremnek építésével bizta meg őt. Egyiptom földén az volt a szokás, hogy a nyomasztó hőség ellen pinczéinkhez hasonló földalatti termekben kerestek menedéket. Mikor a két nagyszerű épület tervét megvitatták és megállapították, Nitokris azzal a parancscsal bocsátá el az építész, hogy ne kiméljen semminemű áldozatot és korlátlanul rendelkezék a királyi kincstárral — csak arra ügyeljen, hogy a lehető leghamarább kész

legyen mind a kettő. — Ezután az államügyeknek szentelte magát és mindent, ami csak tőle kitelt, buzgalommal és teljes odaadással intézett el; és így oly nagy tekintélyt tudott szerezni magának a nép-nél, hogy királyra nem is volt szükség. Ama benső szeretethez és ragaszkodáshoz, mely már évek óta öreget, ifjút, gazdagot, szegényt, előkelő és alacsony származásút hozzá fűzött, későbbben a bölcs belátása és erélye iránt érzett magas tisztelet is járult. Még a későbbi nemzedékek is azzal magasztalták őt, hogy Ivisen kívül ő volt a legnemesebb és legszebb, ki valaha együtt ült a trónon a nap fiával.

De szépsége többé nem volt a régi; a rózsaszín eltűnt arczáról; halvány, szenvedő vonásait sohasem élénkítő előbbi kedves mosolygása; soha tréfabe-széd vagy vidám hang nem hagyá el ajkait s gyakran lehetett látni, mikor mélyen elmerülve ült egyedül, hogy szíve nem itt van, hogy gondolatai a messze távolban tévelyegnek. Ha az országos ügyeket elintézte, legörömelebb ment ki oda, hol pyramisát építették. Ezt nem sárga mész- vagy homokkőből eme-lék, mint a többieket, hanem granitból, melyet sok mért földnyi távolból, az ország déli határaitól kellett ide szállítani. Egész éven át ezer meg ezer munkás foglal-kozott kövek törésével és faragásával, melyeket

ismét mások a Niluson lefelé szállítottak, hogy rendeltetésök helyén az építésre fölhasználják. Szintoly igyekezettel dolgoztak a földalatti termen is és mikor elkészült, Nitokris fejedelmi pompával diszította föl azt. De fölszentelését akkorra halasztá, mikor a pyramis is elkészül.

Végre hatévi megfeszített munka és epekedő várakozás után mindkét mű készen állt. A büszkén fölemelkedő pyramis belsejében a sirkamarácska már be volt rendezve s már a granitkoporsó is ott állt, — a kövek is készen álltak, hogy a szűk bemenetelt bezárják, mihelyest a halottat benn elhelyezik.

Senki sem tudta, de még csak távolról sem gyanította, hogy a megsomorodott szívű Nitokris miféle tervet ápolgatott lelkében. Mikor férjét meggyilkolták, az orgyilkosok félték boszújától; de a vigasztalan özvegy csak gyászának, csak fájdalmának élt, s a bűnösöket bántatlanul hagyta, sőt azok hivatalaikban és többi méltóságaikban is megmaradtak. Soha sem hitték volna, hogy olyan könnyű szerrel megmeneküljenek. Most, hat hosszú év múlva, veszedelemre egyikök sem gondolt. Hanem a királynő férje valamennyi gyilkosát egy nagy diszebédre hívta meg, mely a pyramis bevégzésének megünnepelese végett a földalatti diszteremben fog megtar-

tatni. A hívottak egyike sem tudta, hogy kivüle még ki részesült e nagy megtiszteltetésben, hogy a királyi ünnepélyben részt vegyen; s mikor a diszteremben mindnyájan összegyültek, észre sem vették, hogy mind együtt vannak azok, akik hat év előtt a király meggyilkolására összeesküdtek. Továbbá azt sem tudták, hogy a Nilusból a föld alatt egy széles csatorna van ide vezetve, mely a terem előszobájában a lépcső alatt végződött, közel az egyetlen ajtóhoz. A csatorna egy zsilippel úgy el volt rekesztve, hogy egy árva csepp víz sem szivároghatott át belőle, minden a legvendégszeretőbben volt berendezve és csillogó szőnyegekkel borítva. Senki sem sejté a végveszélyt, mely e falak mögött leskelődött.

Ezer meg ezer lámpa világítá meg e roppant nagy termet, melyet a legértékesebb szerszámok és butorok diszitettek. A legritkább borok, a legdrágább étkek pompáztak arany kelyhekben és tálakban; minden bőven volt, ami csak szemnek szájnak tetszhetett; üde virágok édes illatot árasztottak szét; vidám zene hangzott, csinos tánczosnők gyönyörködtették a szemet kedves művészetökkel — valamennyi vendég egyhangulag elismeré, hogy ennél nagyszerűbb ünnepélyben sohasem részesült.

A királyné sugárzó szemekkel tekintett végig

vendégei során s örömmel szemlélte vidámságukat s nagy meglepedésére szolgált jókedvök nyilatkozatait hallani. Mikor a lakoma vége felé a jókedv és vigság a legfőbb fokra hágott, a halvány nőalak eltűnt a teremből. Künn az előszobában egy perczig megállott, még egy baljóslatu, és boszutól ragyogó tekintetet vetett az ajtó felé, akkor a zsilip reteszét visszarántotta — és a lépcsőkön felrohant.

Hirtelen csak dörgésszerű zúgás és moraj hallatszik; a terem szárnyajtói föltáruznak és irtózatos erővel rohant be a halálhozó nedves áramlat. A bennlevők szótlantul és mozdulatlanul állnak a rémület és irtózat miatt; senki sem kiált, senki sem szól, senki sem kísérli meg a szabadulást; a ki állott, állva maradt, aki a duzzadó vánkoson heverészett, nem kelt fel. A végpusztulás, igen gyorsan és igen biztosan közeledett; egy-két másodpercz alatt mindnyáját elérte a halál, kezeikben a még telt billikomokkal.

Ez volt egy nő boszuja, kitől azt rabolták el, ami neki legkedvesebb, legdrágább volt. Akkor, mikor férjét meggyilkolták, a bűnösöket befogathatta és a törvényszékek által halálra, vagy élethossziglan tartó kényszermunkára ítélthette volna, de az nem elégítette volna ki őt. Ahogy tőle hatév előtt egészen váratlanul, hirtelen rabolták el élte boldogságát,

épen úgy akará, kitől sem gyanítva, villámgyorsan lesújtani azokat, kik ellene vétettek. Mindnyájának együtt kellett lennie; nem alvás közben és nem is megszokott körülmények között — nem, hanem öröm és vigalom között kellett meglepni őket a halálnak legirtóztatóbb alakjában. Akkor kellett elveszteniök életüket, mikor az legédesebb volt nekik, s mielőtt a halál elérte volna őket, látniok kellett azt egész iszonyatosságában. A telt pohár és a nedves sir!

Netkro eközben egy közeleső más szobába futott. Itt már több óra óta nagy tűz lobogott; a talaj izzó szénnel volt borítva, a lángok a falakat nyaldosták, itt kereste és találta meg halálát a szerencsétlen özvegy királyné.

Ez esemény után huszonkét nappal hosszú gyászmenet vonult a pyramis felé; a nép törvényt ült az elhalt királyné felett, s minthogy a tisztességes eltemetésre méltónak ítélte, a holttestet a már elkészített sirkamrába helyezték.

— Ez a szép királyné pyramisa, melynek lépcsőjén ülünk — végzé öreg vezetőm. A szép Nitokris emléke örökké élni fog az utókor lelkében.

Derült, csillagos éjeken gyakran megtörténik, hogy e pyramisból halvány, féhéren csillogó fény leb-

ben el. Ha az utas közelebb lép, egy földöntúli szépségű kedves nőalakot pillant meg, hosszú, lebegő, átlátszó lepelbe burkolva. Sokan fényes délben is látni vélték már e halvány alakot. Körüllengi a pyramist, melyben egykor végnyugalmát lelte s a ki meglátja őt, arra kedvesen mosolyog, oly fájdalmasan s mégis oly szeliden, hogy soha sem fogja többé elfeledni.

Ez a szép Netkro, a „Rózsaarczu“

. . . . Még egy futó pillantást a Sphinxre, mielőtt eltávoznánk, s aztán „isten hozzátok“ rég letűnt idők néma tanúi! Ha igaza van az arabnak, ki azt állítja, hogy: „aki egyszer a Nilus vizét megízlelte, vissza fog térni okvetlenül!“ úgy tán ismét látni fogjuk egymást; ha nem: akkor élni fogtok emlékemben örökké!

Ilyen érzelmekkel akartam elhagyni a pyramisok helyét, midőn utitársaim egyike, kinek mindig a hasával volt baja, arra figyelmeztetett, hogy itt a közelben nemrég egy hôtél épült, hol igen izletesen lehet enni, s teljes ellátást adnak naponként 20 frankért; — a másik pedig kisdéd sátort mutatott, mely egy angolnak szolgál lakásul, kit spleenes rohamai ide hoztak a sivatagba — hogy megúnt életét vadászattal töltse, s par force a beduint játsza. De hagyjuk őt! Legyen boldog saját akarata szerint! Igaza

van a német költőnek, ki ez arany igéket mondá:
 „Der Wille des Menschen ist sein Himmelreich!“

A magány hatalmas bűbája, mely egykor a régi pharaók ez óriási sirboltjait itt oly költőileg lengte körül, meg van törve, de nincsen szerencsésen megoldva. — Ezentúl a pyramidok tetején fogunk reggelizni s talán Kheops kőkoporsója mellett ebédelni és unalmas, blasirt arcok hihetőleg „beautiful“-nak fogják találni, ha theájokat a vén Sphynx kőtalpai között ihatják meg. Mindegy! — számunkra megmarad az emlékezet, mely az élet legszebb adománya s ha szerencsés phantaziánkkal visszaálmodjuk magunkat gyakran igen terhes és fáradságos utunkra, melyet Egyiptom tündéri földén megtettünk, ez árnyoldalak mind el fognak tűnni s mi csak a Nilusvölgy édeni szépségű pálmaligeteire s a pyramidok csodaépítményeire fogunk visszaemlékezni.

VI.

Arabs lakodalom.

Kairo, nov. 22.

Tülülü! Tülülü! Bum! Bum!

Rikoltva szól a síp, harsog a trombita, a dob pereg, — ujjongva siet egy csoport boldog ember, — ezer és ezer kíváncsi követi, és segít lármázni. — Soha sem látott fantastikus öltözetek, tarka-barka színvegyület, lobogó fáklyák, ragyogó lámpások, rikoltozó gyerekek, keserves sirás, — „hurrah“ - kiáltások, éktelen zsibajgás, rettentő zene. A bolondok estéje farsang végén nem lehet furcsább.

„Szent Kleofás! minő karaván?“ — kiálték fel Petőfivel.

Arabs lakadalom. — E két szó mindent megfejt.

Aki a népeletet tanulmányozni szereti — és ki

ne szeretné? — az a legérdekesebb jelenetek egyikével találkozott.

A nászcsapat elején sajátságosan kostümirozott bohóc nyargalt, ki minden kigondolható arcfintorítással, hadonázással, ugrálással mulattatta a nevetni szerető tömeget. Utána két 18—19 éves fiú haladt komoly léptekkel, komoly arccal, kiknek nyakába óriási dob volt akasztva, melyet teljes erejükből vertek, — utánok vagy húsz kisebb-nagyobb fiú éles hangú sippal, melyet valóságos szenvedélylyel fújtak, annyira hogy arcuk felduzzadt, szemök pedig kidülledt e műtétel alatt. E sipolás oly kellemes volt, hogy bármi macskazene, sőt még a fűrész-ráspolás is valóságos aeolhárfa hozzá képest.

A sipoló gyerekeket óriási kocsi követte, melyben a násznagy és imám ültek fáklyát tartva kezökben. Az egész kocsi apró lámpákkal volt feldiszitve. Utána jött a násznép hosszú burnuszokban, tarka-barka turbánokkal, papucsban, mezitláb, — mosolyogva, csevegve, hadonázva. A nők mind fátyolozottan, a férfiak magasra emelt fővel. Mindenki úgy kiabált, ahogy tőle telt. A lárma az ünnepélynek kiegészítő és nélkülözhetlen kelléke. — Legvégül egy, szőnyegek mögé takart alak — a menyasszony lépdelt, ki keservesen sirdogált; előtte egy hóbortosan öltözött nő háttal a

többi felé, ki amazt folytonosan legyezte óriási színes legyezővel.

A menetet ismét egy csoport füttyülő és doboló fiú zárta be.

— Miért sir a menyasszony oly keservesen, mikor ez a boldogság első napja? — kértem egy mellettem álló úrtól.

Azt felelte a „Szép Galathea“ Ganimédesével:

„Igy kell lenni, így kell lenni!

Ez az eti-etiquette!“

Most a menyasszonyt viszik a rokonok a vőlegényhez, hol két napig lakmároznak, de a szegény vőlegény egész idő alatt nem látja arája arcát, s még nem is látta soha. Innen ismét ugyanazon zajjal, ordítással és zenével hazamennek, s másnap a vőlegényt viszik rokonai hasonló ceremónia mellett a menyasszony szülőihez, hol a lakmározás újra megkezdődik; s miután három napig torkig úsztak mindenben, átadják őket egymásnak.

Az arabok igen korán házasodnak. A fiu már 16—17 éves korában férj, a nő 12—13 éves korában asszony. A szülők legtöbbször már kicsiny korukban eligérik egymásnak gyermekeiket, s mire azok felnőnek, nem kell fáradozniok a férj vagy feleség kereséssel, hanem azonnal megülhetik a lakadalmat.

A házasság tisztán polgári szerződés, s az imám mint polgári tisztviselő jelenik meg az ünnepélyen. Az egésznek lényege: két fél kölcsönös megegyezése, s így az eljegyzés a földolog, az összekelési ünnepély pedig pusztá czeremonia. A nő és férj jogait a „korán“ és a kötött szerződés szabja meg.

Az eljegyzés napján a vőlegény atyjának lakásán megjelennek a rokonok, kik közül egyik két tanút vesz maga mellé, s a vőlegénytől kérdi: „Akarsz-e engem eljegyzésednél násznagyodul?“ Mire az ifjú válaszolja: „Allahra mondom, hogy akarlak!“ Ekkor a két tanú és a násznagy elmennek a menyasszony lakására, hol a menyasszony násznagya és tanúi várnak rájuk; ott egy idejeig pipázgatnak és kávéznak, azután pedig kölcsönösen kijelentik háromszor egymásután, hogy a fiatal párt, pl. Ibrahimot és Zulejmát, ezennel ünnepélyesen eljegyzik egymásnak, mire az imám Mekka felé fordulva rövid imát mond, melyre sokszoros „ámen“, ezután végnélküli evés és véghetetlen ordítás következik.

Scherabini arab költő érdekesen írja le rimes prózában az arab falusi parasztlakodalmat, mely némely tekintetben elüt a városi nép menyekzői ünnepélyétől. Több trivialis hely kihagyásával itt közlöm olvasóimmal:

„A lakadalmak, melyeket a parasztok tartanak, olyanok, mintha rablómenetek volnának vagy marakodások, milyeneket a kutyák visznek véghez az utcákon. A vőlegényt lármázva és tombolva hurczolják ide s tova. Az orditozás és ujjongás oly szörnyű, hogy az embernek majd megreped mind a két füle; úgy hangzik az, mint mikor a kutyák ugatnak, vagy udvari poeták dicsdalokat szavalnak. — A nagy dobot kegyetlenül döngetik, s az emberek dulakodva követik; a legények fütykösökkel harcznak, a gyermekek rongykitlikben táncznak. — És a játék gyakran komolyra válik, s mikor az első ütés lezúdul, két-három halott hamar felfordul, a többi fut és meg sem áll hazáig. A lakadalmi vendég könye csordul, s temetni mennek másnap a násztorbul. Hanem a bűt hamar felejtik, gyékény-paplant keresnek elő s letelepülnek egytől-egyig, hol a vőlegény ül elején a rendnek. Végre belép a szép ara mint a puszták vad számará; pofája téntafoltokkal tele s egy árva flótás is belép vele. Utána lányok gágogó zsibajjal, velök ficzkók lámpákkal s nagy zajjal. A menyasszonyt sóval szokás behinteni, hogy az ördög el ne találja vinni. Ezért kenik arcát feketére s veresre, hogy a dzsinek (rosszszellemek) serege föl ne keresse. Ekkor kivezetik s ledobja fátylát, s az utcákon járókelők egészen látják.

Ez a legnagyobb szemtelenség tőlök, mit elédbe tárhat menyegzőjük, mert azt a korán szavai sem engedik s ebbe a magyarázók serege sem egyezik. A menyasszonynak most már széket hoznak és megint neki esnek a doboknak és közbe - közbe ilyen dalt dalolnak :

Oh Umm Gháli, szép menyasszony!

Légy vig! bánat ne aggaszson!

Oh csak ne vess, bagolypofa!

A bagoly is szól éjszaka.

Látva tarka, rút pofádat

Látni vélek hyenákat.

Van bozontos zilált hajad,

Rajta, rejtse belé magad'.

Igy viperához hasonlítsz

Amely a part gyepén sziszeg,

Új uradra úgy-e sandítsz,

Hogyha szobádba fölviszed?

Kész az ágy, aludj' tehát jól,

Fedjen el az éji fátyol.

Csak ne vess, dalolj arácska

Kéjbe', kinban egyaránt!

Légy szelíd, ne maradj hátra

Ha férjed karjába ránt!

Ekkor a vőlegényt gyorsan körülveszik és egyik előlép, kezében égő rongydarabbal s így ordítanak: Hohó! de hol a nászajándék? — Az ip, a napa éljen

soká még ! Akkor előjönnek a leányok s legények, s csak úgy szórják a sok pénzt a násznépnek ; amannak egy krajczár, ennek egy fillér, üres kézzel haza egyike sem tér. Ekkor juhpofákkal a boldog vőlegényt körülveszik, s meg is csókolják — a szegényt ! Haza mennek s a gyertyák kialusznak Másnap ismét összegyűlnek s úgy tesznek, mintha perlekednének ; egyiket arra ítélik, hogy sajtot és kenyeret hozzon ; a másik dohánynyal tartozik a kompániának és így töltik el tréfa és vigasság között az egész napot. E napot ők Jaum-el-Hurubeh-nek, a futás napjának nevezik. Három nap multán a menyasszonyt elővezetik s megint leveszik fátyolát. Ez alkalommal ismét nászajándékokat gyűjtenek.“

. . . . Az előkelő osztálynál természetesen több szertartással és ünnepélyességgel megy véghez a menyekző, de a lényeg mitsem változik. Különösen szokásos, hogy a vőlegény és menyasszony ajándékokkal tisztelik meg egymást. A férfi rendesen bársonykelméket, illatos olajokat, papucsokat, tükröket és apró csecsebecséket küld. A menyasszony pedig mindazt megküldi, ami jövő lakására és nászszobájába szükséges ; különösen ágyneműeket, asztali készletet, bútorokat, szőnyegeket, arany és ezüst ékességeket,

szóval mindazt, amire előkelő emberek házánál szükség van.

A menyasszonyt az eljegyzés után azonnal fürdőbe viszik, hol mindenféle illatszerekkel, kenőcsökkel összevissza kenik-fenik. A vőlegény lakásán egész héten át dinomdánomoznak a rokonok.

Midőn minden ünnepélyességen túlestek, akkor a sokféle csillogó ékszerrel feleziczomázott menyasszonyt a vőlegényhez viszik. Ez mindig alkonyatkor történik. A sipolás, dobolás, trombitálás épen oly nagy mint a szegényebb osztálynál, vagy tán még nagyobb.

Az apa vagy helyettese felköti a leány derekára a menyasszonyi övet, de az arczfátyolt nem adják rá, e helyett hosszú selyemleppellel borítják őt be, melyre arany és ezüst pillangók himezvék.

A vőlegény már lakása előtt várja a zajos menetet, s karonfogva vezeti fel mátkáját háremébe, mi alatt elég ideje van azon gondolkodni, vajjon a lefátyolozott alak oly szép-e mint az angyal? vagy oly rút mint a boszorkány?

Ekkor hosszú lakoma következik, melynek végét a vőlegény türelmetlenül várja. Midőn ez bevégeződött, hosszú imát kell elmondania a hárem ajtaja előtt, melyből természetesen minden ájtatosság hiányzik.

Végre belép menyasszonya szobájába, de még itt is ingerkednek vele. Arája mellett egy nyoszolólány ül, ki amint a vőlegényt megpillantja, azonnal felkel, s a fiatal pár kezeit egymásba téve, megáldja őket, de el nem távozik. Az a szokás, hogy meg kell vele aludni.

— Száz piaszter! — mondja a vőlegény.

— Nem — feleli a nyoszolólány.

— Háromszáz piaszter — mondja az ifjú.

A leány fejét rázza.

— Hatszáz, hétszár piaszter — szól a türelmetlen ifjú.

De a leány mégsem megy.

— Ezer piaszter — kiáltja az ifjú, s erre a tanú eltávozik.

A vőlegény egy pamlagra vezeti aráját, s kíváncsian, reszkető kézzel nyúl a titokteljes fátyol után

Ekkor a menyasszony tapsol, mely jelre nőcselédjei rohannak be, kávé, törökpipát és csemegéket hozva. Csak midőn ezek eltávoznak, marad a fiatal pár magára, — csak ekkor lebbentheti fel a vőlegény a titokteljes fátyolt, s csak e pillanatban látja angyalhoz vagy boszorkányhoz kötötte-e sorsát.

A házasság a világon mindentűt sorsjáték, itt

százszorosan az, csak hogy amig nálunk egy élet boldogsága dől vele romba, ha választásunk érdemetlenre esett; itt akárhányszor lehet tréfálni Fortuna istenaszszonynyal, mert a válás igen könnyű, — amint mindkét fél beleegyez, a válás azonnal megtörténik, s a nő szabadon férjhez mehet, a férfi újra házasodhatik.

VII.

A törökfürdő.

Kairóban lenni és törökfürdőt nem venni, épen annyi, mint Rómában járni, és a pápát nem látni, sőt erősen meg vagyok róla győződve, hogy felvilágosodott századunk „szabadkőművesei“ (örül a „Magyar Állam“ hogy műszavát használom) inkább az utóbbit mulasztának el, mint az elsőt.

Hallottam már sokat a török fürdőkről, láttam is eleget, de ez még csak halvány árnyéka sem volt a nagyszerű valónak.

Igen dicsérendőnek találtam egy utitársam azon indítványát, hogyha már itt vagyunk, nézzük meg a törökfürdőt.

Mentünk, mendegéltünk, mindenféle ákombákom utczákon, míg végre egy ákombákomabb ház előtt állottunk meg, hova a jószívű igaz hívők utasítottak.

Ezen ház vagy bódé úgy hasonlított civilizált embereknek való fürdőhez, mint páter Lonkay hasonlít Renan Ernőhez. Már ennél nagyobb különbséget nem mondhatok.

Inkább beillett volna valami kis faluba egy kurta nemes pajtájának, vagy patkánymagazinumnak, — de azért mégis fürdőnek gúnyolták. Miféle utczában volt, arra nem emlékszem, de ha nem csalódom, úgy a felülről alsó, alulról felső, közép fő-utczában lehetett, egyébiránt ez nem is tartozik a dologhoz.

Annyi bizonyos, hogy bementünk, s miután bementünk, körülnéztünk, s miután körülnéztünk, kerestük, hogy ugyan hol fürdünk, s miután ezt nem találtuk, utitársam bámulandó mimikával, melyet egy Kean, Talma, vagy Szigeti is megirigyeltek volna tőle, megmagyarázta az udvaron ögyelgő igazhivőnek, hogy fürdeni akarunk. Az igazhivő mosolygott, azután fejével bólintgatott, azután ismét mosolygott, és tudunkra adta (szintén mimikával), hogy ő azon nagy ember, aki az igazak fürdőjében részesíteni fog, csak kövessük őt.

Követtük, sokáig követtük. Mindenféle zigzagoon keresztül csusztunk-másztunk, míg végre egy kis ajtót lökött be maga előtt. Alacsony szobába léptünk, hol meleg gőzpára tölté be a levegőt.

Az igazhivő ránk zárta az ajtót, azután morgott valamit, ami arabul azt tehetné, hogy: hej Jancsi gyere be, mert egy kóczos alak csoszogott elő a másik szobából, ki felgyűrte ingujjait, s kabátunk után nyult.

Ez azt jelentette, hogy kezdjünk el vetkőződni.

Midőn fürdőképesek voltunk, az egyik utitársamat ragadta meg, a másik pedig engem, és a mellékszobába vitt, hol még nagyobb volt a hőség. Itt egy márványlapra ültettek, és a vaskos legény *con amore* elkezdett ütni, — olyan formán gyömszölt, mint a pék a tésztát.

Nem tudtam, hogy a forró márványlap ellen védelmezzem-e magam, vagy a derék musulmán öklelései ellen.

Semmi sem használt. Rendithetlen következetességgel folytatta gyilkos munkáját, mely alatt egész valóm megrendült. Integettem neki, hogy fáj, de azt intette vissza, hogy nem tesz semmit.

Az ismeretség ezen részét igen szívesen elengedtem volna, de már nem lehetett. Azt gondoltam, hogy megbirkózom az igazhivővel, de herkulesi ereje volt.

Midőn már egy kissé belefáradt, megragadott jobb karom és ballábamnál fogva, és szónélkül átvitt

a másik szobába, hol a lég fullasztóan forró volt, a márványlap pedig, a melyre ültetett, pokoli melegséget izzadt ki.

Azt hittem, hogy rögtön oda leszek, de erős hittem megcsalt. Még maig is élek, — sok jó barátom boszuságára.

Az öklelés újra megkezdődött, mialatt csorgott rólam a verejték.

E kedves multság mintegy tíz perczig tartott.

Ekkor már félig halott voltam, de azt mégis éreztem, hogy ismét visz, még forróbb szobába. Természetes dolog, hogy itt is össze-vissza dagasztott, de már annyira el voltam tompulva és lankadva, hogy nem éreztem többé ökleinek gyöngéd érintését . . .

Most, ennyi szenvedés után a novellairó úgy folytatná, hogy : midőn szemeimet felnyitám, ágyban találtam magam, és . . . én esetleg nem novellát írok, de azért mégis ágyban találtam magam.

Meddig aludtam, azt nem tudom, de annyi bizonyos, hogy midőn fölbredék, úgy éreztem magam, mintha újra születtem volna. Könnyűnek, frisnek és egészségesnek éreztem magam. — Fel akartam ugorni, de az igazhívő visszatartott, s egy nagy borostyánkővel diszitett pipát nyomott a szájamta, és egy csinos kis csészében fekete kávé adott.

Ez mindenesetre kellemesebb mint a fürdő volt, s így keleti kényelemmel élveztem el. Ez a törökfürdőhez tartozik.

Utitársam még aludott. Midőn fölébredt, igen jókedvű volt. Ő is kapott kávé és pipát, amit nagyon okos dolognak tartott.

Mintegy félórai ágyban-heverés után megengedé az igazhivő, hogy felkeljünk, s mi sátorfánkat összeszedve, bucsut vettünk a kapufélfától, — amely nem létezett. Az illatos törökdohányról és kávéról gyakran megemlékeztünk, de az ütlegekről annál inkább, — s mindezért igen keveset fizettünk, de azért másodszor nem instálok belőle.

VIII.

A hárem és titkai.

Az európaiak kíváncsiságát misem vonta annyira magára ha keleten utaztak, mint a hárem, e titokteljes éden, melyről otthon milliónyi csodamesét hallott és olvasott mindenki. Engem is fölötte érdekelt, miért tagadnám, — s nagyon örültem, hogy a véletlen egy nővel ismertetett meg, ki hajdan szépséges odalisk volt egy híres pasa háremében, most pedig közönséges kocsmárosné, kitől sok érdekes apróságot hallottam a rejtett falak közti életről.

Örömmel indultam meg, hogy az alkirály háremét, mely a gyönyörűsége Ghezireh szigeten a Nilus közepén fekszik, megtekintsem, s így a titkos hely berendezéséről fogalmat szerezzek magamnak.

E helyet a természet azért alkotá, hogy a sorsnak egy pár kegyencze háborítlan boldogságot éljen itt.

Olyan e sziget, mintha tündérföld volna, még a lég is éltetőbbnek, balzsamosabbnak látszott.

Először csodaszépségű kertbe léptünk, hol minden virágágy, minden pavillon, szökőkút egy-egy műremek volt. A milliónyi soha nem látott virág lehetétől csodás édes fűszerré vegyült az atmoszféra, s szinte izgató a szívet; jobbra-balra, mindenfelé láthatatlan madárcák lélekemelő csicsergése hangzott; előttem az óriási pálma, mely leveleit a magas napfényben ragyogtatá, tovább a tövig aranyba öltözött amaranth, mely körül arany szárnyu bogárcák röpkednek melán döngicsélve, ezernyi mézes kelyhű apró virág, melyek körül himes pillangók szállongnak kéjelegve, szerelemittasan; — a buja természetpompá, melylyel minden ág, minden bokor gazdagon fel volt ékesítve, édes-jótevőleg hatott az idegekre.

Balra a khedive ragyogó fényű büszke palotája, aranyozott oszlopokkal, mesés fényüzéssel; jobbra a hárem, hova apró színes kagylókkal behintett út vezet. Nagy feladat volna e pazar fényvel diszitett, minden kigondolható cifrasággal felszerelt épületet leírni. Ami kényelmi eszközt a világ eddig kigondolt, az mind megtalálható itt.

Az előcsarnok maga olyan mint egy díszes salon. Amint belépsz a puha szőnyegre, egyszerre százfelé

látod magad a falakon függő óriási tükrökben; a művészileg festett tetőről csillogó kristálylámpa függ le, jobbra-balra diszes szobrokon akad meg tekinteted, majd a lépcső vonja magára figyelmedet, melynek karfája egészen be van aranyozva, s minden egyes oszlopocskán finoman faragott emberfejek és madarak nyugszanak. Ha ez emelet első salonjába érsz, nem tudod, hogy a száz rococo órán gyönyörködjél-e, mely összevissza-tiktakkol, szorgalmasan ver, s különféle furcsa darabokat zenél, vagy a csodás szépségű chinai edényeket, a művészi festményeket, vagy az ezer éves régiségeket csodáld-e?

Padlót vagy falat nem látsz, nem érintesz sehol, a világ legszebb szőnyegeit tapodja lábad; s akárhova támasztod fejedet, lágy selyem-vánkos simul arczodhoz. Amerre tekintesz, ragyogás, fény, csillogás, arany, ezüst kápráztatja szemedet. Milliókba került e tündéri palota felszerelése, melynek butora rózsa-, cédrus- s ébenfából készült.

Minden nőnek külön lakosztálya van, mely egy salonból, háló-, öltöző-, fürdő- és előszobából áll. Van óriási nagyságu gyönyörű közös salonjuk és közös ebédlőjük, melyben akkora asztal áll, hogy száz ember kényelmesen ebédelhet mellette.

Az öreg háremőr sorba mutogatta, hogy e két

bársony butorzatú departement a szőke angolnőé, ki a khedivének különös kedvence, jóságos szelíd nő, ki soha sem haragszik, s még a szolganőkhez is nyájas; — a piros selyem lakosztály a barna francia nőé, ki tele van csintalansággal, minden nap ezer apró bohóságot követ el, s rettentően tudja boszantani társnőit; — a violaszín salon a szép cserkeszleányé, kinek egész nap nem lehet szavát hallani. „Mindig egyedül ül, gondolkodik, méláz, búsong, ki tudja mi baja lehet, talán beteg — mondá a mogorva vén ember — ha itt nem érzi magát jól, ahol uszik a jólétben, sehol sem lehet boldog a világon!” — Ki kívánhatná egy háremőrtől, hogy a szív boldogságáról is fogalma legyen? A szép cserkeszleány odaadná mind e fényt, pompát, gazdagságot azon szegénységért, melyet bérczes hazájának egy kicsiny gunyhójában megosztana az ifjuval, ki megtanítá őt a boldogító szerelemre..... A zöld salon egy oláh leányé, kinek legnagyobb gyönyöre az evésben telik; a szürke lakosztály egy szenvedélyes olasz nőé, ki gyönyörűen cziporáz az est óráiban, s valahányszor a szép cserkeszleány ez édesen epedő hangokat hallja, oly keserves sirásban tör ki, hogy majd a szíve reped meg.

Sorba néztük mind a megszámlálhatlan salonokat, melyeknek egy részében most nyitott kofferek,

kabátok, diszkardok heverték szerte, mert a szép hölgyeket nyolcz nap előtt más helyiségbe vitték, hogy ide királyunk kíséretét szállásolják el.

Magas falak, éber kegyetlen örök védik ez elzárt helyet, hova férfinak belépni soha sem szabad, s valóban olyan az mint a gazdagon feldiszitett börtön. Ki hinné, hogy a tiltott szerelem mégis be tudott ide lopózkodni?

A forró szivek aztán, kiket rajta kaptak, hűs temetőt találtak csendes éjjel a Nilus habjaiban. Nem tudott, nem beszélt róluk senki. Sötét éjjel megindult egy-egy csónak, egy vagy több bekötött zsákot tettek rá a hárem mogorva őrei, és szótlanul vitték a repülő hullámokon. Sohajtás, zokogás hallatszott ki a bekötött zsákból; a szél elkapkodta, a víz habjainak zúgása elfojtotta. Mikor a Nilus közepére értek, a zsákot bedobták a vízbe és csendesen visszatértek. Ki tudja hány boldogtalan leány alszik ott a Nilus mély fenekén, ki szeretni merte azt, akit szeretni nem volt szabad, kinek borzasztó gondolat volt, hogy: szeretni kell azt, akit nem szeret.....

Kairóban egyáltalán igen sok a szerelmi tragédia, mit könnyen elképzelhetünk, ha tudjuk, hogy minden főurnak, minden vagyonos arabnak van háreme, minden háremben van néhány szép és fiatal nő, kiknek

ha szivök nincs is, de van pezsgő vérök, mely azt parancsolja, hogy ne a nagyfejű muftit szeressék, hanem tán véletlenül egy-egy európai ifjút, kinek sikerül is a tiltott paradicsomba bejutni, de onnan ki nem jő többé soha. Mutattak nekem egy házat, melyben több évig lakott egy veszélyes szépségű háremnő, ki halál volt azon ifjakra nézve, akik egyszer meglátták. Tíz ifju veszett el e ház falai között, a tizenegyet egy szép fiatal görög csodálatos módon melekült meg. Látták, midőn fényes nappal a ház magas emeletéről az utca közepére ugrott, baja nem esett, mert a szerelem szárnyain röptül le; az emberek megnézték, azután nevetve tovább mentek, senki sem törődött vele, mert itt nem szoktak más bajával bibelődni. Ez idő óta a szép nő nem volt többé veszedelmes, eltűnt, senki sem tudta hova.

Mióta a háremek nagy és apró titkairól tudomást szereztem, illuzióm nagyon eloszlott. Nem úgy ecsetelék nekem azokat, mintha Amor és Venus bűbájos tartózkodási helyei volnának. A szegény rabnőknek minden foglalkozásuk az egymás elleni ármánykodás, irigység, pletykálkodás, dohányzás és piperézkedés. Mindenki vetélkedik, mindenki irigykedik itt.

E szép nőknek azon rossz szokásuk van, hogy nagyon festik magukat. E festést társnőik vagy rab-

nők segélyével kénytelenek eszközölni, ezek pedig gonosz indulatból, irigység vagy féltékenységből néha nagyon különös módon pingálják ki szerencsétlen vetélytársnőik vagy úrnők arcát. Az ajkat ezinoberrel vérpirosra festik, az orrot és állat sötétveresre, a szemek alá pedig kék gyűrűket kanyarítanak. Ami még felmarad az arcból, azt fehérre mázolják. Nagyon nevetséges a szemöld festése is. Miután azt hiszik, hogy mennél nagyobb a szemöld íve, annál szebb: az orr tövétől kezdve egész a halántékig, két hajlott fekete vonalat húznak, mi aztán mindenhez inkább hasonlít, csak nem valóságos szemöldökhöz.

A legelőkelőbb arabok női — igen kevés kivétellel — rabszolgalelkű teremtmények, kik egész nap henyélnek, cifrázzák magukat és veszekesznek. El lehet gondolni, milyen itt a czivakodás. Boesánat szép hölgyeim, de én kijelentem, hogy még nem láttam két nőt, ki három napig békésen tudott volna élni egy földél alatt; képzeljék el, milyen lehet ott a csetepaté, ahol 40—50 vetélytársnő él együtt. Tanulni csak újabb időben kezdenek valamit; az alkirály háremében már nagyban járja a francia leczke-óra, sőt egy kicsi kis geografia is. — E nők minden kigondolható czifraságot magukra aggatnak, mely többnyire izlettelenül függ rajtok, a sok csecsebecséével és tarka-

sággal igen bizarr benyomást tesznek az emberre. De azért láttam igen elegánsul és izléssel öltözött háremnöket is, kiket bátran beállíthatnánk bármely európai salonba — hova talán inkább vágyódnának.

Szerencsétlen teremtmények ezek nagyon, s csak az lehet közülök boldog, aki inkább állat mint nő.

IX.

B a k s i s.

(Kairó.)

Baksis! Baksis! Ez az első szó, melyet az ember hall, midőn az arabok közé érkezik. Alig teszed ki lábadat a hajóból, mely az alexandriai parton kiköt, már hanyatthomlok rohan feléd egy csoport rongyos gyerek, és azt kiáltja: „baksis“!

Fejed szédül, lábad inog a nagy tengeri úttól; annyi időd sincs, hogy körültekints vagy lélekzetet végy, mert 50—60 ember támad meg egyszerre s rángatja kabátodat elül-hátul, orditozva kínálgatja szamarát, azután rád mosolyog s azt mondja: baksis! Nagy ügygyel-bajjal bevergődöl a városba, megállasz az hôtél előtt, egy utczasiheder kinyitja kocsid ajtaját alázatosan feléd leheli, hogy: baksis! A kapuban

találkózol egy öreg emberrel, ki keleti kényelemmel bámul maga elé, és mély hangon dörögi feléd: „baksis!” A lépcső alján kicsi kis gyermek motoz; anyja nevét sem tudja kimondani, de ezt a szót már megtanulta: baksis!

Ezt a szót hallod reggeltől estig minden utcán. Ha gyalog jársz, ha kocsin ülsz: „baksis” zúg a füledbe. Ha leejted a botodat, odaugrik a fiu, fölkapja és azt mondja: baksis! Kocsid mellett egy csoport gyerekek szalad, és folyton ezt sipítja: baksis, baksis! Kocsisod minden három perczben hátrafordul s azt kérdezi mosolyogva, hogy lesz-e baksis? Pénzt váltasz egy arabnál; két piaszterrel kevesebbet ad s azt mondja, hogy ez baksis! Vásárolsz valamit s kifizeted. Ezzel az arab nincs megelégedve, hanem bele nyúl a markodba, kivesz egy pár krajezárt, s ártatlan képpel susogva mondja: baksis! Az idegen kíváncsian kérdi, hogy mi a tatár az a baksis? A bennszülött pedig azt feleli röviden: Ma fiss! vagy pedig e még rövidebb szót veti oda: emsi!

Ilyen szó hallatára megszomorodik az arab, és roskedvűen odább áll.

A baksis nem jelent sem többet sem kevesebbet, mint a borravalót; miután azonban az arab nem iszik bort (legfelebb titokban), tehát ajándékot.

Nálunk csak az tart igényt baksisra, a ki valami szolgálatot tett; itt minden ember, quo jure? azt senki sem tudja. Egy egyiptomi ember úgy magyarázta meg a dolgot, hogy az arab minden európaikat gazdagnak tart, s mivel ő maga szegény, követeli tőle, hogy vagyonát részben ossza meg vele. Ez a pénzszerzésnek mindenestre legkönnyebb módja, melyet azonban privilegizált utonállásnak is lehetne nevezni.

A ki szolgálatot tett, az tizszer kér baksist, a ki semmit sem tett, az százszor kér. De nem csak kér, hanem megfogja kabátodat, ránczigál elül-hátul, végig énekli a skála minden hangját, s dalolva, sikítva, ordítva mondja: baksis, baksis!

Ha kirándulsz a Nilus folyón, bizonyos lehetsz benne, hogy míg oda érkezel, ezer ember kér baksis-t.

Eleinte tréfának tartja az ember a dolgot, s jól esik látni a boldogságtól sugárzó arcot, melylyel a gyermekek a kapott baksist szemlélik; de később annyira boszantó lesz e folytonos ostrom, hogy a legflegmatikusabb embert is idegessé teszi.

Három eredeti baksis-esetem volt, melyen nevetnem kell, valahányszor eszembe jut.

A keleti bazárba nyargaltam számáron. Az állat tulajdonosa, egy 14 éves fiu, mellettem ügetett.

Midőn néhány száz lépésnyire haladtunk, megáll előttem a fiu, s azt kérdi:

— Uram mennyit is kapok a számárért?

— Egy frankot — válaszolám, — ennyiben alkudtunk meg.

— Ad ön kettőt is — felelé nevetve.

— Nem adok.

— A második frank baksis lesz.

— Egy parával sem adok többet.

A fiu megindult s hadonázott maga előtt botjával, közbe nagyokat rikoltva, hogy a járó-kelők térjenek ki.

Néhány percz múlva ismét megállott.

— Ugy-e, uram, ad másfél frankot? — folytatá alkuvását mosolyogva, mialatt vállamra veregetett.

Nagyon jó arcza volt a fiunak, meg nem állhatam, hogy azt ne válaszoljam neki:

— Vigyen a tatár! kapsz tehát másfél frankot.

A fiu erre jobban szaladt, mint a számár, s még jobban kiabált; de mire a bazárokhoz értünk, ismét oldalam mellett termett. Rám nézett, mintha arczomról akarta volna leolvasni, hogy milyen választ várhat e pillanatban.

— Messió! (monsieur.) Gute Esi! Gute Esi! Baksis!

Ezt mondta el vagy ötvenszer egymásután, s addig kunyorált, addig kiabált, addig rángatta kabátomat, míg csakugyan neki lett igaza, s két frankot fizettem egy helyett.

A második eset veszedelmesebb helyen történt, a pyramisokon.

Mielőtt megindultam a világhírű, fárasztó köhalmazra, megegyeztem két arabbal, hogy nyolcz frankért föl- és levezet.

Midőn a magas kőrakás közepére értem, leültem hogy kipihenjem magam és egy tekintetet vessek a vidékre, melyet a Nilus özönlött el gazdag, áldást-hozó vizével.

Az arabok egyike megáll előttem s azt mondja, hogy az angolok tizenkét frankot szoktak fizetni a vezetésért.

— Én nem vagyok angol, tehát nem fizetek annyit. Miért nem kértetek többet, mikor megindultunk?

Az arab maga elé bámul, s egész komolysággal mondja:

— De két frank baksist ad, mister?!

Egy pár szót tudnak angolul, egy párt francziául s egy párt olaszul, ezt aztán úgy összekeverik s oly

pogányul ejtik ki, hogy az embert megnevettetik vele.

Ez mindenesetre nagyon jó fogás: a pyramisok közepén baksist kérni, mert mindenki megigéri, miután saját erejéből se le, se föl nem képes menni, ott delcelni vagy hálni pedig igen kényelmetlen állapot volna.

Azt gondoltam magamban, hogy két frankot talán még megérek, s megigértem a furfangos arabnak, hogy megkapja a baksist. Miután nagy ügygyelbajjal föl-, s később levergődtem, valóságos ostrom következett be. Kifizettem a nyolc frankot és két frank baksist s azt hívtam, hogy most már vége a tréfának; de nem addig volt.

A baksisolás újra megkezdődött. Egyik a másikat lökte félre, hogy előbb jusson szóhoz.

— Megérdemlek még egy frank baksist, messio! — Én jobb karjánál vezettem! — kiáltá az egyik ötféle nyelven.

A jobb karért tehát többet kell fizetni!

A másik csak fél frankot kért. Igen, de hátul meg egy harmadik rángatta a kabátomat, s szintén félfrankról beszélt. Midőn kérdeztem, hogy miért érdemelte ezt ki, azt válaszolá: hogy hátul vigyázott, nehogy félrelépjek.

Kénytelen voltam elhinni; s miután komólyan attól kellett tartanom, hogy kabátomat eltépik, melyet még többre becsültem két franknál, kifizettem nekik, csak hogy szabaduljak a baksisos pióczáktól.

A harmadik eset még veszélyesebb helyen történt, a tengeren; — egy kis lélekvesztőben ültünk, mely a partról a gőzösre szállított. A tenger erősen hullámzott s úgy bánt járművünkkel, mintha pehely lett volna. A parton megalkudtunk, hogy öt frankért elvisznek a hajóig. Midőn egy pár száz ölnyre benn voltunk a tajtékzó hullámok között, a jó arabok behúzták az evezőt, s azt kérdezték, hogy lesz-e baksis? Lesz, lesz! válaszoltuk; — de ez nem volt elég; azt akarták tudni, hogy mennyi lesz sajátképen? Igértünk nekik két, három, négy frankot, — de ez még nem kecsegtette annyira, hogy az evezőhez újra hozzá nyultak volna. Átkozott helyzet a zúgó hullámok között alkudozni, melyek minduntalan belecsaptak a sajkába és felfordulással fenyegettek. Midőn nyolcz frankot ígértünk, megelégedve nevettek szemünk közé, és tiszszerezett erővel meritették lapátjaikat a vízbe.

Itt elénekelhetem (ad notam: „Képeddel alszom el“), hogy :

„Baksissal alszom el,
Baksissal ébredek!”

sőt néha álmomból is arra ijedek föl, hogy egy csoport gyerek orditozva kér baksist.

Ha a baksis megszaporodik az arab zsebében, akkor aranyat vált rajta, és — elássa.

Ha a baksissal nagyon meg van elégedve, akkor a pénzt megcsókolja, és kezével háromszor int.

A főnebb említett „ma físs“, melylyel a szakavatottak a „baksis“-ra válaszolni szoktak, annyit tesz, hogy: nincs, az „emsi“ pedig: takarodjál!

A két szót semmiképen sem szereti az arab; az utóbbi iránt különösen nagy ellenszenvvel viselkedik.

Most én is széltében használok e szókat, s csak egy kis fiúnál teszek kivételt, kivel naponként találkozom a szálloda kapujánál.

Alig négy éves szép, szelid arczu gyermek ez; csak egy csipet az egész. Ott üldögél mindig a földön, csizmatisztító kefét tartva kis kezében, s alázatosan szólva a járókelőkhöz:

— Stifi putz!

Ha látja, hogy az illetőnek tiszta a csizmája, akkor összeteszi kis kezét, és szeliden eseng baksisért.

Midőn az első baksist adtam neki, rögtön föl-
ugrott a földről és elszaladt; néhány percz múlva
azonban már ismét ott ült.

Kíváncsi voltam megtudni, hogy hová futott oly
gyorsan, s más alkalommal rálestem.

A közeli kerítéshez ment, hol anyja, egy sze-
gény, világtalan asszony üldögélt. Annak adta a
baksist.

Az alig négy éves kis fiú eltartja munkaképte-
len anyját

Elszomorodik az ember lelke, ha elgondolja,
hogy e kis fiún a csizmatisztítás engedélyeért napon-
kint 20 para adót vesznek meg, a mi egy év alatt
18 frankra rüg.

Örömmel láttam, hogy a kis fiútól alig tagadta
meg valaki a baksist. Rá volt írva az arczára, hogy
megérdemli.

X.

A „gorillánál“.

Kairó, nov. 23.

Ha valaki azt kérdezné tőlem, hogy mikor érdekesebb a kairói élet, nappal-e vagy éjjel? nehezen tudnék rá válaszolni. Annyi bizonyos, hogy zajosabb, tarkább és világosabb éjeket még soha sem láttam, mint Kairóban. A kivilágításokról, melyekben itt gyönyörködtünk, európai embernek fogalma sem lehet. Az egész város fényözön volt; sötét éj helyett mindig fényes nappal.

Csak egyetlen városa van a világnak, mely teljesen kivilágítva hasonló hatást gyakorolhat az emberre, ez Velence. A szűk utcák, az enyhe éghajlat, a szélesöndes éjek, mintegy hivatvák arra, hogy az utcák közepén salont alakítsunk, s künn a szabad ég alatt ugyanazon pompát és fényt fejtsük ki, mely

különben csak a házak belsejében szokásos. A födeleken mindenütt óriási szőnyegek, melyek az utcákat diszes sátorokká alakíták, a szőnyegekről hosszú köteleken kristály-lámpák függnek le egész utcán, a házakon milliónyi színes lámpa, — az ember azt hiszi, hogy gazdagon feldiszitett tánczteremben jár, hol egy egész világ részt akar venni a vigalomban. A szabadabb téreken harsogó zene mellett ugráltak az utczai tánczosnők, kiket ezernyi ember vett körül.

A város már napok óta van ily pompásan kivilágítva, egy-egy világítás 80 ezer frankba kerül; — — „azt izz csak valami!“ — mondaná az árvamegyei Zebulon.

Az egész város az utczákon tolongott kocsin, gyalog, számaron, tevén, még a háremek hölgyei is, kikkel különös kedvem telt szóbaállani.

Száz és száz szebbnél szebb háremhölgycet lehetett látni, részint nyitott, részint félig, vagy egészen fedett széles kocsikban, melyekben hármásával ültek egy sorban. Arcukat könnyű fától fődte, olyan mint a mi hölgyeinké, mindnyájan vidáman fecsegték és nevetgéltek. Minden kocsiba beletekintettem, hogy fogalmat szerezzek magamnak a pasák izléséről, s mondhatom, hogy jó izlésük van. Egy szép barna gyermek meg is szólított francziául, természetesen azt

kérdezte, hogy nem vagyok-e francia? azt feleltem neki, hogy még annyira nem vittem; de miként vihette ő annyira — kérdém — hogy egy idegent az utcán meg mer szólítani? — „Nekem sok szabad — felelé — mert én J . . . pasának kedvence vagyok“. — Szegény kedvencz! nem irigylem sorsodat!

Sokkal furcsább esetem volt egy másik szépséges hölgygyel, kinek zárt kocsija lassan haladt a tömeg között. Nem tudtam okát adni, hogy miért ne tekintenék be a duzzadó vánkosok közé. Oda mentem, s beütöttem fejemet az ablakon. Nem tagadhatom el, hogy ez meglehetősen „Gassenbubstreich“ volt, de biztosítom önöket róla, hogy másodszor is megtenném, tudva azt, hogy oly elragadó szépségű gyermek ül benn. A fiatal nő összerezzen s elhalványodott midőn látta, hogy egy borzas, szakálas fej jő be az ablakon, s egy egész zacskó „baksist“ adott, azt gondolva, hogy erre vágyódom.

— Bocsássa meg asszonyom e rendkívüli állapotot, hogy fejjel jövök be — mondtam — mert szép nők közelében rendesen el szoktam veszteni a fejemet, de annyira ingerelt e lefüggönyözött ablak, — és otthon úgy a lelkemre kötötték, hogy nézzem meg a szép keleti hölgyeket, hogy . . .

A szép nő elragadó mosolyra nyitá piezi piros ajkát, s azt mondá, hogy a férfinak nem illik kíváncsinak lenni. Ez is franczia volt.

— Ami e zacskó baksist illeti (a szép nő elpirult) ki kell jelentenem, hogy azon ügyetlen emberek közé tartozom — bocsássa meg bűnömet a 19-ik század — ki a nők szívét eléje teszi a zacskóknak, s ki a csókbaksist szereti legjobban, — ilyet hajlandó is volnék emlékül elvinni

— Messieurs ! Messieurs ! — hangzék e pillanatban egy éles hang valahonnan felülről.

Körütekintek, s a közeli csinos ház első emeletének egyik ablakában, hol gyönyörű virágok illatoztak, egy kis embert pillantok meg, ki kézzel-lábbal integet, hogy menjünk fel hozzá.

Miért ne mennénk ily barátságos hivogatásra ?

A kis ember elénk szaladt egész a lépcső aljáig, ott nyakunkba borult, és nem talált szavakat örömeinek kifejezésére. Karonfogott és felvezetett elegansul butorozott szobáiba, hol tizszer is megszorongatta kezünket, s nem tudta helyünket találni. Illatos szivarokat, finom borokat, csemegéket hozatott, miközben újra kezünket szorongatta, s arczán az igaz öröm verőfénye sugárzott.

Midőn megmutogatta minden szobáját, arra kért, hogy fogadjunk el tőle valamit, nagyon szívesen adja a viszonzítás örömének emlékeül. Parancsoljunk akármit, mindent megtesz. Zsebeinket telerakta szivarokkal, czukorral s egyre ugrált körülöttünk, gyors taglejtésekkel magyarázva, mily sok időbe kerül, míg ő egyszer hazájába rokonaihoz eljuthat, mert ő az észak-amerikai egyesült államok konsula.

Százsor is elmondá mily boldog volna, ha valamivel szolgálhatna akár jelenben akár jövőben. Ő gazdag ember és pénztára mindig nyitva áll barátai számára.

Az egyik szobában két kis gyermeket találtunk, kik gondtalanul játszottak a himes szőnyegen.

— Ön boldog családapa — mondám — a szép gyermekekre tekintve.

— Oh nem! — felelé, miközben ajkáról eltűnt a boldog mosoly — nekem nincs senkim! — Nézze csak, hisz ezek szép gyermekek, én pedig rűt vagyok. — Két kis apátlan, anyátlan árva, az utcán szedtem fel őket, hol éhhalállal küzdöttek, most boldogít a tudat, hogy jócselekedetet gyakorlok rajtuk. Felnevelem őket és boldogokká teszem!

Midőn elváltunk tőle, kért, hogy amig itt leszünk, látogassuk meg minden nap, vagy engedjük meg,

hogy ő jöjjön hozzánk, ha pedig az életben akármire szükségünk lesz, csak forduljunk hozzá, benne igaz baráttra találunk.

E kis ember a „gorilla“ volt.

Emlékeznek még a beretvált arcú alacsony alakra, ki a hajón mindig papucsot viselt, s feje sárga kendővel volt bekötve, ki mindig magában ült, mert a társaság nem szerette, s „gorillának“ nevezte el.

Én már akkor oly vonást fedeztem fel arczán, melyet eddigelé csak jólelkű embereknel találtam.

Nagyon örültem, hogy psychologiám nem csalt meg.

XI.

Suez.

November 27.

Nem akarom önöket untatni az út apróbb és nagyobb kellemetlenségeinek leírásával, hanem egyszerre itt termünk; a csatornáról ami unalmasat csak tudtam, ugyis mind elmondám már.

Mi történt velünk azóta, azt átálmodni is sok.

Bolyongtunk a sakharai sivatagon, megcsodáltuk az ápis-istenek sirjait, melyeknek egyikében büszkén mutogatnak az arabok egy közönséges fa-széket; e szék egy pár év múlva történelmi nevezetességgé lesz, mert a francia szultána ült rajta. Fel tudják önök fogni e dolog nagy jelentőségét? egy szék melyen a francia császárné ült! . . . láttunk azóta teve- és számárfuttatást, de ennél is jobban csodálkoztunk azon olcsóságon, hogy a futás színhelyére egy fiak-

kerért csak 300 frtöt fizettek azok, akik nem részesültek a szerencsében, hogy az alkirály vendégei lehessenek, — azóta udvaribáloztunk is kétszer, egyszer Kairóban, egyszer Alexandriában; mindkét bál változatosabb és érdekesebb volt mint az európai stereotyp udvaribálok, melyeken feszességnél és kényelmetlenségnél egyéb élvezet alig kínálkozik, de egy sem közelít meg az izmailiai csodavigalmat.

Szeretnék mindezekről hosszasan fecsegni, de még sok egyéb érdekes mondani valóm van, s gonosz kiadóm csak két kötetre szerződván, kénytelen vagyok jogait tiszteletben tartani.

Azóta ismét hurczoltuk podgyászunkat nemes vállainkon vagy ötvenszer, dulakodtunk, verekedtünk vagy százszor, míg végre Izmailiában hajóra szállánk, hogy a sivár homoktengeren gyönyörködjünk, mely a csatorna partjait képezi.

Az olvasó könnyen azt kérdezheti: hogy mikor aludtunk sajátképen? Ezt magam is szeretném tudni. Ugy napközben, lopva, nyitott szemekkel mint a nyúl, néha-néha találtunk erre is egy-egy pillanatot. Walandt bácsi, a jeles vízépítész, sokszor jól aludt és én, habár soha sem voltam irigy, mégis megirigyeltem szerencsés idegeit.

Néhány évvel ezelőtt Suez még csak nyomorult, piszkos kis város volt, alig egy pár ezer lakóval, s nemis a tenger mellett feküdt közvetlenül. A hajók nem juthattak a partig, mert a homokzátony elzárta előlük az utat s a víz nagyon sekély volt; a nagyobb tengeri járművek kénytelenek voltak a várostól mintegy félóránnyira horgonyt vetni s a partról csak apró lapos fenekű dereglyéken lehetett hozzájuk jutni. Legnagyobb csapása volt pedig Sueznek, mely miatt fölötté kedvező fekvése daczára sem lehetett emelkednie, pusztá, sivár, homokfedte környéke és az iható víz hiánya. De most mindez, mintegy varázsütésre, megváltozott. A tenger partján egy új város keletkezett. Itt már nagyszerű konszulátusi épületek állnak nem agyagból, mint az arab kunyhók, hanem szilárd kőből; a palotákon tarka lobogók lengedeznek, mellettök vendéglők és hotelek pompáznak európai stílusban építve és berendezve. A boltok és raktárak mintha csak földből nőnének ki. Műhelyek és gyárak állnak elő, melyekben már is hallatszik a sürgés-forgás, dörmögés, zúgás és mozgás; imitt-amott nyulánk, magas kémények emelkednek túl a házak tetőin s a francia „Messageries“ társulata egy esodálatraméltó vízmedenczét építtetett, melybe a legnagyobb tengeri hajók is befuthatnak, le- és megrakodhatnak, s mely-

ben a netalán megsérült járművek szükséges kijavítását is eszközölni lehet. Ma már a kikötőgátról közvetlenül a gőzösre léphetünk.

Mindazáltal a városról magáról még nem sokat mondhatunk. Előtte a Vörös-tenger, háta mögött az a beláthatatlan, sivár, homokos és sziklás pusztaság terül, mely a bibliai történetekből a zsidók 40 évig tartó bolyongásáról ismeretes. A város nagy, dísztelen fehér khánjaival (korcsma) és raktáraival a végetlen, puszta, kopár sivatagból emelkedvén ki, leverő benyomást tesz a feléje közelgő idegen utas kedélyére. Meglátszik rajta, hogy születését egy nagyszerű átmeneti kereskedelemnek köszönheti. Minden úgy néz ki, mintha be lenne csomagolva, hogy tovább indítsák — lakházak, emberek, tevék — mintha csak minden úgy alkalmilag állott volna meg ott egy pár perczre, hogy azután újból tovább mehessen.

A kietlen parton misem terem s még vize is keserű, ihatatlan. S e szüntelen utra készülő városban mégis találhatunk fényűzést, pompát, kényelmet; ha épen inni akarunk, a legfinomabb francia pezsgőtől kezdve a legroszabb német sörig mindent kaphatunk. Kávéháza pedig annyi van, hogy annak számát sem lehet tudni, e kávéházakban mindenütt csinos fiatal

lányok kelnereskednek, a világ minden nemzetének kebedűs leányai.

Suez valóban az ellentétek városa; valóságos quodlibet. Kikötőjében mindenféle alaku vízi járművet láthatunk, melyet a hajóépítés nemes mestersége Noé apánk egyszerű bárkájától kezdve Fulton büszke gőzöséig föltalált és előállított. Benn a városban egy rakás rongyos arab sátor mellett csinos keresztyén templom emelkedik s a sötét, piszkos török khánok közvetlen szomszédságában európai izlésű hotelek állanak. Összevissza van itt minden; emberek, szokások, nyelvek, épületek, hajók, egyszóval minden különböző színezettel bir. Aztán meg nem is nyughatik Suezben senki sem. Ha éjszaka lefekszünk, azzal a biztos tudomással alszunk el, hogy kora hajnalban ágyastól, házastól, városostól együtt odább megyünk India vagy Európa felé, vagy a hullámok, vagy a repülő homokbuczkák hajóján, a mint a tevét kelet költői nyelvén szokták nevezni.

Az utóbbi években, mióta t. i. az édes vizü csatorna elkészült, rendkívüli változáson ment át az egész város és kietlen vidéke. Lakói száma szemlátomást szaporodik; a csatorna-építés tisztességes foglalkozást, kereskedést, mesterséget s a mellett gazdag jövedelmet biztosított számukra. A szebbnél szebb kikötők,

rakpartok, raktárak, vendéglők, boltok és magán paloták egyre-másra épülnek a gyors virágzásnak indult városkában.

A kikötőben folyton érdekes és élénk vásár folyik. A mi szépet és furesát hoznak Chinából, Indiáról, azt itt mind találhatja az ember.

Az élet, a folytonosan nyüzsgő sürgés-forgás leirhatatlan élénk s oly tarka vegyületű, melyhez hasonlót a világnak nem sok helyén találunk. De legmozgalmasabb képet nyújt itt is, miként minden keleti nagyobb városban, a bazár, a keletiek vásárhelyisége. A suezi bazárnak az az előnye van többi társai felett, hogy itt a föld minden országából és mindenféle nemzetéből találhatunk egy-két embert; a szó legszorosabb értelmében világpiaczczá lett e város néhány év óta; hát még ezután? Most már nemcsak az ázsiai, egy szóval a keleti posta, hanem az egész kereskedelem és közlekedés is itt fog átvonulni s a két csatorna, az édesvizü és a tengeri, gondoskodni fog róla, hogy a világforgalom e fő útja azután gyönyörű termékeny virányokon s nem úgy mint eddig, sivár, kopár homokpusztaságon vonuljon végig.

A városkából meglátszik a Sinai hegyláncolat, hol a biblia szerint Mózes a tíz parancsolatot adta ki.

Suezzel szemben, a Sinai félszigeten, öt forrást mutatnak, melynek mocskos, meleg ásványos vize természetesen ihatatlan. E forrásokat az arabok A j u n M u s a -nak, Mózsés kutjainak, nevezik. A monda szerint e helyen fakasztotta volna Mózsés varázsszöje az üdén csörgedező forrást az úr választott, hanem akkortáiban szomjuság miatt lihegő népe számára. E források vize hihetőleg azért romlott el, hogy Izrael népe azután s különösen azóta sokkal jobb forrásokhoz, t. i. pénzforrásokhoz jutott, melynek árjaiból azaz hogy áraiból akár pezsgőt is ihatik minden shábeszen.

XII.

Egyiptom birtokviszonyai és pénzügyei. *)

„Navita de ventis, de bobus narrat arrator.“ Leg-
alább Virgilius azt állítja, s hogy van valami igaz a
dologban, magamon tapasztaltam.

Nem birtam elfeledni, bármennyire elfoglalta is

*) Egyiptom pénzügyi helyzetéről igen hiányos és
gyarló adatokat birunk mindeddig. 1821 - ki budgetjét
Mengin tette közzé „Histoire de l’Egypte sous Mahommed-
Ali“ czimű munkájában; az 1833-ik évi budget átnézete
pedig az angol Blue Book -ban hozatott nyilvánosságra
Bowring jelentése szerint, — azóta alig kísérté meg valaki,
hogy e hálátlan themával foglalkozzék. Adataim a lehető-
ségig megközelítik a valót. Ha szakférfiú olvassa és nem
találja eléggé száraznak, pedansnak, gondolja meg, hogy a
nagy közönség számára irtam, — ha pedig a nagy közön-
ség unalmasnak és száraznak találja, vegye úgy, hogy e
fejezetet szakférfiak számára irtam.

lelkemet mindaz amit a suezi-csatornától a pyramisokig régít és ujat, nagyot és kisszerűt lépten-nyomon láttam, hogy pénzügyminiszteri titkár vagyok, s így eo ipso erkölcsi kötelességem szakismeretemet gyarapítani, ha ugyan lesz mivel.

Nyugaton régóta szokás már a szegény törökbirodalmat, — sok mindenféle de leginkább mégis financiai bajai végett „beteg embernek“ gúnyolni, habár tudomásom szerint másoknak is akad házok előtt elég söpörnivalójuk, s így bagoly mondja verébnek azt, hogy — nagyfejű, — én magam szintén bizonyos „nagyuri hangon“ kérdezősködtem arról, amit e téren közvetlen közlelről megismerni ohajtottam.

Csábitott a „tanulmányra“ s fokozta kíváncsiságomat egyébként a körülmény is, hogy annak a híresztelt szegénységnek és állítólagos pénzzavarnak itt az egyiptomi alkirály háztartásában legkisebb nyomát sem birtam felfedezni, s így vagy azt kelle feltételeznem, hogy az egész hír holmi egyiptomi Horn-ok ferde és compromittáló okoskodásaiból harapódzott el külföldre ; vagy azt, hogy csak a gazdának (a szultánnak) megy roszul a dolga, az alkirály ellenben gondoskodik magáról, — vagy végül azt, hogy e nagy hűhó és dinomdánom a fáczántól a pástétomig, a cyprusitól a pezsgőig, a csibuktól a regáliáig, —

mind „por a szemekbe“ a nyugati bankárok felülte-
tése s avégett, hogy a mindenfelől összecsődített vendé-
gek szétvigyék az egész világba a khedive mesés gaz-
dagságának mende-mondáit, noha a valóságban azok
a pompás arany és ezüst edények fognak a lakoma
költségeinek kiegyenlítésére áruba bocsáttatni, melye-
ken nagyobb étvágygyal legelt most a szeny, mint a
rájuk rakott fölséges eledeleken.

E három föltevés közül az utóbbi leginkább —
v a l ó s z i n ü. Valószínű, mondom, mert bizony o s-
s á g az egyiptomi financiaikat illetőleg nem létezik.
A „L'état c'est moi“ oly szigorú következetességgel
érvényesül itt minden, de legkivált finanszialis téren,
hogy a kiadás és bevétel közti balance semmi, de
semmi más regulatorral nem bír, mint — az esemé-
nyek s a khedivének ezekhez alkalmazkodó korlátot
nem ismerő akarata.

Ellenzéki lapjaink politikusai, s különösen a vak-
merészen hadonázó Horn itt egész fényében ragyog-
tathatnák fantáziájukat a pénzügyi viszonyok fejtege-
tésénél, s még csak sajtópert sem kapnának, (legfel-
jebb ötven bambuszcsapást a talpukra).

Százados gyakorlat szentesíté meg itt azon eljá-
rást, mely minket még hallomás után is indignációval
képes eltölteni.

Az egyiptomi financzminisztereknél a bibliai Józseftől maig ez a változatlan vezérelv: a hivatalnokokkal szemben fizetés à la Józsa Gyuri öt garas, egy pár csizma, és — szabad lopás; az alattvalókkal szemközt: fizettek annyit, amennyire szükség van, sőt néha többet is, de kevesebbet — soha!

E rendszer mellett aki az előbbieik közül nem tud megélni és panaszkodik, az elcsapatik; az utóbbiak közül — megcsapatik, vagy megszökik, vagy — éhen hal. Ez a leggyakoribb.

Az egyiptomi uralkodóknak nincs oly gyöngéd szivök, mint a feledhetlen Mária Teréziának, ki, midőn egyik minisztere szemrehányólag emlité előtte, hogy a nagy adó miatt már kenyere sincs a népnek, könnyező szemekkel kiáltott fel: — „Én istenem! ha nincs kenyere, hát miért nem eszik — zsemlyét?!“ Itt még ily jó tanácscsal sem kedveskednek, hanem hideg egykedvűséggel zsarolják ki a szerencsétlen nép zsebéből az utolsó fillért, amit a nagy királyné szintén elvett ugyan, de legalább — sajnálkozott.

Adó dolgában — s bocsássa meg e bűnömet az „oh nép“ — magam is meg lehetőszen fanyar ember vagyok, nemcsak azért, mert a legaljasabb politikai spekulatio rútul visszaélt vele, midőn izgatási, szaba-

tosabban : lázítási eszközül használta fel nálunk , de azért is, mert tapasztalás győzött meg, hogy a legszájasabb hazafiság is szívesen enged magának erre nézve egy kis mulasztást és csalást, bármi zavarba és calamitásba jusson is emiatt az ország és a kormány ; — hanem az itteni gazdálkodás mégis sértette emberi, sértette alkotmányos érzületemet, — úgy, hogy nem egyszer mondám egy bécsi utitársamnak : Das ist doch zu — türkisch !

Valóban vérlázító ! Az „enyém és tied“ közti különbségnek e teljes ignorálása az államhatalom részéről ; e ridegség, sőt kegyetlenség, mely nem kiméli a polgári legszentebb és legprimitivabb ész- és természet-adta jogokat sem, hanem egyformán fosztja ki a munkás gazdát, a gyászoló özvegyet, a gyám alatti árvát, a kereskedőt, az iparost, szóval mindenkit, — sehogy sem fér össze a mai humanismussal : s azon sokszerű nagy érdek, mely Egyptomot a suezi csatorna megnyitása óta Európa elválhatlan kiegészítő részévé avatja, — nemcsak ajánlja, de követeli, hogy a diplomatia nyomatékos előterjesztésekkel lendítsen ez őskori állapotokon, s értékesitse az emberiség, s első sorban : a nyugoti népek számára mindazon ropant kincseket, miket száz alakban rejtett itt el a

földbe, a vízbe, a levegőbe, növénybe és állatokba — a mindenható természet

Mielőtt a fennebbiek illusztrálására adatokat szolgáltatnék, meg kell emlékeznem Egyptom fellah*)-népességének jelen állapotáról és azon módról, mely szerint politikai és közigazgatási szempontból Egyptomnak művelet alatt álló földterületei fel vannak osztva.

Egyptomban a paraszt osztály, inkább mint bármely más országban, eleitől fogva legfontosabb részét képezte a népességnek ; rajta nyugszik az állam gazdagsága, hatalma és jóléte ; s még sincsen ország,

*) A „fellah“ szót a legtöbb író ki Egyptom viszonyait tanulmányozta, helytelenül értelmezi. Így Silvestre de Sacy, „Mémoire sur la nature et les révolutions du droit de propriété territoriale en Egypte“, továbbá Hammer J. „Ueber Länderverwaltung unter dem Kalifate“ című értekezésében, és még mások számosan a „fellah“-t rabszolgának mondják igen hibásan. Igaz ugyan, hogy ezek sorsa kevésbé jobb a rabszolgáénál, de azért mégsem rabszolgák, hanem adóköteles szabad parasztok. E szó maga „fellah“ az arab „falaha“ gyökből származik, mi annyit tesz, mint szántani. A mohamedán országokban ugynevezett „glebae adstricti“ parasztok soha sem léteztek ; szabad volt nekik oda költözni, a hová tetszett, csak hogy e költözködés azáltal, hogy minden falunak meghatározott adója volt, akár növekedett, akár apadott népessége igen meg volt nehezítve.

legalább melyre a történelem vissza tudna emlékezni, hol a földművelő lakosság oly szigorú és nyomasztó függésben lett volna tartva, mint épen itt. Így volt ez hajdan, még a szentírás „Mizraim“-jában s így van ez jelenleg is. A zsidók földéről Egyiptomba vetődött Józsefnek a pharao hatalmas államminiszterének pénzügyi talentoma nagyszerű ujitást hozott be, melyben mindazáltal nem sok volt a köszönet; a szabad paraszt ezáltal a király robotnapszámosává süllyedt alá. Ekkor érte el a királyi hatalom legmagasabb fénypontját. Az idegen uralkodók alatt a nehéz járom, melyet a benszült királyok a föld népére raktak, semmivel sem könnyebbült. Már a rómaiak idejében az egyiptomi paraszt az évezredek óta rá nehezülő teher nyomása folytán oly elvadultnak látszott, hogy Ammianus Marcellinus tanúsága szerint az adót csak ütés-veréssel tudták fölhajtani tőle. A török és arab kormányok alatt is épségben maradt e nyomasztó rendszer s a régi alapelvhez még az az új elv is járult, hogy egyedül a szultán a legfőbb és egyetlen birtokosa minden földnek, aki azt csak úgy bérbe adja ki alattvalóinak, miért is a jövedelem bizonyos részét, mint béradót neki kell átszolgáltatni. A mohamedán államnak minden földje és egész területe a khalifa kezében van, de korántsem oly formán,

mintha az törvényes tulajdona volna, melylyel kénye-
kedve szerint szabadon rendelkezhetnők, hanem mint
közvagyon ama közösség használatára, melynek leg-
főbb elöljárója az imám, a nép egyházi feje. Hanem
a szultánok koránsem vették oly szorosan tulajdon-
joguknak e megszorítását a közösség érdekében.
Tudvalevőleg már a régi persa birodalomban fenn-
állott az a szokás, hogy a kiválóbb közszolgálatok
megjutalmazására egyes városok, vagy falvak jöve-
delmét fordították. A porta hasonló módon járt el és
Mohammed-Ali ez úton annyira megnyirbálva látta
államjövendelmét, hogy kényszerítve volt azon erélyes
eszközhöz folyamodni, mely szerint minden ily mó-
don elajándékozott földet vagy birtokot ismét állam-
tulajdonnak nyilvánított, azok tulajdonosait pedig az
államnyugdíjalapból (ruznameh) évi járadékokkal
kárpótolta. Az egyiptomi földművelő tehát ma is épen
ugy nem tulajdonosa az általa művelt földnek, mint
József idejében, hanem csakis haszonélvezetével tar-
tozik beérni és adójával azt is ugyancsak drágán
fizeti meg. A modern egyiptomi törvényhozás így szól:
„Ambár a vallási törvény azt parancsolja, hogy az
adóköteles földek ne legyenek örökölhetők, hanem a
birtokos halála után a Beit-el-Mal (állam-kincstár)
vegye birtokába, mindazáltal az ilyen esetekben az

előbbi tulajdonos örököseire is különös figyelem fordítottassék." Tulajdonjogról tehát alig lehet szó. De míg a hajdankorban az adó a jövedelem egy ötödrészből állott, addig a mohamedán uralom annak mennyiségét egészen saját kénye kedve szerint határozza meg. A szónak legszorosabb valódi értelmében sehol sem volt meg úgy a „misera plebs contribuens“ mint Egyiptomban. És ha Aristoteles szerint minden államnak legfőbb célja csakugyan az volna, hogy védnöksége alatt a polgárok jól éljenek, azaz hogy szerencsések és boldogok legyenek, akkor a görög világbölcse e céljától egy állam se maradt oly távol, mint Egyiptom. Az ország lakosságának legnagyobb és foglalkozásánál fogva legfontosabb része, a földmivelő osztály, nemcsak hogy szerencsétlenül, de egyszerűs mind a legnagyobb megaláztatásban él. Mily nyomorult a fellah helyzete, meggyőződhetik róla mindenki, ha szegény falvaikat látja, melyek többnyire régi romok között dűledeznek. Apró sárból vert gunyhók összevissza toldozva-foldozva, rendetlenül egymás mellett, — ez a falu. A cigánygunyhók, melyek nálunk a helységek végén diszelegnek, valóságos paloták ezekhez képest. Midőn ily szomorú tanya felé közeledünk, nem merjük elhinni, hogy itt emberek laknak, de a kutyaugatás és egy pár mizan-

tróp kakas kukorikolása, továbbá egy sereg meztelen gyerekek meggyőző róla, hogy e sárbódékban mégis valami emberféle tanyáz. A szegény fellah lakása mindössze egyetlen egy tágas lyukból áll, amely szoba, kecskeistálló és konyha is egyuttal. Ablaknak hire sincs, a füst pedig az ajtón tolong ki. Ételök vöröshagyma és paszuly, kenyeret csak ünnepen esznek, de azért nincs vigabb kedélyű nép a világon.

Legszomorubb sorsa volt a szegény fellahnak Mohamed Ali vaskormánya alatt, ki kárhozatos monopolrendszert hozott be s ezáltal a földmivelő osztálynak s az ország összes lakosságának nyomorát eddig még soha sem hallott mértékig fokozta. A kormány férfiai a költséges háborúk miatt az országot egészen kipréselték s a fellahkkal úgy bántak, hogy a nyomor miatt egész falvak kihaltak vagy a pusztákba menekültek.

Mohamed Ali hires monopol rendszere abban állt, hogy nemcsak a különben is igen magas adót in natura fizetteté be magának, hanem a szegény földmivelő osztályt kényszerítette, hogy minden termését a kormánynak adja el, mely aztán a sok gabonát nagy raktárakban összehalmozta és általa megszabott áron adta el ismét. Mondanunk is fölösleges talán, hogy ilyenkor a gabna-méréseknél a hivatalnokoknak

szabad lopás és csalás volt engedve. Ugyanez történt az adóbeszedéseknél is, és történik mai napig is.

Az alkirály e monopoliumpot később minden élelmi szerre, husra, halakra stb. kiterjeszté egy időre. Hogy a pasha erszényére mily előnyös volt e hallatlan zsarnokságu kényuralom, onnan is eléggé kitűnik, hogy a búzának ardebét Felső-Egyiptomban 25 piaszterjével vette és Kairóban 120 piaszterért adta el. Később az ország földmivelő lakosságát ugyyszólva napszám nélküli napszámosaivá téve, a csatorna-építésre kényszeríté, melynél a hiányos ellátás miatt ezrenként haltak el. S végre hogy a parasztsztyály nyomorát a végletekig csigázza, folytonos háborui és veszteségei folytán szakadatlanul ujonczoztatott a szárazsi és tengeri hadseregben támadott hézagok betöltésére.

Végre az egyiptomi kormány is kénytelen volt engedni az európai befolyás szelidítő hatásának és a monopolrendszer megszünteté. Hanem azért a föld népének állapota csak csigaléptekkel haladott előre a javulás ösvényén. Abbas-pasha még csak olyan basa volt mint elődei. Legelső jelentékenyebb lépés a parasztyok viszonyainak könnyítése felé az által történt, hogy megengedték nekik adójukat akár természetben akár pénzben fizetni. Abbas pasha halálával végre

lehulltak az utolsó sorompók, melyek a szabadabb mozgásnak útjában álltak. A földművelő ismét szabadon kereskedhetett keserves munkája gyümölcsével s a tiszta jövedelem az övé lett, nem a kormányé, mint azelőtt.

Egyiptom köznépeinek egy másik roppant nagy átká az a korlátlan teljhatalom volt, melylyel a Seich-el-Beled (falusi bíró) felruházva volt. E kisbasák túlságos kegyetlensége a felláhk iránt valóban túlment minden képzelhető határon s néha sokkal nagyobb szigorúságot engedtek meg maguknak, mint magok az uralkodó törökök. Az adót hallatlan kiméltelenséggel s igazságtalansággal tudták behajtani; segédeszközeik a börtönök, botütések végleges elárverezések s más efféle durva erőszakoskodások voltak, és ezek mai napig is.

Azonban a nagyobb előhaladást a jobblét felétetemesen gátolja Egyiptom jelenlegi pénzügyi rendszere, mely nem csak az adót emelte sokkal feljebb, de azt 5—6 hónappal előre behajtja. Emellett a kényszermunka rendszere is in floribus van s a védtelen parasztokat bármikor is megrohanhatják és kormányi robotmunkára szoríthatják, a napszám természetesen csekély s a hivatalnokok azt is ellopják tőlük.

Még a kisajátítási törvényről (Egyiptom és

törvény?!) annyit jegyzünk meg, hogy a gátak, esaternák, hidak, utak, vaspályák s egyéb középítkezések tervezésekor a földeket ugyan elveszik tulajdonosaiktól s az azokért járó adót kitörlik, de kárpótlást nem adnak soha. Sőt az is mindennapi eset, hogy olyan földekért, melyeket vasuti építkezésekre foglaltak le, szintugy fölvtették az adót, mint mikor még a tulajdonos kezén voltak.

. . . . Aki Egyptom pénzügyeiről szól, attól bátran meg lehet kérdezni a költővel: „Járatlan utakon ki jársz?” Oly tér ez, melyen keresztül nem vezet ösvény, s hol mindenféle akadályok zárják el a különben is tövises utat. Egyptomban maig is azon régi dicséretes szokás uralkodik, hogy a kormány pénzügyei állapotát nem szereti a világ orrára kötni. Kelet patriarchalis kormányrendszerének az efféle nyilvánosság teljességgel nem felel meg s az egyiptomi kormányt ezért nem is lehet kárhoztatni, ameddig költségvetésének közrebocsátása nélkül is van hitele és kap kölcsönt. Már pedig eddigelé a legnagyobb mértékben élvezé mindeniket s mi kormányának igaz lelkünkben kívánjuk, humanitási szempontból, hogy e paradicsomi boldog állapota — sokáig tartson!

Kelet menyasszonyainak, miként ez a patriar-

chák ideje óta mindig szokásban van, fátzolozottan s elburkolva kell a menyegzőn megjelenniök, a keletiek felfogása szerint a menyasszony becsülete, jó hírneve és tekintélye a fátzolhoz van kötve; ez ártatlanság teljes szüziességek jelképe. Fátzol nélkül ezt elvesztené. Épen úgy áll a dolog az egyiptomi pénzügyekkel is, melyek a titokszerűség fátyla mögött ragyogó fényben virulnak. Egyiptom pénzügye az a szép menyasszony, mely körül sok európai kereskedő ólálkodik égő szívvvel egy ezüst pillantásért.

Az egyiptomi kormány kiadásairól és bevételeiről adatokat gyűjteni szerfölött nehéz s hiteles és biztos tudomást szerezni pedig majdnem lehetetlen. Haremök nincs annyira elzárva és megvédve az indiscret pillantások elől, mint pénzügyök.

Én fűhöz-fához fordultam, hogy adjon egy kis felvilágosítást; összejártam minden kereskedést, ahol könyvet árultak, azon hitben, hogy valahol majd talállok egy füzetkét, mely útmutatóul szolgál, de bizony az ily fölösleges dolgot itt nem ismerik. Bejártam minden pénzügyi-kapacitást Izmael pasa Fates fő- és Kasim pasa alpénzügyministertől kezdve egészen le az utolsó hivatalszolgáig, s amit az egyik nem akart megmondani, azt kicsikartam a másiktól. Annyi bi-

zonyos, hogy a pénzügyi szabályok első paragrafusa úgy szól, hogy aki a kivetett adót a meghatározott napra le nem fizeti, olyan olvasatlan száz botot vernek a talpára, hogy az illetőnek még az unokája is jajgat bele, azután amije van azt elveszik, őt magát pedig ráadásul bezárják, hogy legyen elég ideje a földi dolgok mulandóságáról elmélkedni. Milyen boldog volna e nép, ha fél száztóli késedelmi kamattal segíthetne magán! nálunk pedig még ebből is hazaárulási büntetést kovácsolt a szájas oppositio.

Hányféle adója van Egyiptomnak, azt senki sem tudta egész bizonyossággal megmondani, hanem úgy „irányzom szerint“ kijelentették, hogy van vagy százféle. Egész pompával alkalmazzák itt a hirhedt Sylvester pénzügyi szitáját, mely az adózás alól kibujt jövedelmet felfogja*), mert egy-egy tárgy tizszer is meg van adóztatva.

*) Bizonyosan sokan lesznek olvasóim között, akik ismerik az 1856-ban megjelent vad munkát: „Über die Herstellung des Gleichgewichtes im Österreichischen Staatshaushalte“, melynek fő elve szerint:

„Épen abban áll az igazi fináncz-rendszer titka, hogy az adózás alól kibujt jövedelmet egy másik szitába felfogjuk, s ezen készületnek úgy kell szerkesztve s kezelve lenni, hogy ne legyen jövedelemrész, mely az adózás alól kisikamolhasson.“ — E munka nagy sensatiót okozott,

Legnevezetesebb adónem, mely egyuttal legtöbb jövedelmet is nyújt, a földadó.

Ennek kivetésekor a művellet alatt álló föld minőségét is tekintetbe veszik, mely szerint legmagasabb, közép és legalsóbb adóláb létezik és van használatban. A könnyebb megadóztatás végett az egész művelés alatt álló földet bizonyos nagyobb területekre osztják s ezek többnyire olyan földbirtokokat foglalnak magukban, melyek mind egyenlő adóláb alá esnek. Ezenkívül már még Mohamed Ali alatt a művelt földek általános felmérése véttetett foganatba, melynél minden faluban följegyezték a gabonaföldek kiterjedését; e kataszter, melyet Egyiptomban Tari-nak neveznek, szolgál alapul amaz adóbányadnak, mely az egyes birtokterületekre esik. Minden évben a Mu-dir (helytartó) jelenlétében a Scheich-el-beled (falu bírāja) és a földbirtokos magok alkudják ki egymás közt az adóterhet, mely az egyes földdarabokra esik és ilyenkor határozzák el mindenek előtt azt is, hogy a földbirtok melyik adóosztályba tartozik: a legjobban, közepesen vagy legkevesbbé megadózottak osztályába-e? Egy hold földért a megöntözéssel együtt

annyira, hogy két oly lángeszű férfi mint Lónyay Menyhért és gr. Dessewffy Emil méltatták figyelmükre, s vették kritikai bonczkés alá.

350 piaszter-tarifot vagyis 85 frank adót fizetnek. A szerencsésen létrejött egyezmény alapján akkor aztán az évi adójegyzéket (Mukellefeh) kiállítják, minél meg kell jegyezniük, hogy az adókat személyesen az illető nevére vezetik be a jegyzőkönyvbe, nem pedig úgy, mint eddig, mikor csak az egész falu adóját irták be, melyért a falu valamennyi lakója solidariter kötelezve volt.

Az adószedést havonként eszközli, még pedig mindig készpénzben, a mudirijjeh (helytartóság) Sarrâf-ja, ki utnak indul, az egyes adómennyiségeket beszedi s a mudirijjehnek átszolgáltatja. Az ily Sarrâf foglalkozása nagyon jövedelmező, mert a szegény föld népét is zsarolja s a mellett meghatározott fizetést huz a mudirijehtől is.

Mohamed Ali idejében a földadót nem az egyes földbirtokosoktól személyesen szedték be, hanem a felelősség azért az egész falura vagy községre neheztült. Ennélfogva egyes falvaknál, melyeknek lakói kivándoroltak vagy kihaltak, úgy hogy az adóköteles birtokok parlagon heverték, iszonyu adóhátralékok halmozódtak egymásra; más falvaknál ezek csekélyebbek voltak, sőt némelyekben épen semmi hátralék sem volt. Hogy aztán ez összevissza bonyolódott viszonyokba rendet hozhasson, még Mohamed Ali

ugy intézkedett, hogy valamennyi falunál az adóhátralékokat oly módon kell behajtani, hogy a szokásos évi adóhoz az összes adómennyiségnek egy nyolczadrésze is járult a hátralékos adósság teljes törlesztéséig. Abbas-pasha ezt a „Zuschlag“-ot egy hatodra emelte. Said-pasha végre elrendelte, hogy e hatodrésnyi adópótlék ezentúl minden falura kivetessék, akár hátralékos, akár nem az illető község és hogy az így egy hatodrésznyivel fölemelt adó ezentúl rendszeres adólab maradjon, s ezáltal minden eddig hátralékban maradt adósság törlesztve lesz. E rendelet következtében az adóhátralékok divánja is megszűnt, mert kisült, hogy a hivatalnokok fizetései épen akkora összeget igényeltek, a mennyi az adóhátralékokból évenként bejött.

A második adónem a datolya pálmáé. Ezt eredetileg minden egyes fától szedték; de most már a földre vitték át, még pedig úgy, hogy 3—4 piasztértől egész 25—30 piaszterig terjedhető tarifapénzt vesznek minden fától. Ez adónem egy-egy fától a különböző pótlékokkal egészen 10 frankig emelkedik.

A jövedelemadó (Werko vagy Firdeh) mesteremberektől és iparosoktól szedik, akiknek földbirtokuk nincs, még pedig úgy, hogy a fölsze-

dett adó a havi jövedelemnek felétől egészen annak háromszoros összegéig fölmege. Ez adónál igen nagy szerepet játszik az önkény. Most Kairóban mintegy 5000 zacskó pénzt hoz be. (Egy zacskó 500 piaszter, egy piaszter $10\frac{1}{2}$ krajczár.)

A vásáradót (Himl) legalább is $1\frac{1}{2}\%$ -tel mindazon árukból szedik, melyek a piacra kerülnek. Ezen adót a kormány rendszerint bérbe szokta adni a legtöbbet ígérőnek.

A háza d ó a bruttó-jövedelem 12% -je.

A be- és kivitt árukért szedett vámok legtöbbet jövedelmeznek Alexandriában, Egyiptom főemporiumán: t. i. évenként 60,000 zacskót, — (3 millió frtot). A port-saïdi és a suezi vámok még csak ezután fognak gazdagon jövedelmezni; a suezi most még csak mintegy százezer frtot hoz be.

A b é l y e g i l l e t é k Alexandriában és Kairóban arany, ezüst s másféle érczárak és hazai portékákért jár. Az egyiptomi műipar szerfölött nagy kárára és hátrányára az egyiptomi kormány még mindig fenntartja azon rendszert, hogy mindent a világon, amire csak a stempli elfér, megstemplizzen. Természetes, hogy ilyen rendszer mellett a honi-ipar soha sem állhatja ki a versenyt az európaival. Pedig

a bélyegbevétel nem igen sok. Kairóban 1500 (75 ezer frt). Alexandriában 100 zacskó (5000 frt).

Egy másik, sokkal jövedelmezőbb adónem a papirokért szedett bélyegilleték, melyet mindenféle írásbeli jogügylettől felszednek, ha tehetik, mert aki csak szerét ejtheti, lelkiismeretes csalást követ el. Jövedelme 5200 zacskó.

A nilusi hajók beírási illetéke és adója az átszállításokért fizetendő bérfillérrel együtt valami 3000 zacskóra rüg. A nilusi bárkák összes száma, hihetőleg nagyitva, 10,000-re tétetik. Vasas vontatóhajó körülbelül 70 van; mind a kormányé.

A többi, még igen számos adónem közül nevezetesebb az élelmiszerek szerzésének mint halászat, sófőzés, a kairói, alexandriai halpiacznak, továbbá lovak, szamarak s egyéb igavonó barmok és földek eladásának s a kormánytól engedélyezett nilusi átjárásoknak béréből származó adóösszegek, s végre az Alexandriából Suezbe vezető vaspálya nem csekély jövedelme, mely évenként 5 millió frtot hoz be.

Érdekes tudni, hogy minden egyes számárért egy piaszttert fizet a tulajdonos naponként. Kairóban van 30 ezer számár, s így ezek egy éven át körülbelül egy millió és százezer frt adót fizetnek. Ezek a világnak valószínűleg legjövedelmezőbb szamarai.

Nincs a bazárookban vagy a piacon olyan tárgy, mely különös adó alá ne esnék.

Még az utcán szertejáró négy-öt éves csizmatisztító gyerekek is 20 pára adót fizetnek naponként, ami egy éven át minden egyestől 18 frankra rüg, minden csirkéért, melyet a piacon eladnak, 60 pára ($1\frac{1}{2}$ krajczár) adó jár.

A nép semmiért sem zúgolódik úgy mint a vásáradóért, melyet nagyon igazságtalannak tart.

Adóelengedésért senki sem folyamodik, nem is panaszkodik senki, tudva, hogy a sérelmeket 50 bottal gyógyítják

Lássunk most egy pár adatot a legutóbbi és pedig 1867/8-ik év budgetjéből.

Bevételek.

Zacsó 500 piasz-
terjével számítva.

Föld- és datolya-pálmaadó	380,000.
Kairói földbirtokok és házak adója . . .	3,000.
Bélyegilleték	5,200.
A fayoumi halászatok bevétele	800.
A kairói és alexandriai lóvásárok adója .	370.
Az alexandriai vám bevételei	60,000.
Posztó- s egyéb szövetárukért Kairóban szedett bélyegilleték	1,500.

	Zacskó 500 piasz- terjével számítva.
A kairói halpiacz adója	1,600.
Az alexandriai halpiacz adója	600.
A jövedelem-adó Kairóban	5,000.
Az alexandriai földbirtokok és házak adója	4,000.
A Said-Pasha által fölemelt földadók jö- vedelme	100,000.
Az alexandria-suezi vaspálya jövedelme	100,000.
Összes bevétel, a többi elő nem számlált és fel nem számlálható adónemek jö- vedelmeit is ide véve	900,000
zacskó.	

Kiadások.

	Zacskó 500 piasz- terjével számítva
A hadügyministerium költségei	100,000.
A rendetlen lovasság és a beduinok fize- tése	3,000.
Köz- és kormányépületekre	10,000.
Adományozások, nyugdíjak stb.	20,000.
Adó a portának	80,000.
Az alkirály személyes kiadásai	70,000.
A hercegek évi járadéka (Mahijjat-el- Mutakaddimîn)	4,800.
Ajándékok és rendkívüli kiadások (Iri'âmât)	60,000.
Nevelőintézetekre	600.

Az államnyomdára	1,000.
Az alexandriai kormányzó divánja és alá- rendelt hivatalai számára	42,000.
A kairói számára	42,000.
Összes kiadás az elő nem számítottakkal együtt	670,000.

Marad tehát 230 ezer zacskó, vagyis 11 millió ötszázezer forintnál több fölösleg.

Ha talán meglepné az olvasót, hogy az egyiptomi költségvetésnek e látszólagosan kedvező állapota mellett is az adósság a legujabb időkben tetemesen szaporodott, sziveskedjék meggondolni, hogy különösen a mostani alkirály-helytartó uralkodása alatt s többnyire az ő békülékeny s könnyen rábeszélhető jelleme folytán bekövetkezett visszaélések, melyeket különböző, de többnyire mindig csaláson alapuló okokból támasztott követelésekkel üzték, még a legjobban rendezett háztartást is kivetették volna sarkaiból. Az egészben az a legsajnosabb, hogy e sok huzavona miatt legtöbbit a szegény hivatalnokoknak kellett szenvedniök (természetesen csak a becsületeseknek, akik nem akartak más eszközökhöz folyamodni), mert másfél, sőt két évig sem kapták meg fizetésöket, ha pedig pénzt kértek, elcsapták őket, — és a parasztoknak, a kiktől meg az adót néha hat

hónappal elébb fölszedték. Most három évre szedték be előre, de azért, ha pénzre van szükség, újra behajtják.

Már annyira jutott a dolog, hogy a kormány, ahelyett, hogy a nyugdíjasokat pénzzel fizette volna ki, a hivatalnoknak, mikor elbocsátja, nyugdíj helyett, a kormány földjéből egy állítólag megfelelő darabot utalványoztat, melynek jövedelme azonban ritkán ér föl az elvesztett nyugdíjjal. Ily módon az államjavak végképen eltékozoltatnak. A csapatok elbocsátásakor gyakran megesik, hogy a kormány a visszamaradt zsoldot elenyészettnek nyilvánítja, egész egyszerűen kitörli és azt a megtakarítások rovatába iratja.

A kormány, melynek összes adóssága — ide nem értve a csatorna-megnyitási vendégeskedések bőkezű költségeit (körülbelül 150 millió frank) jelenleg mintegy 150 millió frtra tehető; ezen adósság fedezésére Lesseps tanácsára elhatározta, kincstári utalványokat bocsátani ki; hanem keleti gondatlanságában eszébe nem jutott, hogy azokat valaha be is kellene váltani s csak dobzódott a sok pénzzel s s mindegyre bocsátgatá kifelé utalványait. Ezek száma végre úgy felszaporodott, hogy a kormány azoknak a lejáratú időben leendő fedezhetése

végett kénytelen volt a párizsi Comptoir d'escompte-nál 28 millió franknyi kölcsönt venni, még pedig igen nyomasztó feltételek mellett. Hanem a pénznek is csakhamar végére jártak s ekkor aztán igen keserves napok derültek az egyiptomi pénzemberekre. Eközben elkövetkezeitt az első részlet fizetésének ideje; újabb kölcsönt venni fel vagy újabb utalványokat kibocsátani sehogy sem sikerült. Így esett meg az egyiptomi kormányon az a nagyon is emberi ugyan, de mégis elég furesa dolog, hogy minden áron menekülni óhajtván e pénzügyi kelepceből, kénytelen volt minden lábrakelhető és úgy ahogy nélkülözhető államjösszágot, sőt még a hadikészületeket is, úgy-mint ágyúkat, puskákat, egyenruha-darabokat, az alkirályi paloták butorzatát, ezüstneműt, pipákat, csibukokat, ékszereket stb. közönséges árverezési uton eladni. A sereg legnagyobb részét egy pár ezer emberig mind elbocsátották, valamint a hivatalnokok egy harmadát is. Csak is ilyen módon sikerült a szükséges összeget előteremteni s kötelezettségének eleget tenni; csak a hivatalnokok maradtak, mint eddig is, fizetés nélkül, volt s köztük sok olyan, aki ez állapotban meggazdagodott.

A jövedelem, melyet az alkirály magánbirtokai után élvez, igen jelentékeny, kivált mióta selyembo-

gártenyésztésre és gyapot-termelésre adta magát. Mindazáltal e jövedelem mennyiségét számokkal meghatározni teljes lehetetlenség, mert e jövedelmi források nem tartoznak a pénzügyminiszter hatásköréhez s különben is az alkirály magánvagyonára folytonos vásárlások által naponként szaporodik. Annyit tudunk, hogy összes jövedelme több millió tallérba fog férni.

— — — — —

„Ennél csak Magyarországon van rosszabb állapot!” — mondja a szélsőbal himpókos lábú „hetu moger“-ja, kiknek mi az „oh nép“ érdekében nem kívánunk egyebet, mint hogy egyiptomi „fella“k változzanak át, ott majd elmegy kedvök a hazafias üres frázisok pattogtatásától.

XIII.

Egy szív története.

(Kairó, nov. 29.

Nem az én szívem történetét közlöm, — ezt igen hosszadalmas volna. . . .

Egy híres író szerint a szív nem egyéb, mint körtealakú húsdarab. Ez igaz lehet, — de azért jaj annak, kinek szive nem egyéb, mint körtealakú húsdarab! — Ez a szív még csak nem is volt húsból. Kő volt.

Egy halvány arcú kis leány ült az utca sarkán, kinek keserves zokogása magára vonta figyelmemet. A kis leány szép kis malachit szívet tartott kezében, melyet nálunk a hölgyek viselnek csecsebecsél, s könnyeit törölgetve mutogatta a járó-kelőknek. Az emberek észre sem akarták őt venni. Ki törődne egy siró leány-

kával és egy szívvvel? Aki megállott előtte, azt mondá, hogy szíve nem ér annyit, amennyire tartja. — Meglehet-e a szív árát határozni? . . .

Oda siettem öreg cicerónemmel a zokogó kis lányhoz, s megkérdeztem, hogy mi baja?

Keserű könnyhullatások közt beszélte el, hogy szegény munkaképtelen anyja nem bírja adóját megfizetni, s ha holnap nem fizeti le, ötven botot vernek a talpára. Semmijök sincs már, a mit eladjanak; napok óta az éhhalállal küzdenek. Anyja mint szent ereklyét őrizte e szívet, — mert jó anyjától kapta halálos ágyán, kinek ez őrzött kincse volt, s keblén viselte gyermekora óta. Kénytelenek most eladni, mert borzasztó annak sorsa, ki adóját nem fizeti meg. . . .

Egy kis kő-szív Ki tudja nem volt-e egykor hús és vér, nem érzett, nem lángolt-e, nem volt-e lakója az epedő szerelem? — „Le coeur se brise ou se bronze“ — tartja a francia költő. Ez talán először megtört, — azután kővé vált. Talán egykor egy szépséges lányka hókeble alatt dobogott, ki hosszú századokig ott aludta édes álmát mint bebalzsamozott múmia a pyramisok alatt, azután diszes sarkophagját muzeumokba vitték, és szíve, mely egykor hön érzett és lángolt, idegen kézre került, s most — árulják! — de hiszen nem ez az első szív, melyet árulnak!

Megvettem azt a zokogó lánykától kétszeres áron, s föltettem magamban, hogy olyan nőnek adom, akinek szive van, figyelmeztetésül: hogy szive soha se legyen — k ő s z i v v é! . . .

(A kis sziv most egy barátnőm szép fehér karján nyugszik aranylánczra verve.)

XIV.

Egyiptom irodalma.

Ha a pénzügyministeri titkár urat érdekelhették a pénzügyek, ép oly joggal érdekelte az író az irodalom, melynek mezején kevés virág, de annál több kóró terem; különben ez utóbbiban nálunk sincs hiány.

Tudjuk, hogy az író-mesterség Európában sem valami háladatos foglalkozás, mennyivel sajnálatra-méltóbb lehet az írók állapota keleten! S mégis ezer meg ezer ember van ott, kiknek egész törekvése irodalmi munkálatokra van irányozva és az arab irodalom annyi költőt és más írókat képes felmutatni, hogy e tekintetben a középkor európai irodalmának gazdagságát jóval túlszárnyalja. Itt más indokok viszik a főszerepet. A vallásos érzelem, mely a mohamedán életére nagy befolyást gyakorol, itt is különös figye-

lembe veendő. Vallási és törvénytudományi munkák írása nemcsak hogy kitünő tudós színezetet kölcsönöz a szerzőknek, hanem azt egyszersmind kegyes és istennek tetsző foglalkozásnak is tartja mindenki. Ha valaki e szakokban feltünőbb munkát ír, könnyen jövedelmező állásra tehet szert, mint kadi (bíró) vagy muderris (egyetemi tanár), sőt valamelyik mecsetnél stipendiumot is kap. Innen magyarázható ki a vallásos és törvénytudományi könyvek roppant nagy száma. Pedig e munkák nem egyebek, hol ügyesebb, hol ügyetlenebb compendiumok és compilatióknál. Alaposságot, átgondoltságot hiába keresnénk bennök. A legvastagabb plagizálások napi-renden vannak a soi-disant kitünő tudósoknál is.

Az említett kategóriájú művek után legszámosabbak a nyelvtudományi és nyelvészeti munkák és a költeménygyűjtemények, úgy a saját szerzemények (Divan), mint a más költők műveiből összeszedett anthologiák (Muhad'erat).

Az arab költészetet azon szomorú végzet érte, hogy a túlságos mesterkéeltség által igen hamar elfajult. Az arab költészet szebb és jobb kora alig ér Mohamed után a 2-ik századig. A beduinok régi erkölcsnaivsága, mély természetszemlélődésök és vizsgálódásuk, független, férfiasan büszke szellemök,

tele daczczal és önbizalommal, forró benső szeretetök s féktelen lángoló gyűlöletök, boszuszomjuk és vendégszeretetök, mely példabeszéddé lett, mindinkább tova tűnt, mikor a nép uralkodó része a szabad sivatagból a városokba költözött s ott fényűző fejdelmek udvarához szegődött. Mig azok a tárgyak, melyeket a beduin költő annyi előszeretettel énekel meg, fáradhatatlan tevéje, gyors futásu lova és gyilkoló fegyverei, vagy egy távoli törzsnél időző kedvese, kinek sátora után még nyomot sem hagyott a puszták vihara, vagy a merész haditettek, melyeket ő és törzse véghez vitt: addig a városi költők dalai kizárólag a bornak, szerelemnek s a nagyok és hatalmasak dicsőítésének szentelvek s úgy látszik, hogy e mellett a tisztességesnek és erkölcsösnek minden érzékét egészen levetkőzték, mely pedig a beduin költőt soha sem hagyja el.

Ez új iránynak, mely az ó-arab költészet irányával homlokegyenest ellenkezik, legelső és legjellegesebb képviselője Abu-Nuvas, az arabok Heine-je volt († 875-ben Kr. u.) Utána egész sereg költő következik, kik azonban nem igen tudtak nevöknek halhatatlanságot szerezni. Kitűnik közülök néhány a merész gondolatmenet, még merészebb hasonlatok és igen sajátságos, különös képek használata által, de

ezek a mesterkélt nyelvezet, szóhangzás és rim kedvéért az értelmet és tartalmat legtöbbnyire feláldozák. Ilyen maradt az arab költészet egészen a jelen korig s csak is a kifejezés csekélyebb ereje, a ritkább, különösebb szavak nagyobb mérvű hajhászata, egészben véve a gondolatok és eszmék hiánya, de hibátlan rimek és több locus communis és kevesebb lényeg különbözteti meg az újabb költészet gyarló termékeit a régiebbektől. Ilyen költő pedig annyi van Kairóban, mint a polyva. A legutóbbi évtizedekben legnagyobb hirnek örvendett Sheich Mohammed Ibu Ismail Shihab-ed-Din, ki sokféle irodalmi működéséről ismeretes. Mint költő és prozaista nagy hirnévnek örvendett s nagy zeneértő is volt. 1857-ben halt meg. Hattyúdaltát kuriozumként ide írom:

„A két örök ifju (t. i. éj és nap)
Éltem szövedékét,
Szerte-széjjel rágtam, —
S az öregség kakasának
Aczélozott karma :
Épüлетem alapzatát
Végig kikaparta.“

Érdemei közé tartozik az is, hogy az arab népdalokat összeszedte és ez által a röpke szárnyu hangokat, mint megannyi lepkét, a papiron megköté. Egy második „Buch der Liedert“-tkészített, melyből érdekesnek tartom mutatványul néhány dalt közleni.

I.

Olyan mint a kifent gyilok
 Sötét szemed tekintete.
 Gazelláknak szép testvére
 Engem meggyilkolál vele.
 Összezüztad égő szívem,
 Mind megittad ifju vérem
 Ki bőszulja meg halálom ?
 Oh ég! boszulj szörnyüképen !

II.

Oh beh hányszor voltam nála
 Csöndes, édes éjszakákon !
 Csókunk után édesebb volt,
 Százszor édesb még az álom !
 — Tegnap ismét átölelve
 — Szokás szerint — csókot kérek.
 „Vigyázz — ugymond — összetöröd
 Karpereczem, s a gyöngyéket !“

III.

Hogyne volnék büszke ki szép
 Antilopét hódíték meg,
 Tarka-barka szoknyácskában.
 Kiben sokkal több bűbáj van
 Mint hetedik paradicsom
 Valamennyi hurijában,
 Hurijának mosolyában !

IV.

Messze riadt lelkem édes álma,
 Oh gazellám! nem könyörölsz rajtam?
 Megöl a bú, — egész világ látja,
 Éjjel nappal könyeket hullattam.
 — Oh hatalmas Allah!

A világnak te vagy legszebb lánya!
 Hogyha lépdelsz bámul a természet,
 A pálmaág lehajlik imádva ...
 Üdvösségem ah hova enyészett?
 — Oh hatalmas Allah?!

Elválásod búval gyilkol engem.
 Örületre ragad távolléted!
 Ah talán már örültté is lettem?!
 — Meggyilkolnék egy világot érted!
 — Oh hatalmas Allah!

Az arabok költészete, különösen pedig népies költészete igen szűk határok között forog. Sem Kairóban, sem az egész országban egyetlen rimbe szedett irodalmi termék sem jelenik meg, mely a közép-szerúségen túl tudna emelkedni csak félig-meddig is. De annál sajátságosabban és hatalmasabban kifejlődött Egyiptomban a költészetnek egy másik ága, t. i. a kötetlen nyelvű regények és elbeszélések faja. Az ilyen elbeszélések és regények tárgya nem ritkán

magából a történelemből van véve, csak hogy a keleti képzelem úgy kiczifrázza, hogy biz arra Klio is nehezen tudna ráismerni. A kisebbszerű és rövidebb elbeszéléseknek felolvasását és szavalatszerű előadását hallgatni maig is legfőbb élvezete Kairóban a közép- és alsóbb társadalmi osztályoknak.

A szépirodalmon kívül van Egyiptomnak némi tudományos irodalma is. Sokan foglalkoznak vallásos fejtegetésekkel, bölcsészeti okoskodásokkal és történelmi kutatásokkal. Volt és van jelenleg is néhány ügyes fordítójuk is. A fiatal emberek Alexandriában és Kairóban mind jobban-jobban megbarátkoznak az európai nyelvekkel és eszmékkel s így remélhető, hogy a hagyományos műzülmán szellemi stagnationnak elébb-utóbb vége lesz.

Kotlik Zirzabellái egyáltalán nincsenek, még pedig azon igen egyszerű okból, mert a nők nem is tudnak írni. Egy pár mahomedán bölcs kimondá azon elvet, hogy a nőket nem szabad tanítani, különösen az írásra nem, mert ez még rosszabbakká teszi őket. Egy arab közmondás szerint: „nőt írni tanítani épen annyi, mint a kigyót méreggel itatni.“

XV.

Az utolsó nap.

(Alexandria, decz. 5.)

Nem az ítélet napja. Még erre a „Magyar Állam“ engedelmével várunk egy kissé. Csak az utolsó nap Egyiptomban.

Az utolsó napon minden ember podgyászát rendezi és bucsúzik. Az elsőt én is megtettem, a másodikat ki nem állhatom. Vannak emberek, akik különös passióval bucsúznak, szörnyű páthosszal mondják el dictiójukat, jobbra-balra ölelgetik az embert, ami meglehetősen kellemetlen dolog, mert ha attól bucsúzunk, akit igazán szeretünk, a válás fájdalma nem ad czifra szókat ajkunkra, s örülünk, ha a keserű perczeket megrövidíthetjük, — ha pedig olyan embertől választ el a kegyetlen sors, akivel mitsem törődünk, alig várjuk, hogy mentülelébb túl legyen a határon,

s zamatos mondókája csak untat és boszant. De hiába „de gustibus non est disputandum!“ még olyan embert is ismerek, aki minden temetésen megjelenik, holott más még a magáéről is szeretne elmaradni. — Volt köztünk is egy német úr, ki sorba járt fűhöz-fához, hogy „érzékeny lelkének keserű könnyhullatai bizonyítsák mily szomorú a perczenet, melyben az ádáz sors elválasztja azon földtől, hol“ — nem tudom bevégezni e gyászos mondatot

Az én bucsúzásom abból állott, hogy megköszöntem az alkirály vendégszeretét és ajánlám őt Mahomed kegyeibe.

Azon meggyőződéssel váltam el, hogyha valaki képes nagygyá és virágzóvá tenni Egyiptomot, úgy a khedive az, kiben a fenkölt szelemmel ügyes tapintat és szervező-erő összpontosul. Igaz, hogy a nép egy részének rokonszenve elfordul tőle, de a nép sympathiája változó mint a délibáb; ennek oka különösen az, hogy életrevaló ujitásaival kimozdítja azt a keleti indolentiából, a pizsokból és avúlt ócskaságból. Nagyan hasonlít e nép a mi ócska táblabiráinkhoz, kik a meggyerendezés ellen kardoskodnak, s jobban szeretik a régi rosztat mint a jó újat.

Még a genialis Nubár pasánál (külgügyminiszter) is kiszívtam bucsuzóul egy csibukot; a szikár

barna férfi Egyptom legnagyobb diplomatája és az alkirály jobbkeze, ki életcélul tűzte ki ez ország organizálását, mi mindenesetre óriási feladat

Most pedig rettegve nézem a tenger zajló hullámain.

Napok óta szörnyű híreket vettünk a tengerről. Egyik vihar a másikat érte.

A „Hungariát“ erősen fütik a kikötőben, néhány óra múlva nem látunk egyebet mint felleget és habot. — Borzadjunk előre.

Mielőtt a csodák országát elhagytam volna, egy csomó rózsát, árvácskát s más egyéb virágot vásároltam össze azon bohó hitben, hogy ezek a tengeri út kellemetlenségeit enyhíteni fogják.

Csak akkor mertem elhinni, hogy nem követék el valami helytelen cselekedetet, midőn láttam, hogy azok a pápaszemes okos emberek is mind egy-egy csomó virágot hoznak.

Amíg ezek illatoznak: álmodni fogunk a kelet paradicsomáról és az édesen átélt órákról.

A kelő hold már az oczeán kellős-közepén találja hajónkat.

Mondjunk „isten hozzádot“ a szép országnak !

A vándorbot, azaz hogy parupli kezemben, —
a sok podgyász egy halmon, — a vén portás baj-
longva mondja: „Sálem aleikum!”

Jó éjszakátum!

XVI.

A vihar.

(Deczember 8.)

Szomorú állapot azt látni, hogy az egész láthatáron semmi sincs azon faalkotmányon kívül, mely talpunk alatt ingadozik, s tudni azt, hogy ez minden perczen kilyukadhat, — az orkán odacsaphatja a köszirthez és akkor nincs menekvés, odavesz mindenki, — vagy meggyúlhat, és akkor meg kell égni a víz hátán.

Vén kapitányunk már egy nappal előbb megjövendölte, hogy vihar lesz.

A hajó „Sturm toilette“-t kapott. A vitorlákat összegöngyölgették s oda kötözték az árboczokhoz. A kormány-kerekénél három óriás foglalt helyet, hogy megbirkózzék a felzúdult elemmel. A födélzetről minden apróbb eszközt elvittek. A matrózok vastag szü-

rökbe öltöztek, sorba vizsgálták az ide s tova himbálódzó köteleket, szemügyre vették a sokféle csavart, rendeztek, igazgattak, hogy a nehéz órák ne találják készületlenül.

A távoli láthatár úgy morgott, mintha lassú földrengés moraja hömpölyögne rajta keresztül.

A sirályok keservesen vijogva kísérték hajónkat, melynek orra egyik pillanatban toronymagasságra emelkedett fel, a másikon pedig iszonyu hullámvölgybe esett le.

A szél süvöltve járt a hajókötelek között, az árbocok keservesen csikorogtak.

Épen alkonyat volt. Soha sem felejttem el e napot. Erőnek erejével, tántorogva másztam ki a födélzetre, hogy a tenger borzasztó szépségét lássam. A kabinokból minden oldalról fájó nyögés és jajgatás hangzott felém.

Egy szögletből kinos sohajtás üté meg fületem. Oda tekinték, s a földön egy fiatal nőt láttam fetengen, a kín és gyötrelém legiszonyúbb kifejezésével arcán. Jajgatva vonta össze magát, fogait csikorgatá és szemeit forgatta. Irtózatos görcsös erőltetések gyötörték, melyek alatt majd megszakadt; a legborzasztóbb halálfélelemben kapaszkodott ide s tova. Kínjában a földet rágtá

Künn csak egy-két erős férfi ült a karfához fogódzva, torkig bundába göngyölgetve.

Fáradtan döltem egy padra, s mindkét kezemmel a vasrácszatba kapaszkodám.

Éles, metsző szél hasítá a léget és füttyülve, sipítva iramlott tova, hogy utána még élesebb, metszőbb következzenek.

A szárazföldön a szél csak kis pajkos daemon, — a tengeren rettentő óriás, kinek szeszélyétől függ, hogy a hitvány deszkaalkotmány tovább is ott lebegjen-e vagy semmivé legyen?

Ugy éreztem magam, mintha a hajó körben forogna velem, azután mintha a vízi-szörnyetek fel emelnék a levegőbe, honnan óriási rázkodás között hull vissza. — Kisebb élvezeteket is szenvedés árán vásárlunk meg az életben, miért ne tűrnék kellemetlenséget e borzasztó szép látványért?

Midőn a hajó egyik oldalról a másikra fordult, mindig azt hittem, hogy kiesett a világ feneke.

Eszembe jutottak a tengeri boszorkányok, kik harcra kelnek a jó tündérekkel, s ha legyőzik őket, megtámadják a hajót, hühognak, zúgnak, sikoltoznak körülötte, belecsimpalkoznak a kötelekbe, ráülnek az árboczfára, belefujnak a kéménybe, felforgatnak mindent a hajón.

Teljes pompájában láttam e boszorkánytánczot. A rút banyák undok alakjai ott ugráltak a hullámon és a habok fehér tajtékját folyton szemem közé fecskendezték. A felhők bolondos alakokat öltöttek magokra, s oly mélyre ereszkedtek le, hogy szinte a fejemre ültek és sipítva kiabálták fülembe a legvadabb dolgokat.

A levegő zúgott mint valami rengeteg. Egyszerre forgószelek korbácsolták a dühöngő elemet. Amerre a szem látott, mindenfelé óriási rémalakok emelkedtek. Hullám hullámra csapott fel egész hegységet képezve, beleütődött a felhőbe és szétszakítá.

Borzasztó volt e szüntelen hánykolódó, tomboló végtelenség, melyben rémes szörnyek kóboroltak!

A felhők egészen megfeketültek. Pokoli sötétség lett.

A szél fütyült, bögött, kaczagott, azután örült dühvel nyargalt végig a haragos hullámokon. . . .

A vén olasz kapitány beburkolta magát egy vízhatlan köpönyegbe, fölmászott az állványra, oda kötötte magát, mert megállani lehetetlen volt. Távozásakor e szókat mondá rossz németiséggel:

— Jezt Gefahr, ich oben muss sein, werden.

És ott állott harminczkét óra hosszáig egy helyben, étlen, szomjan.

A hullámok az árbocz felett csapkodtak össze, s a kéményen folytak be. Az emberek négykézláb másztak le a földéletről.

Én hogyan jutottam le, azt mai napig sem tudom, csak arra emlékszem, hogy ágyamban fekvém és kinosan sohajtozám.

Ott künn ordított a vihar; örült csatát vivott a nekibőszült elem. Rémesen vegyült az orkán üvöltésébe a betegek kinos nyögése. A hajó úgy ropogott, mintha egyszerre szét akarna szakadni.

Örjögő hullámok, rettentő ordítás, zúgás, pattozás, ropogás, – irtóztató hangok vegyülete, – mintha rémes szörnyek szabadultak volna el lánczaikról, s most halálítéletet üvöltenének füleinkbe. . . .

. . . . Álomról szó sem lehetett, mindenki fekhe-lyéhez kapaszkodott és jajgatott.

Egy-egy óriási hullám úgy oldalba vágta a hajót, hogy binniünk kellett, hogy menten felfordul. — Ami törhető volt, az mind össze-vissza-tört. Iszonyu csen-gés-bongás hangzott mindenfelé, amint a lámpák, üvegek, poharak, edények ezer darabban hullottak a földre Azután ismét egy csapás és mindnyájan kifordultunk ágyunkból; midőn a földön összetűtöttük fejeinket, egy-egy hangosabb jajkiáltás következett, s úgy tapogattuk egymást, és enmagunkat a pokoli

sötétségben, hogy megvagyunk-e még? Senki sem feküdt vissza, mert nem birt, s ha visszafeküdt, újra kiesett ágyából. Ott hevertünk a földön és vártuk a — hajótörést

Csak egy ember volt aki kétszer kiment a földélzetre, — Szende Béla.

Jól emlékszem, hogy két ízben megtapogatta üteremet, vajjon ver-e még?

Bágyadtan nyitám fel szemeimet s rábámultam az óriásra, azután eláldottam a világot és a tengert oly czifrán, hogy Szende azt felelte: ne ingereljem a szenteket, mert nemsokára meglátandom őket

Midőn Kolumbus Kristóf a vibart látta, sz. János evangeliumának első verseit intézte hozzá. Napier ágyúkkal lövetett a szörnyetegre. Heine pedig úgy érezte magát, mintha a bibliát nyelte volna el; a szent alakok gestikulálni kezdtek benne, Dávid király hárfázott, de hangszere a költő gyomra volt, az apokalypsis egész menageriája ordított benne, a négy nagy proféta vastag hangon, a tizenkét kisebb vékonyan énekelt, de az egész kórust felülmúlta Jónás proféta folytonos kiabálása: Oh Ninive! el fogsz sülyedni! palotáidban koldusok fognak tanyázni, s templomaidban a baby-loni vasasnémetek étetik majd lovaikat

Én úgy éreztem magam, mintha gyomromban

malomkövek lettek volna, pedig két nap óta csak gondolatban ettem. Fejem szédült, zúgott, szívemet pedig mintha valami gonosz szellemek szét akarták volna szakgatni. Talán az volt a szerencsém, hogy már rég szét van szakgatva.

E kinokat tollal leírni nem lehet. Az örök kárhozat eszméje nem lehet borzasztóbb ezeknél! A test és a lélek egymással versenyez a szenvedésben, s egyik a másikat gyötri; százszor keresztül esik a halálon, s megint újra kezdi. Maga előtt látja a legnagyobb irtózatokat, és testének nincs ereje, hogy megmozduljon.

Minden vágyam az volt, hogy süllyedjen el a hajó mentülelébb. . . .

Ünnepélyesen megfogadám, hogyha a suezi csatornát még egyszer megnyitják nem megyek el, ha mindjárt aranyhegyeket ígérnek is

— — — — —

A vén kapitány belép kabinomba, megpödrí deres bajuszát, mely alól egy „Corpo di Bacco“ röptül el, — s azt mondja, hogy rég túl vagyunk minden veszélyen, a tenger csendes és sima mint a tükör. Ő negyven év óta jár a tengeren, de csak egyszer látott ily örült csatát. Ha más hajón indulunk — ugymond

— bizonyos a hajótörés. E vihart csak a „Hungaria“ állhatta ki.

— Signore Capitano! Hungaria iam alios vidit ventos!

Már Ithaca szigetét is elhagytuk, melynek kopár oldalán szemeim az „ördögök malmát“ keresték, — de a vihar ledöntötte, s így a malom története elvesztette érdekességét

— — — — —
(Decz. 11.) Szép csödes reggel volt. Hajónk gyorsan hasítá a habokat. Amennyire szemünk látott, mindenütt olyan volt a tenger, mint a rózsákkal művészien himzett szőnyeg; — mintha száz szivárvány színpompája ragyogna előttünk.

A nap sugárgyermekei csókolgatták a játszi habokat, melyeken rózsás pirulat ömlött el, mint a szerelmes lányka arcán.

Nemsokára feltűnt előttünk Triest, mint tarka-barka panoráma. . . .

A hajó csendesen vet horgonyt a kikötőben. . . .

— — — — —
Miért nem köthet ki így az élet hajója is, kiállott vihar után a boldogság révpartjába??

TARTALOM.

	Lap.
I. Izmailia	5
II. A kigyóevők	17
III. Babel „en gros“	36
IV. Kairó	49
V. Kirándulás a pyramisokhoz	84
VI. Arabs lakadalom	112
VII. A törökfürdő	122
VIII. A hárem és titkai	<u>127</u>
IX. Baksis	135
X. A gorillánál	144
XI. Suez	<u>150</u>
XII. Egyptom birtokviszonyai és pénzügyei	157
XIII. Egy szív története	183
XIV. Egyptom irodalma	186
XV. Az utolsó nap	193
XVI. A vihar	197

Feltűnőbb sajtóhibák.

I. kötet.

- 20-ik lap 9-ik sor felülről: legy — helyett olvasd: egy.
44-ik „ 12-ik „ „ barcarelló — helyett olvasd:
barcarolla.
54-ik „ 4-ik sor alulról: unn — helyett olvasd: und.
95-ik „ 5-ik „ felülről: de Laven te — helyett
olvasd: di Levante.
145-ik lap 8-ik sor alulról: házfedélzet — helyett
olvasd: hátfedélzet.
170-ik lap 9—10-ik sor: trivemis: — helyett olvasd:
tiremis.

II. kötet.

24. lap 7. sor alulról ütenyben helyett olvasd: ütenyben.
56. „ 12. „ felülről utat „ „ újat.
89. „ 2. „ „ Mokattam „ „ Mokassam.
115. „ 14. „ „ idejeig „ „ ideig.